Seinäjoen entisen piirisairaalan alueen rakennusinventointi

Seinäjoki

Olli Joukio 2020

Sisällysluettelo

1. Johdanto 3
1.1. Inventoinnin lähtökohdat 3
1.2. Arvottaminen 5

2. Seinäjoen piirimielisairaala 8
2.1. Alueen historiaa 8
2.2. Alueen ominaispiirteet ja arvot 19

3. Sairaalan varhaisempi rakennuskanta 23
3.1. Sairaalarakennukset 24
3.1.1. TA-rakennus 24
3.1.2. TB-rakennus 31
3.1.3. TC-rakennus 37

3.2. Kaatumatautisten potilaiden hoitolaitos 43
3.2.1. TD-rakennus 44
3.2.2. TE-rakennus 49

3.3. Tylsämielisten lasten hoitolaitos 53
3.3.1. TF-rakennus 54
3.3.2. TG-rakennus 58

3.4. Talousrakennukset ja muut rakennukset 63
3.4.1. Seurala 63
3.4.2. TM-rakennus - Vanha keittiö 67
3.4.3. TN-rakennus - Uusi ruokala ja keittiö 71
3.4.4. TL-rakennus - Lämpökeskus / pesula 76
3.4.5. Vesitorni 81
3.4.6. Jääkellari 83
3.4.7. Jauhoaitta 85
3.4.8. Kaivo 86
3.4.9. Puuvarasto 87
3.4.10. Puutarhurin asunto 88

4. Sodanjälkeinen rakennuskanta 90
4.1. Henkilökunnan asuinrakennukset 91
4.1.1. Ylilääkärin talo 91
4.1.2. TI-rakennus - Osastolääkäreiden talo 94
4.1.3. TJ-rakennus - Osastolääkäreiden talo 98
4.1.4. TK-rakennus - Alilääkäreiden talo 101
4.1.5. Perheasuntola 106

4.2. Muut rakennukset 108
4.2.1. TH-rakennus - Hallintola 108
4.2.2. TO-rakennus - Kirkko 113
4.2.3. TP-rakennus - Puutyöverstas 116
4.2.4. Käymälä 119
4.2.5. Keskuspesula 121

Lähdeluettelo 123

Kannen kuvassa sairaala-aluetta 1930-luvulla. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

Ilmakuva sairaala-alueesta vuodelta 1955. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

1. JOHDANTO

1.1. Inventoinnin lähtökohdat

Törnävän historiallisesti merkittävä ja hyvin säilynyt melko laaja sairaalakokonaisuus edustaa 1920-luvulla kuntien yhteistoiminnalla perustettuja piirimielisairaaloita ja se kuuluu valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) joukkoon. Alueen pääosin 1920- ja 1950-luvuilla rakennettu kokonaisuus muodostaa toisaalta yhtenäisen sairaala-alueen, mutta se myös sisältää kaksi selkeästi erillistä hyvin säilynyttä rakennushistoriallista ja arkkitehtonisesti merkittävää ajallista kerrosta.

Vuonna 1923 toimintansa aloittaneen piirimielisairaala on säilynyt osittain alkuperäisessä käytössään nykypäivään saakka, mutta toiminta siirtyy vuonna 2021 uusiin tiloihin ja samalla päättyy lähes sata vuotta psykiatrista sairaanhoitoa entisellä piirisairaalan alueella. Kyrkösjärven rannalla sijaitseva Etelä-Pohjanmaan keskussairaala on läpikäymässä voimakasta uudistusvaihetta, jonka seurauksena vanha piirimielisairaala-alue on vapautumassa ja osittain jo vapautunut uuteen käyttöön. Törnävän sairaalan alueella vielä toiminnassa olevat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatriset hoitopalvelut muuttavat alueelta keskussairaala-alueella sijaitsevaan M-rakennukseen.

Vanhan piirimielisairaalan alueen historiallinen konteksti ja ominaispiirteet pyritään kuitenkin muutoksesta huolimatta säilyttämään. Seinäjoen kaupunki ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri järjestivät sairaala-alueesta arkkitehtuurikilpailun vuonna 2016. Kilpailun pohjalta alueelle oli tarkoitus toteuttaa asemakaavan muutos sekä toteuttaa täydennys- ja korjausrakentamisen sekä viheralueiden ylläpito. Vuonna 2017 Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri myi suuren osan sairaala-alueen rakennuksista Keskinäinen Kiinteistöosakeyhtiö Seinäjoen Törnävän Piirille, jonka takana on paikallisen Rakennus K. Karhu Oy:n omistajaperhe. Osa rakennuksista, kuten Seurala, entinen ylilääkärin asunto ja entinen puutarhurin asunto oli inventointihetkellä kaupungin omistuksessa ja entinen henkilökunnan asuntola yksityisomistuksessa. Tavoitteena on säilyttää Törnävän sairaala-alue yhtenäisenä, kaikille avoimena alueena kulttuuri-, tapahtuma- ja opistotoimintojen sekä asumisen kautta. Samalla tullaan huomioimaan myös alueen kulttuurihistorialliset ja maisemalliset arvot. Alueen kehittämistä on jatkettu alueesta järjestetyn arkkitehtuurikilpailuin toisen voittajan arkkitehtitoimisto Sami Vikström Oy:n kanssa.

Koska sairaala-alueen lähiympäristö tulee uuden asemakaavan sekä alueen kehittämiseen liittyvän uudisrakentamisen seurauksena muuttumaan, toteutettiin Seinäjoen kaupungin kaavoituksen toimesta sairaalaan alueella alkuvuodesta 2020 rakennusinventointi, jossa dokumentoitiin historiallisen sairaala-alueen nykytila, käytiin läpi alueen ja rakennusten muutosvaiheet sekä määriteltiin niiden arvot.

Asemaakaavan muutosalue käsittää osan historiallisesta Törnävän piirisairaalan alueesta sekä suurelta osin Etelä-Pohjanmaan keskussairaalan alueen. Historiallisella sairaala-alueella alue rajautuu Huhtalantien, Seuralantien, Vuorenmaanrinteen ja Hanneksenrinteen väliin jäävälle alueelle. Sairaala-alueella sijaitsevista tai siihen historiallisesti liittyvistä lähiympäristön rakennuksista kaava-alueen ulkopuolelle jäävät Björkenheimin puistotien varressa olevat entiset kaatumatautisten paviljongit (TD- ja TE-rakennukset), entiset tylsämielisten lasten paviljongit (TF- ja TG-rakennukset), Björkenheimin puistotien päässä olevat kolme lääkäreiden asuinrakennusta (TI-, TJ- ja TK-rakennukset) sekä Huhtalantien itäpuolella sijaitsevat entinen Ylilääkärin talo ja puutarhurin asuinrakennus. Lisäksi alueen ulkopuolelle jää sairaalan historiaan kiinteästi liittyvä ns. Björkenheimin silta. Koska alue on historiallisesti, arkkitehtonisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävä ja yhtenäinen kokonaisuus, myös edellä mainitut rakennukset otettiin inventointiin mukaan.

Törnävän piirisairaalan rakennuskantaa on inventoitu aiemmin kahteen otteeseen lähinnä yleiskaavatasolla. Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseon amanuenssi Tellervo Lahti inventoi rakennuksia vuosina 1998-2000 ja inventoinnin tulokset julkaistiin sittemmin Lahden toimittamassa teoksessa ”Seinäjoen rakennuskulttuuria. Asutus, kulttuurimaisema ja vanha rakennuskanta” (2002). Vuonna 2006 Tiina Lehtisaari inventoi sairaalan rakennuksia Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen teettämässä inventoinnissa.

Asemakaavan muutosalueen itäosassa eli varsinaisen Törnävän sairaalan alueella, on voimassa 27.1.1992 hyväksytty asemakaava, jossa sairaala- alueet on osoitettu kaavamerkinnällä YS/s eli Sosiaalitointa ja terveydenhuoltoa palvelevien rakennusten kortteliialueeksi, jossa ympäristö säilytetään. Uudisrakennusten rakentamisen sekä muiden ympäristöä oleellisesti muuttavien toimenpiteiden yhteydessä tulee erityisesti ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaan miljöön säilyttäminen. Uudisrakennukset on suunniteltava mittasuhteiltaan, muotoiluiltaan materiaaleiltaan ja väreiltään vanhaan rakennusympäristöön sopeutuviksi. Sairaala-alueen rakennuksista suurin osa on kaavalla suojeltuja, mutta esimerkiksi Huhtalantien itäpuolella olevat ylilääkärin asuinrakennus sekä puutarhurin asuinrakennus sekä moni piirisairaalan alueen länsiosan historiallisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävistä talousrakennuksista ei ole suojeltu.

Inventointityön toteutti aikavälillä 7.1.2020 – 31.3.2020 FM Olli Joukio. Työn ohjausryhmään kuuluivat kaavoitusjohtaja Martti Norja, kaavoitusarkkitehti Veli-Matti Prinkkilä ja kaavoitusassistentti Merja Suomela Seinäjoen kaupungin kaavoituksesta sekä rakennustutkija Susanna Tyrväinen Seinäjoen museoista.

Inventointi toteutettiin lähtökohtaisesti asemakaavatasolla ja siinä käytettiin menetelmänä kenttätutkimusta, valokuvausta sekä arkistotyöskentelyä. Sairaalan vaiheita koskeva kirjallisuus käytiin aikataulun puitteissa läpi. Merkittävimmät arkistolähteet

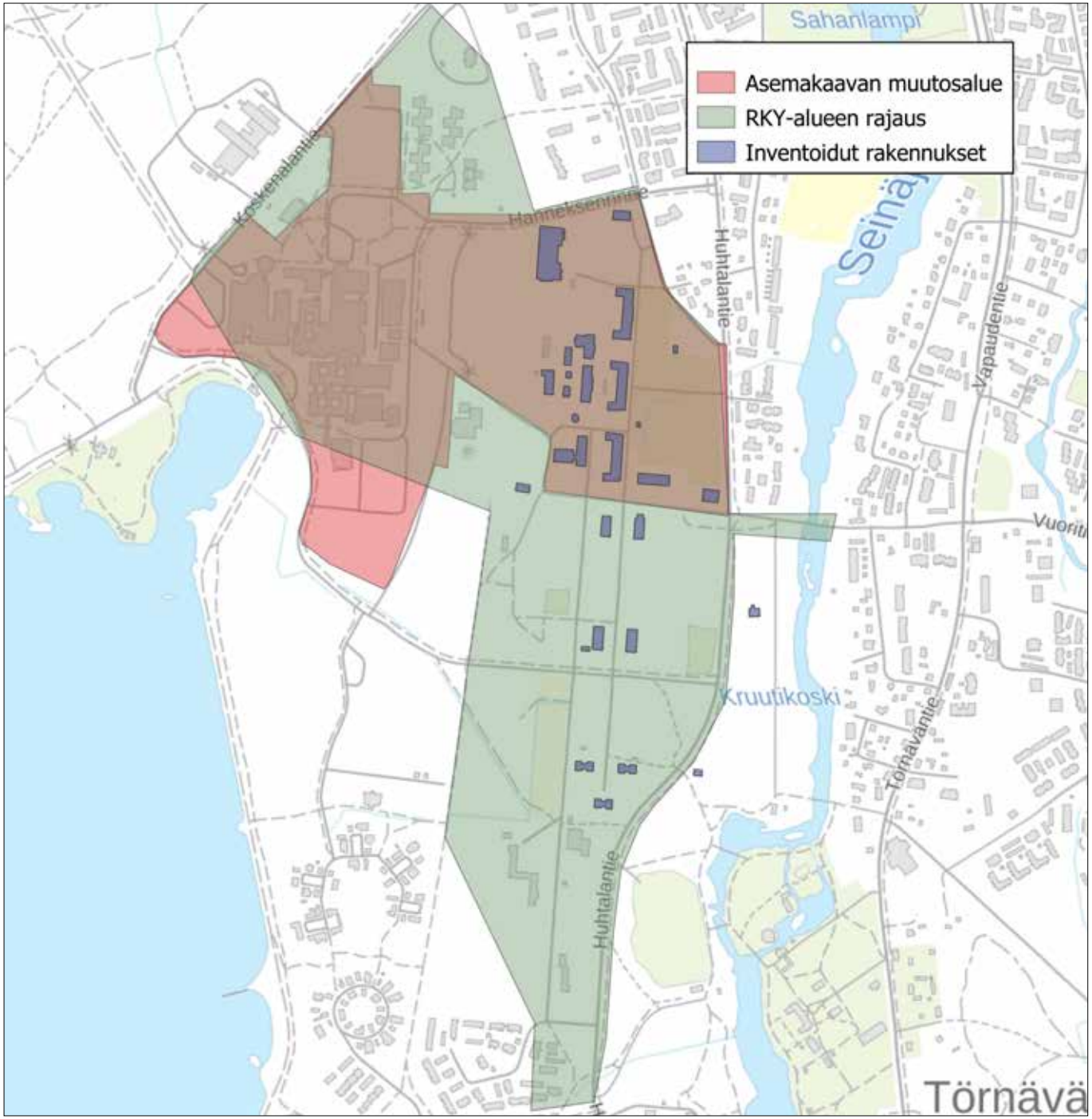

Historiallinen sairaala-alue sijoittuu kaavan muutosalueen itäosaan. Kaikkiaan kymmenen sairaalaan liittyvää rakennusta, jotka jäävät kaava-alueen ulkopuolelle, otettiin myös inventointiin mukaan. Valtakunnallisesti merkittävän RKY-alueen rajausta tulisi tarkastaa.

koostuivat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkistoista, joissa säilytetään alueen varhaisempaa rakennuskantaa koskevia alkuperäisiä rakennuspiirustuksia sekä Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin perinneyhdistys ry:n ylläpitämän Törnävän sairaalamuseon arkisto, jossa säilytetään muun muassa tälle työlle tärkeitä sairaalaa koskevia vuosikertomuksia sekä vanhoja valokuvia. Aluetta koskevia tietoja sekä arkistomateriaaliin liittyvää ohjausta antoi sairaalamuseohankkeesta vastaava amanuenssi Risto Känsälä Seinäjoen museoista. Sairaalan sodan jälkeen rakennettua rakennuskantaa koskevia rakennuspiirustuksia kuvattiin Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkistossa.

Alueelta inventoitiin kaikkiaan 28 rakennusta, joista yksi ulkorakennus käsiteltiin samassa yhteydessä toisen tylsämielisten lasten paviljongin kanssa. Inventoinnin ulkopuolelle jätettiin ainoastaan kirkon eteläpuolella sijaitseva vaatimaton rankorakenteinen varastorakennus sekä puuverstaan vieressä oleva 1980-luvulla valmistunut varasto. Lisäksi inventoinnin ulkopuolelle jätettiin lähivuosikymmeninä valmistuneet pyörävajat, -katokset ja vastaavat rakennukset.

Rakennukset pyrittiin mahdollisuuksien mukaan dokumentoimaan myös sisätiloiltaan. Osa rakennuksista oli inventointihetkellä edelleen psykiatrisen hoidon käytössä, osin myös suljettuina osastoina, jolloin esimerkiksi alkuperäisistä sairaalarakennuksista TA- ja TB-rakennusten sisätilojen dokumentointi ei tullut kysymykseen. Näissä rakennuksissa sisätilat olisi syytä tarkistaa ja dokumentoida nykyisen käytön päätyttyä.

Tässä raportissa olevat valokuvat ovat tekijän, ellei toisin mainita. Raportissa rakennuksista puhutaan niillä termeillä, joita on käytetty rakennuksen alkuperäisen rakennusajankohdan aikoihin ja mihin käyttöön ne on suunniteltu. Joihinkin rakennuksiin ja psykiatriseen hoitoon liittyvät termit ovat vanhanaikaisia ja paikoitellen myös nykykieleen sopimattomia, mutta ne liittyvät sairaalan historialliseen kontekstiin, ja nykytermien käyttö tuntuisi monessa tapauksessa anakronistiselta. Selkeyden vuoksi rakennusten nimien edessä käytetään kuitenkin nykyisin voimassa olevia kirjainyhdistelmiä.

1.2. Arvottaminen

Rakennetulla kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan rakennuksia ja rakennettuja alueita sekä alueisiin liittyvää yhdyskuntarakennetta, kuten puistoja ja puutarhoja. Lisäksi siihen kuuluvat myös muinaisjäännökset ja kulttuurimaisema. Kyse on yhteisestä elinympäristöstämme, jonka viihtyisyydenkannalta on keskeistä, että alueen ominaisluonne ja historia säilyvät näkyvinä ja ymmärrettävinä. **Kulttuuriympäristöä ja rakennusperintöä luokitellaan Suomessa valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäväksi.**

Rakennetun kulttuuriympäristön arvottaminen on määritelty Hallituksen esityksessä laiksi rakennusperinnön suojelemiseksi (HE 101/2009): Arvottaminen tarkoittaa kohteiden kulttuurihistoriallisen ominaisluonteen analysointia ja suhteuttamista laajempaan, esimerkiksi alueelliseen kokonaisuuteen, rakennustyypin historiaan tai historialliseen ilmiöön, näin tunnistettavien merkitysten arviointia sekä kohteen erityispiirteisiin ja arvoihin perustuvien vaalimis- tai suojelutavoitteiden määrittelyä.

Tässä inventoinnissa arvottamisessa on sovellettu Lakia rakennusperinnön suojelemiseksi (498/2010), jonka tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Arvottaminen perustuu aina kenttätöiden ja tutkimuksen avulla kerättyyn tietoon. Pelkästään kohteen ikä, yleinen mielipide tai taloudelliset tekijät eivät ole perusteena kohteen arvottamiseen.

Lain mukaan rakennus voi olla arvokas rakennushistorian, rakennustaiteen tai -tekniikan, ympäristöarvojen tai siihen liittyvän käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta. Laissa on lisäksi määritelty kriteerit, jotka ovat kohteen harvinaisuus, ainutlaatuisuus, historiallinen todistusvoimaisuus ja kerroksisuus. Arvottamiskriteereitä on tarkasteltu seuraavilla kattomääreillä:

Historiallisesti arvokas
- Kohde havainnollistaa siihen liittyviä yhteiskunnallisia tai elinkeinohistoriallisia arvoja.

Rakennushistoriallisesti arvokas
- Rakennus on oman aikakautensa rakennustavan tyypillinen tai innovatiivinen edustaja ja rakennuksen rakennustaiteelliset ja tekniset kokonaisuudet, ominaispiirteet ja osat ovat hyvin säilyneet.

Rakennustaiteellisesti arvokas
- Rakennus on edustava tai laadukas esimerkki aikakautensa arkkitehtuurista tai tunnetun suunnittelijan tuotantoa.

Kaupunkikuvallisesti arvokas
- Kohteen sijainti on kaupunkikuvallisesti merkittävä: se on merkittävä osa katu- tai kaupunkinäkymää tai kiintopiste näkymässä.

Jokaisella alueella ja kohteella on kuitenkin omat erityispiirteensä ja arvottamisohjeet eivät välttämättä sovellu sellaisenaan. Alueen ominaispiirteiden hyvä ymmärtäminen on ensiarvoisen tärkeää, koska arvot määräytyvät aina paikallisesta näkökulmasta käsin.

Koko inventointialue kuuluu valtakunnallisesti merkittävään Törnävän sairaalan ja Seinäjoen keskussairaalan kulttuuriympäristöalueeseen (RKY). Valtioneuvoston valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva 1.4.2018 voimaan tullut päätös edellyttää, että valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot, kohteiden alueellinen monimuotoisuus ja ajallinen kerroksisuus turvataan maakuntien suunnittelussa ja kuntien kaavoituksessa sekä valtion viranomaisten toiminnassa. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan suomalaisen kulttuuriympäristön kokonaisuus perustuu viranomaisten laatimiin valtakunnallisiin inventointeihin, jotka koskevat valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY) ja valtakunnallisesti merkittäviä arkeologisia kohteita.

Tässä inventoinnissa rakennusten arvioinnin pääkriteerinä on sairaalarakennusten sekä alueeseen liittyvien talousrakennusten hyvä säilyneisyys, ts. alkuperäinen rakennusajankohta sekä tyylilliset yksityiskohdat olivat säilyneet ja mahdollisesti toteutetut muutokset olivat iäkkäitä. Kaikkia sairaalaa-alueen rakennukset ovat lähtökohtaisesti historiallisesti arvokkaita, ja rakennusten väliset pienet erot syntyvät lähinnä rakennushistoriallisista, rakennustaiteellisista ja kaupunkikuvallisista arvoista.

Arvottamisessa ei lähtökohtaisesti eroteltu 1920-luvun ja 1950-luvun rakennuskantaa, vaan nämä rakennukset on nähty historiallisesti ja rakennushistoriallisesti yhtä merkittävinä oman aikansa sairaalarakentamisen edustajina sekä ilmentämässä sairaala-alueen kehitystä. Sairaala-alueen historiallisesti tärkein ja kaupunkikuvallisesti merkittävin sekä näkyvin rakennuskokonaisuus on tietenkin kookkaat sairaalarakennukset sekä kaatumatautisille ja vajaamielisille tarkoitetut hoitolaitokset, mutta myös sairaalan toimintaan liittyneet asuinrakennukset sekä talousrakennukset ovat merkittävä osa kokonaisuutta ja niitä tulee vaalia.

Sairaalan ympäristöä alueena on arvioitu lähtökohtaisesti toisaalta sen valtakunnallisten arvojen pohjalta, mutta myös etenkin toiminnallisesti historiasta käsin, ts. kuinka hyvin alueen eri ikäiset sairaalaympäristöä koskevat muutokset ovat säilyneet ja mitä tulisi vaalia. Esimerkiksi samaan RKY-kokonaisuuteen kuuluvan Seinäjoen keskussairaalan alue on 2000-luvun aikana kokenut niin mittavia muutoksia, että sairaalan ympäristön arvo valtakunnallisesti merkittävänä rakennettuna kulttuuriympäristönä on ehkäpä jo vaarantunut, ellei jo hävinnyt. RKY-alueen rajausta tulisi jatkossa tarkistaa, jolloin Törnävän toistaiseksi hyvin säilynyttä piirisairaala-aluetta voidaan käsitellä omana erillisenä arvokkaana ja hyvin säilyneenä kokonaisuutenaan.

Tässä raportissa on tuotu esiin sekä sairaalan ympäristön sekä siihen kuuluvan rakennuskannan historia, ominaispiirteet ja arvot sekä paikoin myös toimenpidesuositukset. Raporttia voidaan hyödyntää kaavoitustyön lisäksi alueen kehittämistyössä sekä siihen kuuluvien rakennusten korjaus- ja muutostöissä. Alue sekä sairaalaan historiallisesti liittyneet yksittäiset rakennukset ovat käsitelty ja arvotettu erikseen jäljempänä.

Havainnekuva arkkitehtitoimisto Sami Vikström Oy:n suunnitelmasta piirit. (Kuva Seinäjoen kaupungin kaavoituksen sivuilta). Suunnitelmassa alueen ominaispiirteet tulisivat osittain säilymään, mutta etualalla oleva alueen pohjoispää tulisi muuttumaan merkittävästi ja henkilökunnan entinen asuinrakennus jäisi pahasti uuden rakennuskannan puristuksiin ja irralleen historiallisesta kontekstista. Kauempana vasemmalla näkyvät asuinrakennussuunnitelmat tarkoittaisivat entisen ylilääkärin talon häviämistä. Myös kuvan keskiosassa näkyvän vesitornin oikealle puolelle puuverstaan molemmin puolin merkityt kaksi vinkkelin mallista rakennusta olisivat merkittävästi ristiriidassa sairaala-alueen valtakunnallisesti merkittävän piha-alueen historiallisen kontekstin kanssa.

2. SEINÄJOEN PIIRIMIELISAIRAALA

2.1. Alueen historiaa

Lääketieteellisen mielisairaanhoidon voidaan katsoa alkaneen Suomessa vuonna 1840, jolloin annettiin keisarillinen asetus ”heikkomielisten holhouksesta ja paremmista laitoksista heidän parantamiseksensa”. Asetuksen mukaan jokaisen lääninlasaretin yhteyteen oli perustettava erityinen mielisairaiden vastaanottolaitos. Vuonna 1841 aloitti toimintansa Lapinlahden keskuslaitos, jossa oli 53 sairaspaikkaa. Aikaisemmin mielisairaita oli sijoitettu Seilin saaren entiseen spitaalisairaalaan, jossa ei ollut lainkaan lääkäriä, vaan potilaista huolehti pappi ja renki. Vuoden 1840 asetus heikkomielisten holhouksesta vakiinnutti mielisairaanhoidon rakenteet Suomessa yli sadaksi vuodeksi: mielisairaanhoito oli muusta sairaanhoidosta erillinen laitosvaltainen hoitojärjestelmä, jossa akuutti- ja pitkäaikaispotilaiden hoidettiin erillisissä hoitolaitoksissa.

Vuoden 1840 asetuksen aikoihin Suomessa oli seitsemän lääninlasarettia, joissa annettiin hoitoa myös mielisairaspotilaille. Asetuksesta huolimatta Lapinlahden sairaala toimi monen vuosikymmenen ajan maan ainoana varsinaisena mielisairaalana. 1870-luvulla lääkintäylihallitus arvioi, että maassa on noin 4000 mielisairasta, kun taas hoitopaikkoja ainoastaan 178.

1800-luvulla sekä Suomessa että Ruotsissa muusta sairaanhoidosta erillistä mielisairaalajärjestelmää kehitettiin valtiollisena järjestelmänä. Vuonna 1889 annettiin uusi keisarillinen asetus, joka oikeutti kuntainliitot perustamaan uusia mielisairaaloita. Valtionavun saamiseksi asetetut vaatimukset olivat kuitenkin niin tiukat, että moni suunnitelma tyrehtyi. Ensimmäinen kuntainliittojen perustama piirimielisairaala aloitti toimintansa Harjavallassa vuonna 1903.

Suomessa psykiatriaan perehtyneiden keskuudessa vallitsi nykymittapuunkin mukaan moderneja ajattelutapoja, mutta syystä tai toisesta nämä ajatukset eivät saaneet riittävää tukea ja suomalainen mielisairaanhoitojärjestelmä vakiintui muusta sairaanhoidosta erilliseksi saarekkeeksi, jossa sairaalat sijoitettiin maaseudulle, joka puolestaan oli edesauttamassa laitostumista sekä hoitopessimististä asennetta. Myös vaivaistaloissa vallinnut heikko hoidon taso sekä jopa vuosien jono hoitopaikkoihin kasvatti laitoshoidon määrää.

Itsenäisyyden alussa Suomessa oli vain viisi varsinaista mielisairaalaa sekä neljä mielisairaiden vastaanottolaitosta Turun, Viipurin, Vaasan ja Oulun lääninsairaaloiden yhteydessä. Koska valtion toimet olivat riittämättömät uusien mielisairaaloiden perustamiseen, ryhtyivät kunnat perustamaan omia mielisairaaloitaan ja 1920- ja 1930-luvulla valmistui useita suuria kuntainliittojen perustamia piirimielisairaaloita. Seinäjoen piirimielisairaala oli maan neljäs sen valmistuttua vuonna 1923. Vuonna 1929 eduskunta hyväksyi lain, jonka mukaan valtion vastaa 50 % piirimielisairaaloiden perustamis- ja ylläpitokustannuksista. 1920-luvun lopulla piirimielisairaaloita oli jo 13. Vuonna 1937 annettiin ensimmäinen mielisairaslaki, joka korvasi vuonna 1889 annetun asetuksen. Uuden lain mukaan mielisairaiden hoito oli sekä valtion ja kuntien vastuulla. Vasta tässä vaiheessa asetettiin kaikki mielisairaita koskevat hoitolaitokset lääkärin valvonnan alaisuuteen.

Seinäjoen piirimielisairaala syntyy

Kysymys mielisairaanhoidon järjestämisestä nousi esiin myös Etelä-Pohjanmaalla varsinkin 1880-luvulta lähtien. Huomattiin, että vaivaishoidon piirissä olevat potilaat tulisi erotella erikoishoitoa ja -huoltoa tarvitseviin alaryhmiin. Tätä jarrutti kuitenkin soveltuvien hoitopaikkojen puute. Mielisairaat muodostivat merkittävän potilasryhmän ja heitä katsottiin olleen maakunnan alueella jopa suhteellisesti enemmän kuin muualla Suomessa.

1900-luvun alussa todettiin, että edellytykset olivat Etelä-Pohjanmaalla huonot saavuttaa edes siedettävä taso mielisairaiden hoidossa. Kunnalliskoteja ja niissä olevia mielisairasosastoja oli perustettu liian vähän, mutta toisaalta niiden pääasiallinen tarkoitus oli pitää mielisairaat ainoastaan pois yhteiskunnan silmistä aiheuttamasta häiriötä. Valtion mielisairaalat olivat täynnä ja niihin voitiin lähettää ainoastaan joitakin potilaita. Ainoa keino oli hoitaa potilaita joko kotona tai sijoituspaikassa jopa kahlittuina tai suljettuina epäinhimillisiin tiloihin.

Käsitys siitä, että mielisairashoitokysymys voitaisiin ratkaista kuntien yhteistyön avulla, alkoi hiljalleen kypsyä. Valtio lupasi vuonna 1899 lainoja sellaisille kunnille, jotka yhdessä perustaisivat vähintään 20 potilaspaikkaa käsittäviä hoitolaitoksia. Vuonna 1907 tehtiin 42 kunnan edustajankokouksessa Seinäjoella päätös yleisen houruinhoitolaitoksen perustamisesta Etelä-Pohjanmaalle, joka kuitenkin raukesi. Sen sijaan Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran vuoden 1913 maaliskuussa järjestämillä ”kunnallispäivillä” uuden piirimielisairaalan perustaminen konkretisoitui. Vuonna 1915 perustettiin 7-henkinen rakennustoimikunta järjestämään käytännön asioita. Rakennustoimikunnan puheenjohtajana toimi isokyröläinen maanviljelysneuvos Edvard Björkenheim. Jo samana vuonna toimikunta hankki Alfred ja Liisa Huhtalalta Seinäjoen Törnävältä Parantola- ja Puisto-nimiset tilat, jotka käsittivät 7,38 hehtaaria. Ensimmäiset piirustukset uudelle sairaalalle tilattiin sairaaloihin erikoistuneelta yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehdilta Ernst Albin Kranckilta. Maailmansota korotti huomattavasti rakennustarvikkeiden hintoja sekä työpalkkoja, joten rakennustöitä täytyi lopulta siirtää.

Lopulta vuonna 1920 pidettiin jälleen kuntien yhteinen edustajakokous, jonka yhteydessä tehtiin lopullinen päätös 100-paikkaisen sairaalan rakentamista. Mukaan

oli tullut kuntia myös Keski-Suomesta sekä Oulun läänistä. Uudet suunnitelmat tilattiin sosiaalihallituksen arkkitehdilta Axel Mörneltä, joka kävi yhdessä tuolloin v.t. piirilääkärinä toimineen Karin Spoofin kanssa tutustumassa aiemmin hankittuun maa-alueeseen.

Lääketieteen kehitys on vaikuttanut sairaalarakennusten suunnitteluun. Eri aikojen vaatimukset näkyvät rakennusten sijoittumisessa, pohjakaavoissa, sisäisissä ja ulkoisissa liikennejärjestelyissä sekä valonsaannissa. Myös sairaalaympäristön kehitykseen on vaikuttanut lääketieteelliset perusteet. Sairaalarakennusten ulkoasun tyylillisiin piirteisiin on taas vaikuttanut rakennusajankohdalla vallinnut tyylisuuntaus. Euroopassa alkoi 1800-luvulla sairaalarakentamisessa yleistymään useasta erillisestä sairaalarakennuksesta koostuva paviljonkisairaalamalli, jossa rakennukset oli jaoteltu toiminnan mukaan ja niiden pohjakaava perustui yksittäiskäytäväratkaisuun. Paviljonkimallissa rakennuksissa kiinnitettiin huomiota läpitalon tuuletukseen, ilmanvaihtoon ja valonsaantiin. Rakennukset sijoittuivat sairaala-alueella samalle alueelle, mutta toiminnot jaettiin eri rakennuksiin tai käytävillä yhdistettyihin siipiin. 1900-luvun alussa rakennustekniikan ja lääketieteen kehityksen seurauksena oli Yhdysvalloissa jo kehitetty niin sanottu blokkisairaalamalli, jossa entistä korkeammissa sairaalarakennuksissa toiminnat sijoitettiin päällekkäin eri kerroksiin.

Arkkitehti Axel Mörnen suunnittelmat edustavat selkeää aikanasa klassismia, mutta kokonaisuutta ajatellen alue sekä siihen liittyvät sairaalarakennukset sekä hoitolaitokset edustavat vielä paviljonkiratkaisua. Mörnen suunnitelmat käsittivät alun perin 106 hoitopaikkaa, mutta lääkintöhallituksen luvalla sairaalasta tuli lopulta 136 paikkainen laitos. Urakoitsijana toimi helsinkiläinen Oy Constructor Ab, joka oli rakentamassa monia mielisairaaloita ympäri maata ja joka vastasi yhtä rakennusta lukuun ottamatta sairaala-alueen 1920-30-luvuilla toteutettujen rakennustöiden urakoista. Vuoden 1921 urakka käsitti päärakennuksen (nykyinen TB-rakennus), talousrakennuksen (TM-rakennus) sekä myös Hallilan kosken kohdalla Seinäjoen ylittävän ns. Björkenheimin sillan. Rakennustyö käsitti sairaalan valmiissa kunnossa keskuslämmityksineen, vesi- ja viemäritöineen sekä sähkövalaistuksineen. Myöhemmin urakkaan lisättiin vielä 750 metriä pitkän tieosuuden rakentaminen sairaalan ja yleisen maantien välille. Työ aloitettiin vuoden 1921 syyskuussa, silta valmistui seuraavana vuonna ja koko laitos alkuvuonna 1923. Piirimielisairaalassa omisti toiminnan alkaessa 75 kuntaa kaikkiaan 169 sairaspaikkaa. Sairaalaan otettiin hoidettavaksi etupäässä parantumattomia mielisairaita, jotka olivat varattomia sekä äkillisesti sairastuneita, joita hoidettiin siihen saakka, että he saivat paikan jostakin valtion laitoksesta. Ensimmäiset potilaat otettiin vastaan maaliskuussa 1923. Sairaalana ensimmäisenä lääkärinä toimi vuoden 1924 tammikuuhun asti Nurmon kunnanlääkäri Eero Rantanen, jonka jälkeen pitkäaikaiseksi ylilääkäriksi tuli Veikko Punttala.

Sairaala laajenee

Rakennustöiden ollessa vielä kesken liittyi piirisairaalaan vielä uusia kuntia, joten laajennustyöt aloitettiin välittömästi ensimmäisen osan valmistuttua. Vuosina 1924-25 valmistui toinen päärakennus (nyk. TC-rakennus), sairaalan sikalarakennus sekä pohjavesikaivo. Vuonna 1926 rouva Olga Weidle Kannaksen Raivolasta myi sairaalalle huvilastaan rauta-aitaa sekä portin, jotka pystytettiin Törnävällä seuraavana vuonna. Koristeellinen rauta-aita reunustaa sairaala-aluetta edelleen Huhtalantien varressa.

Seinäjoen piirimielisairaala oli maassamme ainoa kuntainliiton omistama mielisairaala, jossa oli perustamisesta lähtien toiminnassa erillinen vajaamielisten osasto ja jossa hieman myöhemmin hoidettiin myös kaatumatautisia eli epileptikkoja, jotka katsottiin vielä tällöin kuuluvan psykiatrisen hoidon piiriin. Sairaalan johtokunnan puheenjohtaja Edvard Björkenheim teki vuonna 1924 aloitteen 200 potilaan ”kaatuvatautisten” hoitolan perustamisesta Törnävän sairaalan alueelle ja valtioneuvosto myönsi seuraavana vuonna satatuhatta markkaa tonttimaan ostoon. Alun perin suunniteltiin neljän rakennuksen rakentamista 200 potilaalle. Arkkitehti Axel Mörnen suunnitteleman ensimmäisen rakennuksen rakennustyöt (nyk. TE-rakennus) aloitettiin vuonna 1927. Urakasta vastasivat poikkeuksellisesti nyt rakennusmestarit Anton Hakola ja Arvo Mäkinen. Kaatumatautispotilaiden ensimmäisen rakennuksen lisäksi urakkaan kuului myös kokoustilan (Seurala) sekä sikalarakennuksen rakentaminen. Seurala sekä toinen kaatumatautispaviljonki (TD-rakennus) valmistuivat vuonna 1928. Arkkitehti Axel Mörne suunnitteli lisäksi vuonna 1927 nykyisen sairaalan kirkon paikalle kappelin, mutta syystä tai toisesta tämä jäi toteuttamatta ja kappelia jouduttiin odottamaan vielä yli 20 vuotta.

Vuoden 1926 aikana päätettiin perustaa myös erillisen tylsämielisten lasten hoitolaitos, josta kaavailtiin kaatumatautiosaston tavoin aluksi 4 rakennusta käsittänyttä 200 potilaan laitosta. Lopulta vuosina 1928-1931 rakennettiin vain kaksi arkkitehti Mörnen suunnittelemaa rakennusta, joissa oli 100 potilaspaikkaa. Talousrakennuksista vuoden 1926 aikana valmistui jääkellari ja kaksi vuotta myöhemmin sairaalalle oma vesitorni. Sekä kaatumatautisten että tylsämielisten hoitolaitosten rakennuksia varten arkkitehti Axel Mörne ja ylilääkäri Veikko Punttala kävivät apurahan turvin Tanskassa tutustumassa paikallisiin laitoksiin. (Valitettavasti matkan kohde tai kohteet eivät selvinneet tämän inventoinnin yhteydessä.)

Kahden ensimmäisen mielisairaalarakennuksen sairaalapaikat myytiin nopeasti loppuun ja kuntien edustajainkokouksessa tehtiin helmikuussa 1929 lopullinen päätös rakentaa kolmas mielisairaalarakennus. Rakennusta varten oli jo vuonna 1927 hankittu hehtaari lisämaata August Wasastjernalta. Lopulta jälleen Axel Mörnen piirtämä kahta muuta sairaalarakennusta hieman kookkaammaksi suunniteltu kolmas sairaalarakennus (TA-rakennus) valmistui kolmessa vaiheessa vuosina 1929-1930.

Samaan aikaan kolmannen sairaalarakennuksen kanssa oli suunnitteilla myös uu-

Nykyiset TC- ja TB-rakennukset kuvattuna mahdollisesti 1950-luvulla. Taustalla erottuu heikosti myös TA-rakennus. Etualalla kaatumatautisten hoitolaitoksen ja mielisairaalarakennukset erottava verkkoaita sekä nykyinen Seuralantie. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

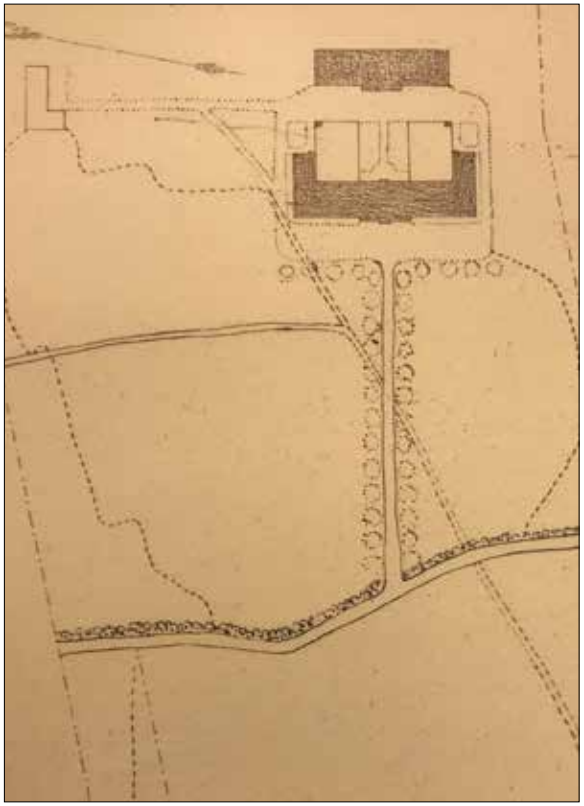

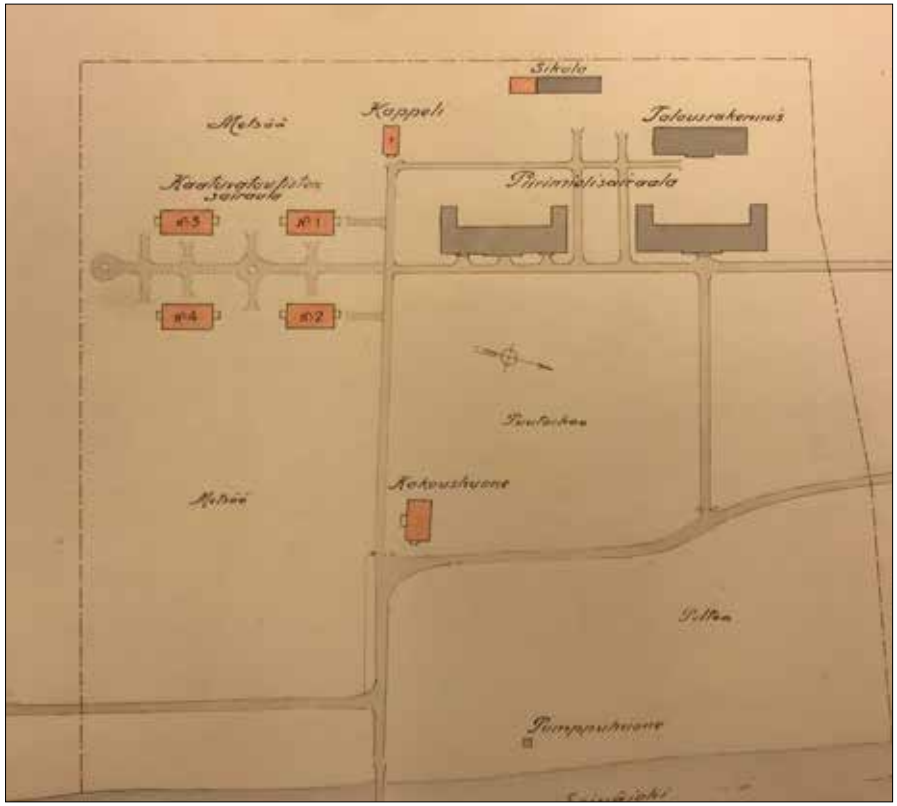

Vasemmalla sairaala-aluetta koskeva ensimmäinen asemapiirros vuodelta 1920, johon on merkitty sairaalan ensimmäiset rakennukset nykyinen B-talo sekä keittiörakennus. Vuonna 1923 valmistuneeseen urakkaan kuului myös Björkenheimin silta. Keskimmäisessä kuvassa asemapiirros vuodelta 1922, jolloin suunniteltiin nykyinen C-rakennus sekä kuvan yläreunassa näkyvä sairaalan sikala. Sairaala-alue laajeni huomattavasti ja toiminta monipuolistui 1920-luvun loppua kohden Vuoden 1927 asemapiirrokseen on merkitty myös ”kaatuvatautisten” osastot 200 potilaalle, joille kaavailtiin vielä tässä vaiheessa neljä rakennusta, joista lopulta vain kaksi toteutettiin. Karttaan on merkitty myös vuonna 1928 valmistunut Seurala sekä kappeli nykyisen kirkon paikalle. Sikalarakennusta laajennettiin jo tässä vaiheessa.Kuvat osasuurennoksia alkuperäisistä arkkitehti Axel Mörnen suunnitelmista. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto).

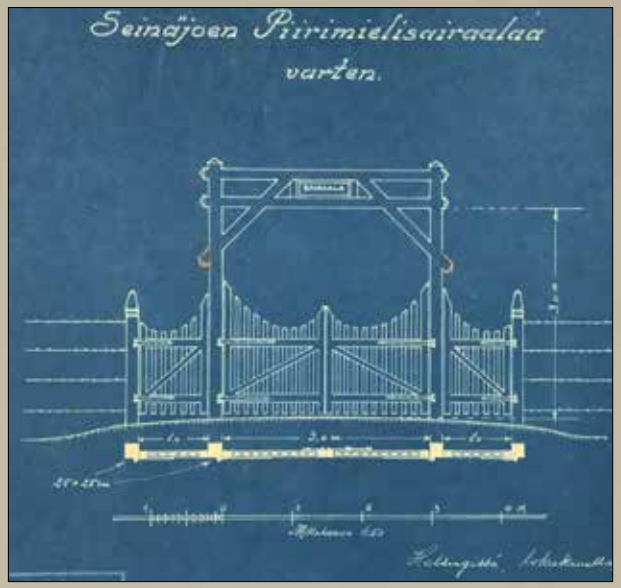

Uudenkarheat mielisairaalarakennukset kuvattuna 1920-luvulla. Vasemmalla kahdessa vaiheessa vuosina 1924-25 valmistunut C-rakennus ja oikealla sairaalan alkuperäinen B-rakennus, joka valmistui vuonna 1923. Samaan aikaan valmistunut talousrakennus jää kuvassa piiloon B-rakennuksen taakse. Rakennusten välissä erottuu arkkitehti Mörnen vuonna 1923 suunnittelema puuportti. Portin yhteyteen suunnitteltiin myös pieni puurakenteinen portinvartijan mökki, joka jäi kuitenkin toteuttamatta. (Valokuva ja rakennuspiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat)

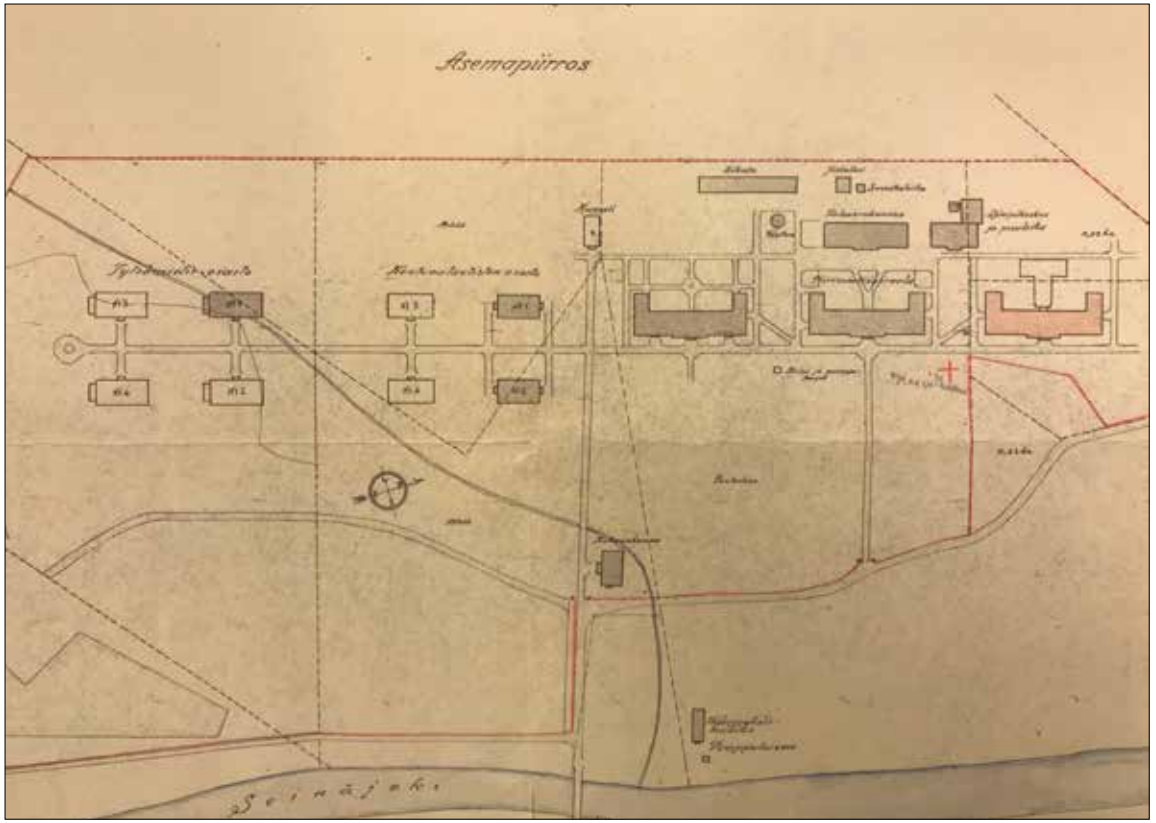

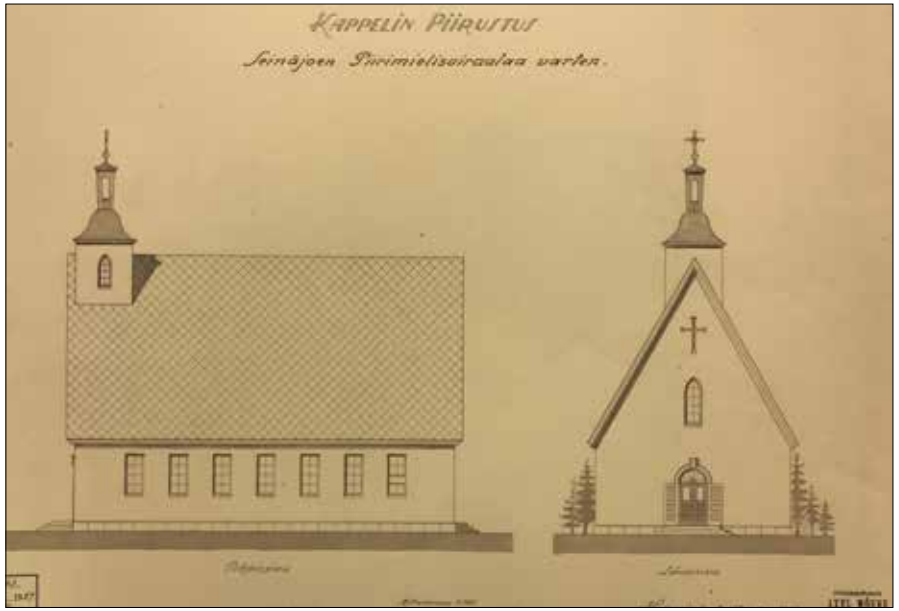

Vuoden 1928 asemapiirrossuunnitelmassa on näkyvissä jo TA-rakennus, johon on merkitty vielä T-mallinen siipiosa, uusi lämpökeskus, jääkellari, vesitorni sekä vasemmalle alueen eteläosaan neljä kaatumatautispaviljonkia sekä neljä tylsämielisten hoitolaitosta, joista ensimmäinen oli jo rakennettu. Oikealla arkkitehti Axel Mörnen vuonna 1927 laatima suunnitelma sairaalan kappeliksi, joka jäi toteuttamatta. (rakennuspiirrokset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto). Alakuvassa vuonna 1923 valmistunut ns. Björkenheimin silta, joka kuului samaan Oy Constructor Ab:n toteuttamaan urakkaan ensimmäisen sairaalarakennuksen ja talousrakennuksen kanssa. (Valokuva Porstua-verkkopalvelu)

Yläkuvassa sairaala-aluetta vuonna 1932. Kuvasta puuttuvat ”tylsämielisten” lasten hoitolaitokset. Kuvassa erottuu selkeästi vuonna 1928 valmistunut vesitorni sekä vuonna 1930 valmistunut lämpökeskus korkeine piippuineen. Vesitornin takana näkyy sairaalan sikalarakennus. Vasemmassa laidassa ”kaatumatautisten” paviljongit. 1930-luvulla säännöllisen työnteon katsottiin vaikuttavan myönteisesti potilaiden toipumiseen. Etualalla oleva aukea oli aina 1950-luvulle saakka viljelykäytössä. Alakuvassa, joka on otettu vesitornista 1930-luvulla, näkyy TC-rakennuksen sisäpiha sekä taustalla kaatumatautisten paviljongit sekä tylsämielisten lasten hoitolaitokset. Vasemmassa laidassa erottuu Seurala. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.).

den lämpökeskuksen sekä siihen liittyvän pesulan rakentaminen (nyk. TL-rakennus) Arkkitehti Mörnen suunnittelema rakennus valmistui vuonna 1930. Rakennuksen oli tarkoitus tuottaa lämpö ja höyry kaikkiin muihin rakennuksiin paitsi tylsämielisten paviljonkeihin. Lämpökeskus ja kolmas sairaalarakennus jäivät vuonna 1935 kuolleen arkkitehti Mörnen viimeisiksi uudisrakennussuunnitelmiksi sairaala-alueella.

Vuonna 1936 valmistui suurelta osin omavaraisen sairaalan kasvihuoneet sekä paikalla edelleen oleva puutarhurin asunto ns. Kyntsellin aukion laitaan nykyisen Huhtalantien itäpuolelle. Rakennukset suunnitteli Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran rakennustoimiston rakennusmestari F.V. Rekola.

1930-luvulla heräsi kysymys uuden keskuskeittiön rakentamisesta. Myös vanhan keittiön laajentamista pohdittiin, mutta lopulta tultiin johtopäätökseen, että ajanmukainen keittiö saataisiin aikaiseksi ainoastaan rakentamalla kokonaan uusi rakennus. Uuden keittiörakennuksen piirustukset tilattiin puolustuslaitoksen yliarkkitehti Torsten Elovaaralta. Uusi keittiö- ja ruokalarakennus valmistui vuonna 1939. Rakennuksen paikalta purettiin Axel Mörnen suunnittelema sairaalan sikalarakennus, jonka paikka siirrettiin nykyisen kirkon eteläpuolelle. Urakoitsijana toimi edelleen Oy Constructor Ab. Elovaara suunnitteli 1930-luvun lopulla alueelle melko mittavia muutoksia ja esimerkiksi kokonaan uuden asuinrakennuksen nykyisen keskussairaalan ja Törnävän sairaalan väliselle metsäkaistaleelle, mutta ilmeisesti sota katkaisi näiden suunnitelmien toteutukset ja uusi keittiörakennus jäi arkkitehti Elovaaran ainoaksi toteutuneeksi suunnitelmaksi sairaala-alueella.

Sodan aikana sairaala oli osittain sotasairaalakäytössä. Jatkosodan aikana kesäkuun 1941 liikekannallepanon yhteydessä seitsemän sotasairaalan yhteyteen perustettiin n. 600 psykiatrista hoitopaikkaa. Nämä hoitopaikat toimivat siviilimielisairaaloiden yhteydessä. Törnävän sairaala toimi 29. Sotasairaalan psykiatrisena osastona, jossa oli vuonna 1941 kaikkiaan 112 potilaspaikkaa. Hoitopaikat osoittautuivat nopeasti riittämättömiksi ja uutta tilaa saatiin muun muassa laajentamalla olevassa olevia osastoja mielisairaaloiden siviilipotilaiden kustannuksella. Siviilimielisairaanhoito toimi aivan äärirajoillaan varsinkin vuonna 1942.

Sodanjälkeinen aika

Sairaala kärsi jatkuvasti henkilökunnan asuintilojen puutteesta ja sodan jälkeisenä aikana myös asuinolojen vaatimustaso oli jo erilainen kuin 1920-luvulla. Kaiken lisäksi sodan aikana sairaalan rakennuskanta oli joutunut ankaran rasituksen alaiseksi ja päässyt paikoitellen rapistumaan melko pahasti. Asuinoloja yritettiin parantaa toteuttamalla asuntoja esimerkiksi entiseen keittiöön sekä sairaalarakennusten ja kaatumatautiosastojen kellaritiloihin. Rakennustoimintaa hankaloitti sodanjälkeinen säännöstely sekä puute ammattitaitoisesta työvoimasta.

Vuonna 1947 sairaalan nimi muutettiin Seinäjoen piirisairaalaksi ja kaatumatautisten osastot yhdistettiin mielitautiosastoihin. Sairaalan puutarhaan valmistui 40 metriä pitkä kasvihuone. Keskuskeittiörakennuksen yhteyteen oli rakenteilla myös kookas kellari. Korjaus ja muutostöistä vastasi arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo, joka käytännössä vastasi sairaala-alueen 1940-50-lukujen rakennustoiminnan suunnittelusta. Arkkitehti Helge Railon kädenjälki näkyi myös alueella myöhemmin toteutetuissa muutoksissa. Urakoinnista vastasi 1940-50-luvuilla pääosin helsinkiläinen Pyramid Oy. Vuonna 1948 vietettiin sairaalan 25-vuotisjuhlaa Seuralan uusitussa juhlasalissa. Sairaalassa oli vuonna 1948 kaikkiaan 891 sairaansijaa, joista 180 oli vajaamielisosastolla. Rakennustöiden rajoituksista huolimatta päätettiin ottaa sairaalan uudisrakennusohjelmaan erillinen hallintorakennus, toinen alilääkärien asunnoista sekä ylilääkärin talo. Seuraavana vuonna sairaalan liittovaltuusto päätti kappelin rakentamisesta. Ensimmäinen osastolääkärien asuinrakennus valmistui vuoden 1949 puolella.

Vuodet 1949-50 olivat vilkasta rakennusaikaa ja sairaala-alue muuttui melko voimakkaasti. Vuonna 1950 valmistui Hallintola, ylilääkärin asunto, toinen osastolääkäreiden asuintaloista, sairaalan kappeli sekä sairaalan omana työnä valmistunut pesula- ja voimalarakennuksen laajennus. Rakennustoiminta jatkui edelleen 1950-luvulla ja samaan aikaan kunnostettiin aina 1960-luvulle saakka sairaala-alueen vanhaa rakennuskantaa. Vuonna 1953 sairaala-alueelle valmistui nykyinen verstasrakennus ja seuraavana vuonna käymälärakennus TA-rakennuksen itäpuolella olevaan puistoon. Kolmas osastolääkärien asuinrakennus valmistui vuonna 1954 ja sodanjälkeisen kiivaan rakennuskauden päätti vuonna 1957 valmistunut henkilökunnalle tarkoitettu asuinkerrostalo sairaala-alueen itäosassa.

Vuonna 1953 tuli voimaan uusi mielisairaslaki ja asetus, jonka mukaan maa jaettiin 18 mielisairaanhuoltopiiriin, johon jokaiseen kuului keskusmielisairaala, eli A-sairaala, jollainen Seinäjoen piirisairaalastakin tuli. Äkillisesti sairastuneet akuuttipotilaat tuli hoitaa A-keskusmielisairaaloissa ja pitkäaikaishoitoa vaativat B-sairaaloissa, joita varten rakennettiin uusia tiloja 1950-luvulta lähtien. Vuonna 1960 aloitti toimintansa myöhemmin Koskenalan sairaalana tunnettu Seinäjoen B-mielisairaala keskusmielisairaalan eteläpuolella. Nykyisin Koskenalan sairaalan tiloissa toimii Seinäjoen Steinerkoulu sekä asuntolatoimintaa. 1970-luvun alussa ryhdyttiin rakentamaan nykyistä keskussairaalaa Kyrkösjärven rantaan. Vuonna 1970 valmistui nykyinen keskuspesularakennus, jonka suunnittelusta vastasi arkkitehti Helge Railo. Keskuspesulalle, Törnävän sairaalalle sekä uudelle keskussairaalalle valmistui yhteinen lämpökeskus vuonna 1974. Myöhemmin sairaaloille valmistui yhteinen puhelinkeskus ja järjestettiin yhteinen huoltotoiminta, kuljetustoiminta sekä yleisliikenne. 1970-80-lukujen vaihteessa sairaalat siirtyivät yhteiseen ruokatalouteen.

Muutokset sairaanhoidossa enemmän avohoidon suuntaan ovat tehneet piirimielisairaalan aikanaan melko suljetustakin alueesta avoimemman. 1980-luvulta lähtien erillisiä mielisairaaloita on alettu lakkauttamaan ja 1990-luvulta lähtien psykiatrinen

hoito on ollut yhdistettynä yleissairaanhoitoon.

Sairaala asuinalueena

Törnävän sairaala-alue on ollut alusta alkaen myös asuinalue ja 1960-luvulle saakka sairaala muodosti oman melko omavaraisen, osittain suljetunkin yhteisön. Sairaalan henkilökunta asui joko yksin tai perheineen sairaalarakennuksissa. Tämän katsottiin edistävän hoitotyötä. Sairaala-alueesta muodostui näin myös yhdyskunta, jossa tarvittiin monen henkilön työpanos ja jossa potilaat, hoitajat, palveluskunta ja virkamiehet asuivat yhdessä. Asunnot olivat naimattomille yhden hengen ja perheellisille pääosin kahden hengen huoneita. Henkilökunnan etuihin kuului palkan lisäksi lämmitys, sähkövalo ja ruoka. Vaikka asunnot olivat pieniä, parantuivat asumisolot monelle maaseudulla muuttaneelle henkilökunnan jäsenelle huomattavasti. Henkilökunnan asuntoja sijaitsi käytännössä kaikissa sairaalarakennuksissa ja myöhemmin myös 1950-luvulla valmistuneeseen Hallintolassa. Avioparit ja perheelliset, joista molemmat puolisot olivat sairaalassa töissä, pyrittiin asuttamaan sairaala-alueen perheasuntoihin, joissa oli lisäksi vaatimaton, pienellä hellalla varustettu keittiö, joka oli liitetty vesijohtoverkkoon. Kaikilla perheellisillä ei välttämättä ollut omaa keittiötä, koska ruoka nautittiin sairaalan ruokasalissa luontaisetuna. 1940-50-lukujen vaihteessa valmistui ylilääkärille, alilääkäreille ja osastolääkäreille omat asunnot. Ne sijoitettiin kauemmas sairaala-alueesta ja tämä vaikutti myös yhteisöllisyyden muutokseen. Teoksessa ”Piirin lapset kertovat: elämä Törnävän sairaalan yhteisössä 1930-1970-luvuilla” (2015) mainitaan, että lääkäreiden perheiden asuinalue olivat sulkeutuneempia kuin hoitajien perheiden yhteisöt. Lääkäriasunnot olivat aiemmin sijainneet sairaalarakennuksissa samoissa pihapiirissä kuin hoitajienkin asunnot. 1950-luvulla myös muun henkilökunnan asuinolosuhteet parantuivat, kun alueen sairaala-alueen pohjoispäähän valmistui asuinkerrostalo, jossa oli 12 kaksiota.

1940-50-lukujen vaihteessa valmistuneet lääkäriasunnot edustivat jo huomattavan korkeaa varustelua. Asuin-olojen vaatimustaso oli muuttunut ja henkilökunnan perheet rakensivat asuntoja sairaala-alueen lähistölle ja 1960-70-luvuilta lähtien hankittiin asuntoja kasvaneen kaupungin uusilta asuinalueilta. Samalla myös aikaisemmin tiivis yhteisö alkoi hiljalleen hajaantua.

Sairaalan piha-alueen muutos

Sairaala-arkkitehtuurissa ulkotilat olivat merkittävässä roolissa jo 1800-luvun paviljonkisairaaloissa sekä 1900-luvun alun blokkisairaaloissa. Sairaalat rakennettiin usein metsien läheisyyteen ja sairaaloiden ympärille toteutettiin puistoja. Mielisairaalat sijaitsivat usein peltojen ympäröimänä, koska ne olivat pääosin omavaraisia ja työskentely oli yhtenä hoitomuodoista 1930-luvulta lähtien. Ulkotilojen merkitys väheni 1960-luvulta lähtien, jolloin alettiin luottamaan teknologiaan; elementtirakentamiseen, koneelliseen ilmanvaihtoon ja tehokkaaseen keinovaloon.

Sairaala oli 1920-luvulla vielä suljettu ympäristö, jossa potilaiden pääasiallisena hoitokeinona olivat kylpy- ja kiedehoidot. Potilaille oli esimerkiksi B-rakennuksen takana ainoastaan kaksi umpinaista pystylaudoitettua kävelypihaa. Aidattuja kävelypihoja sijaitsi 1950-luvulle saakka myös alueen pohjoisosassa nykyisen kerrostalon paikalla. Myös kaatumatautisten osastot oli erotettu mielisairaalasta verkkoaidoin. Julkisivulla nykyisen Huhtalantien puolella aluetta rajasi aikaisemmin mainittu, nykyisinkin paikallaan oleva koristeellinen metalliaita. Ympäristö oli kokonaisuudessaan nykyiseen verrattuna huomattavasti suljetumpi ja laitosmaisempi.

1930-luvulla säännöllisen työnteon katsottiin vaikuttavan myönteisesti potilaiden toipumiseen. Työhoito korvasi lopulta vanhat kylpy- ja kiedehoidot. Potilailla teetettiin erilaisia talous-, siivous-, ulko- ja käsitöitä. Huhtalantien varressa nykyisin puistona oleva alue toimi viljelyskäytössä. TC-rakennuksen itäpuolella sen edessä oli erillinen ylilääkärin puutarha. Nykyisen Hallintolan paikalla oli kasvitarhoja. Myöhemmin sairaalalle varta vasten hankitulla Kurjennevan maatilalla mies- ja naispotilaat olivat maataloustöissä. 1950-luvulle tultaessa epileptikkojen hoito oli lopetettu sairaala-alueella ja myöhemmin psykiatrisen hoidon kehittyminen ja siirtyminen yhä enemmän avohoidon piiriin avasi myös sairaala-aluetta.

Liikkumista varten oli esimerkiksi Seuralan vieressä sijainneet tenniskentät sekä Seuralasta länteen nykyisen metsikköalueen keskellä sijainnut pieni urheilukenttä. Metsäalueelle TD-rakennuksen kaakkoispuolella sijaitsi ”ankkalammikko”.

Merkittävä muutos sairaalan piha-alueen kehitykselle kohti puistomaista kokonaisuutta toteutettiin 1950-luvun puolivälin paikkeilla. Vuonna 1954 sairaalan puutarhalle laati suunnitelman yksi suomalaisen maisemasuunnittelun edelläkävijöistä ja kehittäjistä, maisema-arkkitehti Katri Luostarinen (1915-1991). Luostarisen suunnittelma rajautui etelässä Seuralantiehen, jolloin TD-, TE-, TF- ja TG-rakennukset sekä lääkäreiden asuinrakennukset rajautuivat suunnitelman ulkopuolelle. Sairaala-alueen nykyinen puistomainen ilme puukujanteineen ym. istutuksineen nojaa edelleen hyvin pitkälti Luostarisen suunnitelmaan. Hallintolan pohjoispuolella sijaitsee myös Luostarisen suunnitelmissa esiintynyt suihkukaivo ja kuvanveistäjä Kai Noramiehen (1918-1976) suunnittelema pronssipatsas ”Kolme hanhea” vuodelta 1956.

Sairaala-alueen tielinjaus on säilynyt alueen pohjoisosassa 1930-luvulta ja etelässä lääkäriasuntojen ympäristössä pääosin 1950-luvulta. Merkittävin muutos sairaala-alueen tiestössä on verrattain hiljattain toteutettu Huhtalantien nykyinen linjaus sairaalan itäpuolella ja aluetta itä-länsi -suunnassa halkova Östermyrankatu.

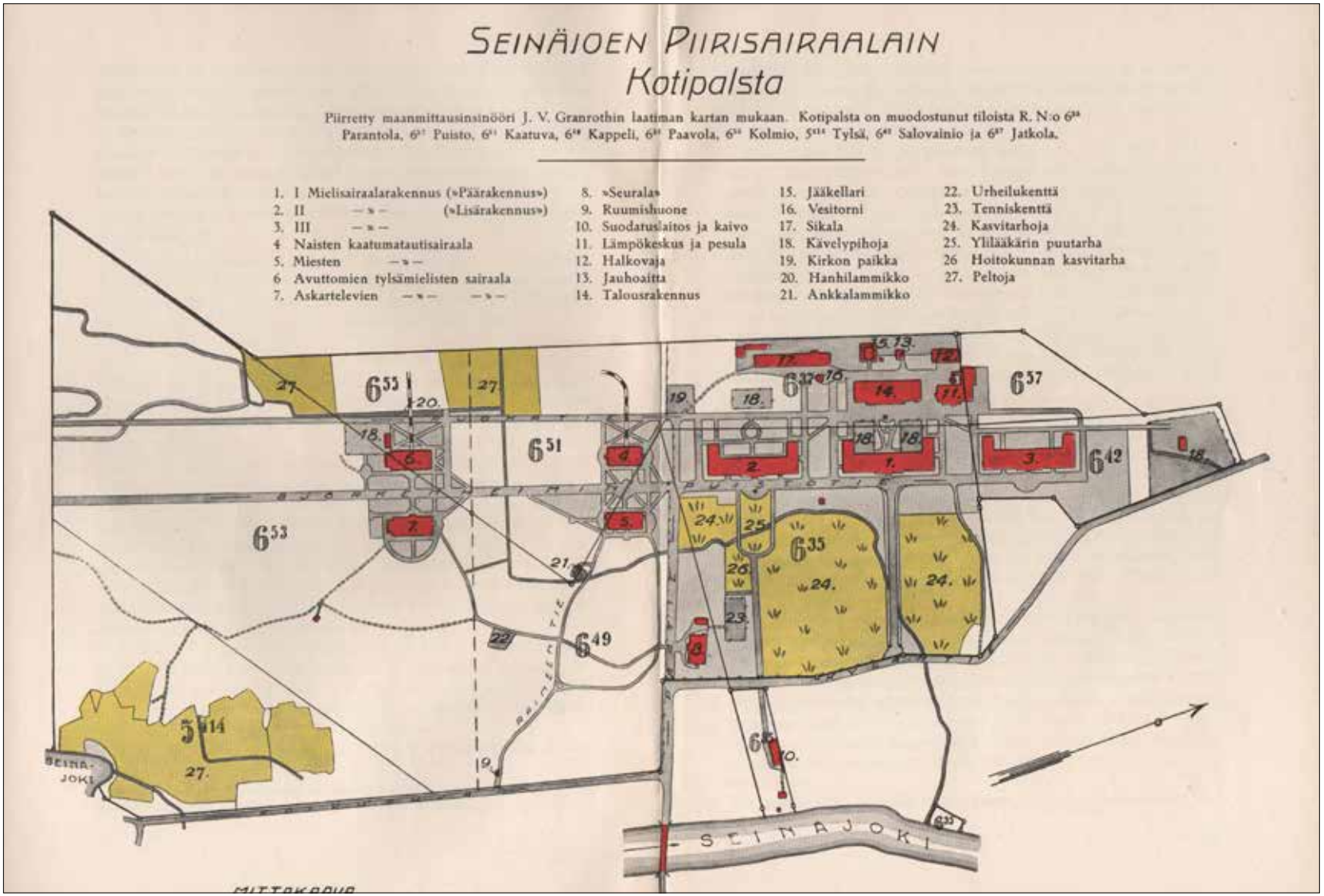

Piirisairaalan ”kotipalsta” kuvattuna August Teräksisen vuonna 1933 kirjoittamassa sairaalana kymmenvuotishistoriikissa. Sairaala-alue oli tässä vaiheessa vielä varsin omavarainen ja nykyiset puutarha-alueet olivat pääosin viljelykäytössä.

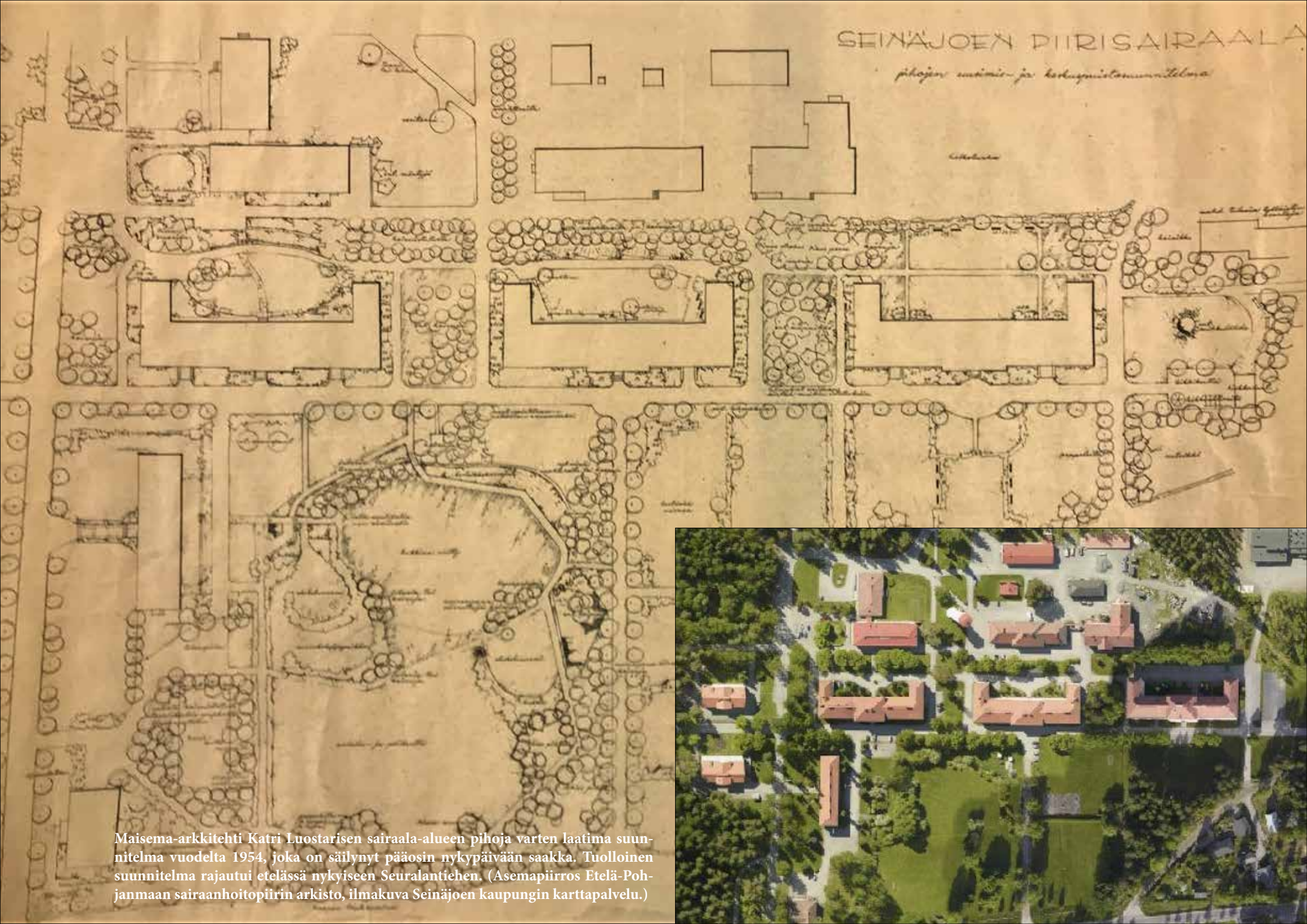

Maisema-arkkitehti Katri Luostarisen sairaala-alueen pihoja varten laatima suunnitelma vuodelta 1954, joka on säilynyt pääosin nykypäivään saakka. Tuolloinen suunnitelma rajautui etelässä nykyiseen Seuralantiehen. (Asemapiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto, ilmakuva Seinäjoen kaupungin karttapalvelu.)

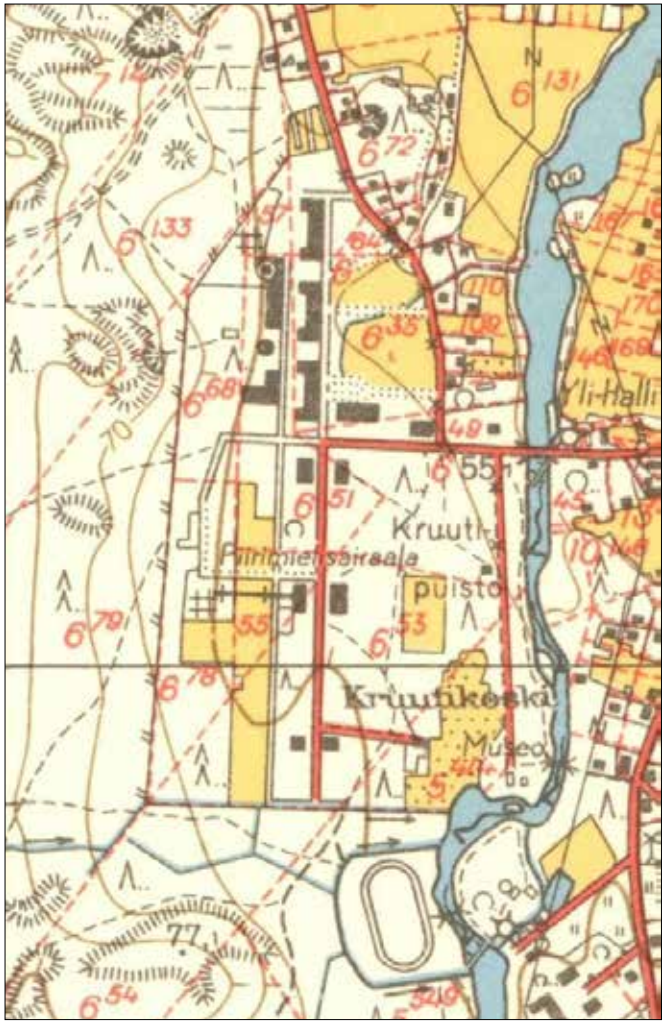

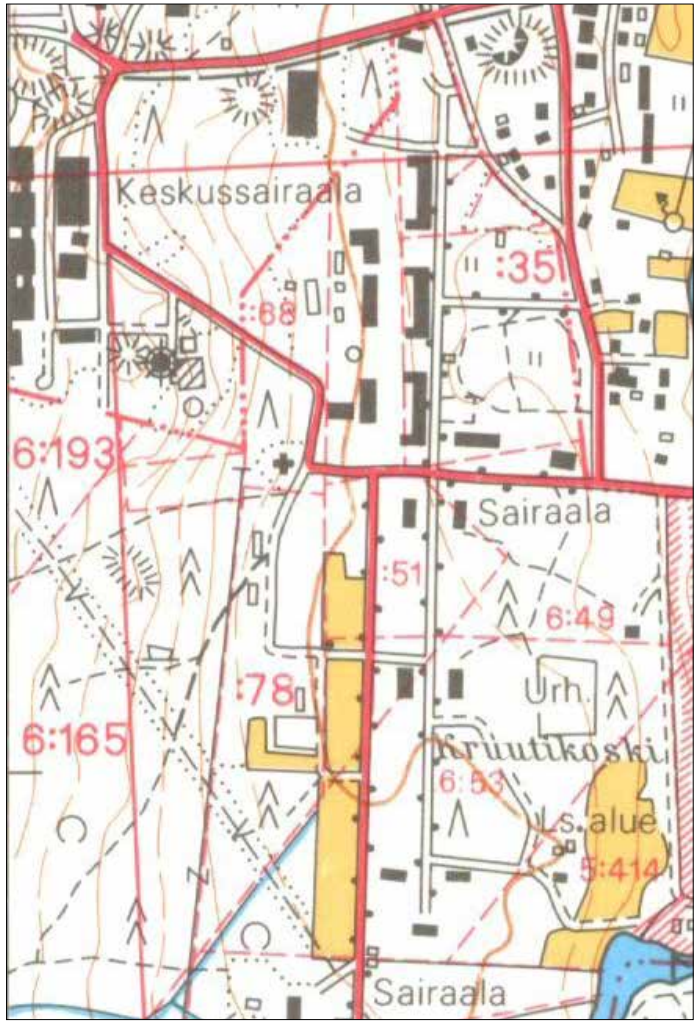

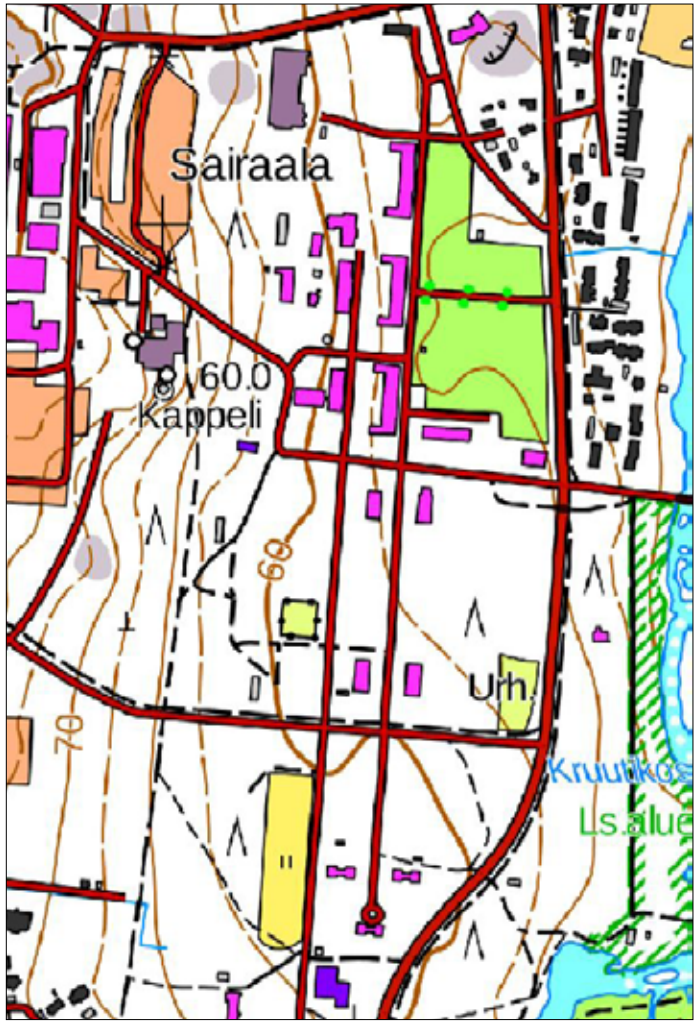

Vasemmalta lukien peruskarttapohjat vuosilta 1953 ja 1983 sekä nykytilannetta vastaava maastokartta. Vasta viime vuosikymmenten aikana alueen tielinjauksessa on tapahtunut merkittävämpi muutos. 1970-luvun alussa rakennettu uusi keskussairaala ei kuitenkaan vielä alkuvaiheessa vaikuttanut juurikaan alueen tielinjaukseen kuin Piirisairaala-alueen pohjoispuolella. Myös ruokalarakennuksen länsipuolella tietä jatkettiin uudelle keskussairaalalle. Vasta verrattain uudet Huhtalantien nykyinen linjaus sairaalan pihapiirin itäpuolella sekä entisten Tylsämielisten lasten hoitolaitosten eteläpuolella aluetta länsi-itä -suunnassa halkova Östermyrankatu ovat muuttaneet ympäristöä merkittävämmin. (Vanhat kartat Maanmittauslaitos).

2.2. Alueen ominaispiirteet ja arvot

Seinäjoen entinen piirimielisairaala, nykyinen Törnävän sairaala-alue sijaitsee Huhtalan ja Törnävän kaupunginosien alueella. Puistomainen pääosin 1920-luvun klassismia sekä funkitionalistisia piirteitä omaavaa 1940-50-lukujen modernia suunnittelua edustava yhtenäinen ja kokonaisuudessaan hyvin säilynyt sairaala-alue on Seinäjoen ja sen lähiympäristön historiallisesti, rakennushistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävimpiä rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Varsinkin Huhtalantieltä avautuva näkymä, jota hallitsevat koristeellisen metalliaidan ja puistoaukean takana Björkenheimin puistotien varrella rinnakkain sijaitsevat kolme kookasta ja näyttävää klassistista sairaalarakennusta, on merkittävä.

Rakennuskanta on valmistunut suurelta osin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta 1920-sekä 1950-luvuilla. Rakennuskannan iällinen jakauma toteutuu siten, että 17 rakennusta on rakennettu 1920- ja 1930-luvuilla ja toisen maailmansodan jälkeen 1940-50-luvuilla 9 rakennusta. Lisäksi inventoiduista rakennuksista keskuspesula on valmistunut vuonna 1970. Alueen piha-alueiden ja puutarhojen suunnitelma on vuodelta 1954. Sairaala-alueen tielinjaukset ovat säilyneet pääosin 1930-luvulta.

Rakennukset sijoittuvat pääasiassa sairaala-aluetta halkovien ja keskenään risteävien Björkenheimin puistotien ja Seuralantien varsille. Kaksi rakennuksista sijaitsee varsinaisen alueen ulkopuolella Huhtalantien itäpuolella: vuonna 1936 valmistunut puutarhurinasunto sekä vuonna 1950 valmistunut ylilääkärin asunto. Sairaalalle kuuluvat talousrakennukset sijoittuvat pääosin alueen länsilaidalle kookkaiden sairaalarakennusten taakse. Maisemallisesti näkyvin näistä on vuonna 1928 valmistunut valettu vesitorni, joka kohoaa sairaalarakennusten takaa.

Sairaalan rakennuskanta on suurelta osin säästynyt purkamisilta. Ainoastaan sairaalalle kuulunut sikala, joka on sijainnut alun perin nykyisen ruokala- ja keittiörakennuksen kohdalla ja sittemmin kirkon eteläpuolella, on hävinnyt. Kirkon eteläpuolella sijaitsee vielä 1900-luvun puolivälin paikkeilla sijaitseva vaatimaton rankorakenteinen varastorakennus, joka jätettiin inventoinnin ulkopuolelle. Myös sairaalalle kuuluvat kasvihuoneet, joita on sijainnut sekä Huhtalantien itäpuolella olevan puutarhurin asunnon yhteydessä, että ns. tylsämielisten hoitolaitoksen rakennusten länsipuolella, ovat hävinneet. Jälkimmäisten 1950-luvulla rakennettu lämpökeskus on purettu melko hiljattain.

Myös alueen itäpuolella sijaitseva ns. Björkenheimin silta kuuluu merkittävänä osana sairaala-alueeseen. Betonirakenteinen ulkoisesti hyvin säilynyt, mutta kunnostusta kaipaava Oy Constructor Ab:n rakentama silta kuului 1920-luvun alussa samaan urakkaan kuin alueen ensimmäinen sairaalarakennus sekä talousrakennus. Siltaa oltiin inventointihetkellä muuttamassa kevyen liikenteen käyttöön.

Alueen suunnittelijat

Seinäjoen piirisairaala-alueen 1920-luvulla valmistuneen merkittävimmän rakennuskerrostuman on suunnitellut kokonaisuudessaan arkkitehti Axel Mörne (1886-1935), joista kaksi alueen vanhinta rakennusta, eli ensimmäinen sairaalarakennuksen (TB) ja vanhan keittiörakennuksen yhdessä arkkitehtitoimiston toisen osakkaan Elis Kaalamon kanssa. Axel Mörne toimi suunnittelijana valtiolla yleisten rakennusten yli-hallituksessa, sosiaalihallituksessa ja -ministeriössä sekä Vaasan läänin yliarkkitehtina. Lisäksi hän toimi myös yksityisenä suunnittelijana. Axel Mörne kunnostautui urallaan varsinkin mielisairaalarakennusten ja kunnalliskotien suunnittelijana. Hänen kädenjälkeään olivat Seinäjoen lisäksi muun muassa piirimielisairaalat Tyrväällä (1924), Oulussa (1925), Siilinjärvellä (1926), Mikkelissä (1927) ja Tammisaaressa (1930). Arkkitehti Mörne ei ainoastaan suunnitellut Seinäjoen piirisairaalan rakennuksia, vaan valvoi sairaalan puolesta rakennustöitä ja osallistui sairaalan johtokunnan valitsemana jäsenenä myös rakennusten lopputarkastuksiin. Sairaalan johtokunta myönsi Mörnelle myös apurahan, jonka avulla hän yhdessä ylilääkäri Punttalan kanssa vieraili Tanskassa tutustumassa paikallisiin kaatumatautisten sekä tylsämielisten lasten hoitolaitoksiin. Verrattain nuorena kuolleen Mörnen viimeiseksi työksi sairaala-alueella jäi TB-rakennuksen kellarin muutospiirustus vuodelta 1932.

1940-50-lukujen rakennusten suunnittelusta sekä osittain vanhojen sairaalarakennusten korjaussuunnitelmista vastasi kokonaisuudessaan helsinkiläinen arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Arkkitehdeilla Jonas Cedercreutz (1914-1991) ja Helge Railo (1916-2001) oli yhteinen toimisto vuosina 1945-1963. Toimiston käsialaa ovat lisäksi esimerkiksi Keski-Suomen keskussairaala Jyväskylässä (1954) ja Auroran sairaalan päärakennus (1954) sekä Koskelan sairaalan Keskusrakennus N (1961) Helsingissä. He ovat suunnitelleet Seinäjoella myös asuinrakennuksia (esimerkiksi Oikokatu 2-4 As. Oy Ilkanranta sekä Asunto Oy Hakahovi Ruukintie 27:ssa).

Arkkitehti Helge Railo erikoistui urallaan sairaaloiden ja terveyskeskusten suunnitteluun. Hänen kädenjälkeään on esimerkiksi Seinäjoella vuonna 1974 valmistunut entisen terveyskeskus sekä sen 1980-luvulla toteutettu laajennus.

Alueelle merkittävän kädenjäljen jättäneistä suunnittelijoista on mainittava tietenkin vielä myös vuonna 1954 alueen piha-alueiden ja puutarhojen suunnittelusta vastannut maisema-arkkitehti Katri Luostarinen, joka toimi myöhemmin apulaisprofessorina ja Suomen ensimmäinen maisemasuunnittelun opettajana teknillisessä korkeakoulussa.

Alueen arviointi

Entisen piirisairaalan alue on poikkeuksellisen hyvin säilynyt laaja kokonaisuus, jossa hyvin säilyneen rakennuskannan lisäksi myös puistomaisella hyvin hoidetulla ympäristöllä on erittäin suuri merkitys ei ainoastaan kaupunkikuvallisesti, vaan ilmentämässä myös aikansa sairaalaympäristöjen ihanteita sekä psykiatriseen sairaanhoitoon

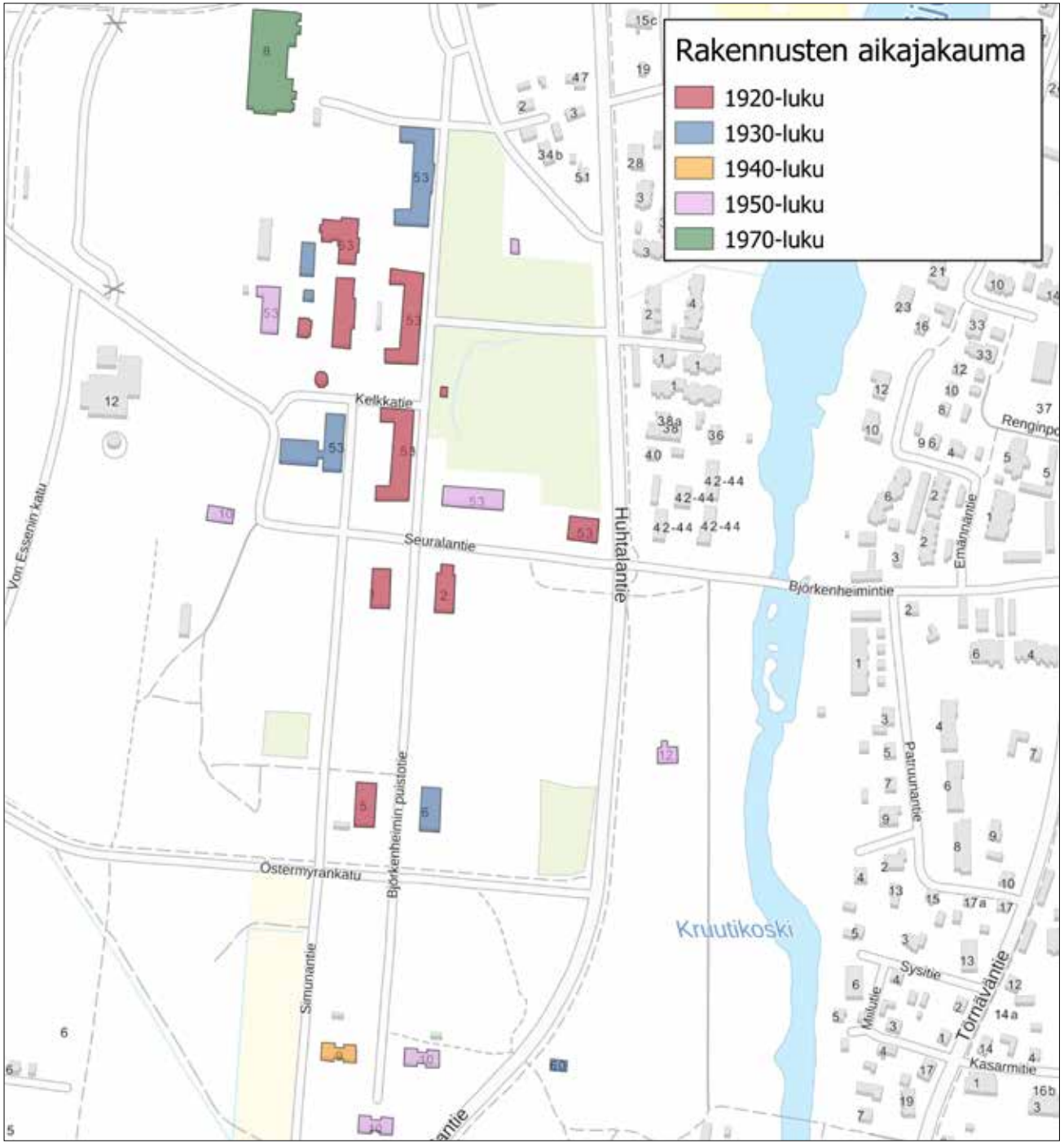

Rakennuksista huomattava osa on valmistunut ensimmäisen kymmenen toimintavuoden aikana (12) ja ne ovat mahdollisesti joitakin talousrakennuksia lukuun ottamatta arkkitehti Axel Mörnen suunnittelemia. Lisäksi 1930-luvun loppupuolella valmistui vielä kaksi rakennusta. 1940-luvulla valmistui ainoastaan alilääkäreiden asuinrakennus (1949) ja 1950-luvun aikana kaikkiaan kuusi muuta rakennusta. Näissä kaikissa rakennuksissa suunnittelijana toimi arkkitehtoimisto Cedercreutz & Railo. Arkkitehti Helge Railo suunnitteli lisäksi vuonna 1970 valmistuneen keskuspesularakennuksen.

liittyviä muutoksia.

Museoviraston valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen sivustolla sairaala-alueen kuvaustekstissä mainitaan:

Törnävän sairaalan ja Seinäjoen keskussairaalan alue on monipuolinen, hyvin säilynyt ja ajallisesti kerroksinen kokonaisuus, joka kuvastaa sairaalarakentamisen suunnitteluperiaatteita sekä sairaanhoidon kehitystä 1920-luvulta 1970-luvulle.

[...] *1920-luvulla rakennettu entinen piirimielisairaala eli Törnävän sairaala sijaitsee Törnävän kartanon entisen Ruutitehtaan puiston vieressä, lähellä Seinäjoen rantaa. Alueella on puistomainen ilme. Sairaalan rakennukset on sijoitettu alueen halki kulkevan Björkenheimin puistotien varrelle aksiaaliseen sommitelmaan. 1920-1950-luvulla rakennettuja sairaalarakennuksia ja niihin liittyviä talous-, hallinto- ja yhteisöllisiä rakennuksia on alueella yhteensä 29. Entinen piirimielisairaala toimii Seinäjoen keskussairaalan sairaalaosastona. Seinäjoen keskussairaalan 1970-luvulla rakennettu kokonaisuus sijaitsee vanhan sairaala-alueen länsipuoleisella metsäalueella.*

Entisen piirimielisairaalan kolme päärakennusta sijaitsevat rivissä, rakennusten pääjulkisivut Huhtalantien ja joen suuntaan. Keskimmäiselle päärakennukselle johtaa koivukuja ja ns. C-rakennukselle vanha syreenikuja. Rakennukset ovat niukkailmeistä 1920-luvulle tyypillistä laitosarkkitehtuuria. U-kirjaimen muotoinen sairaala edustaa huonetiloiltaan ja osastojaoltaan ensimmäisiä nykyaikaisia yleissairaaloita.

Sairaala-aluetta leimaavat puuistutuksin reunustetut puistokäytävät ja tielinjat. Puistikoissa ja pienissä metsäsaarekkeissa on aikoinaan sijainnut useita virkistyspaikkoja. Talousrakennukset, joista osa on purettu, sijaitsevat päärakennusten länsipuolella. Huhtalantien itäpuolella sijaitsevat entiset puutarhurin talo ja ylilääkärin asuinrakennus.

Seinäjoen itäpuolelta sairaala-alueelle johtaa 1922 rakennettu betonisilta, jota kutsutaan nykyään Björkenheimintien sillaksi.

Vanhan sairaala-alueen eteläreunalla sijaitsee kolmen 1950-luvulla rakennetun lääkärien asuintalon ryhmä ja niiden eteläpuolella Koskenalan sairaalan eli entisen B-sairaalan rakennuksia 1950- ja 1960-luvun vaihteesta. Sairaaloiden välisen pitkän koivukujan länsipuolella on sairaalan entinen peruna- ja kasvimaa.

Alueen tulevassa kehitystyössä on huomioitava alueen valtakunnallinen, historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen arvo. Alueen kehittäminen tulee toteuttaa alueen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä vahvistavalla ja niihin sopeutuvalla tavalla. On tärkeää, ettei alueella tapahdu muutoksia tai rakentamista, joka on olennaisesti ristiriidassa piirisairaalan historian ja kulttuuriympäristöarvojen kanssa. Täydennysrakentamisessa ja muissa mahdollisissa muutostöissä tulee ennen kaikkea huomioida tähän päivään saakka hyvin säilynyt valtakunnallisesti merkittävä kokonaisuus, *sairaala-alue*. Sekä Huhtalantien suunnasta avautuva näkymä ja erityisesti Seuralantien, Björkenheimin puistotien varret ovat kokonaisuudessaan erityisen herkkiä. Uudisrakentamisessa ja muussa ympäristöä muovaavassa toimenpiteissä tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisten arvojen säilyminen. Rakentamisen tulee sopia mittasuhteiltaan, muodoiltaan ja väreiltään arkkitehtonisesti korkeatasoiseen historialliseen ympäristöön. Myös puisto- ja piha-alueiden suunnittelussa tulee huomioida alueen historiallinen konteksti sekä säilyneet toiminnalliset jäljet.

Sairaala-alueen pihapiirin ympärillä tulee huomioida eräänlainen suoja-alue erottamaan uudisrakentamista vanhoista rakennuksista. Kaavailuissa on esitetty uudisrakentamista jopa keskelle vanhaa sairaalan pihapiiriä ja joka korvaisi osittain 1920- ja 1930-luvuilla rakennettuja talousrakennuksia. Kolmesta sairaalarakennuksesta kookkaimman TA-rakennuksen länsipuolelle on suunnitelmissa esitetty umpipihamainen rakennuskokonaisuus, joka toteutuessaan sijoittuisi turhan lähelle merkittävää sairaalarakennusta ja muuttaisi piha-alueen ilmettä huomattavasti. Kyseinen pihamaan kohta on nykyisin lähinnä varastoalueena, mutta esimerkiksi puistona se vastaisi paremmin alueen historiallista kontekstia. Myös alueen kehittämisen suunnitelmissa on pohjoislaidan Björkenheimintien jatkona olevan Vuorenmaanrinteen ympäristö suunniteltu muutettavaksi melko merkittävästi. Sairaala-alueen pohjoispäässä sijaitsi ennen 1950-luvulla potilaiden ulkoilualueita, joille myös puisto saattaisi olla luonteva jatke. Samalla myös läheisen entisen henkilökunnan asuinrakennuksen vieressä oleva metsäsaareke toimisi mahdollisesti rajaavana elementtinä sairaala-alueen ja uudisrakennusten välillä.

Rakennusten käyttötarkoitusten muutoksessa tulee myös huomioida niiden alkuperäinen historiallinen konteksti, ulkoasu ja materiaalit esimerkiksi ovissa ja ikkunoissa. Osasta iäkkäämpiä rakennuksia puuttuvat hissit ja esteettömyyden parantaminen tarkoittaisi mahdollisesti ulkopuolisia hissikuiluja, joiden toteuttamisessa on huomioitava edellä mainitut seikat. Osa rakennuksista tulee muuttumaan mahdollisesti myös asuinkäyttöön ja näissä tapauksissa ulkoisesti näkyvimpiin muutoksiin liittyvät usein esimerkiksi parvekkeet, jotka ovat kuitenkin tässä tapauksessa täysin ristiriidassa rakennusten alkuperäisilmeen ja historiallisen kontekstin kanssa.

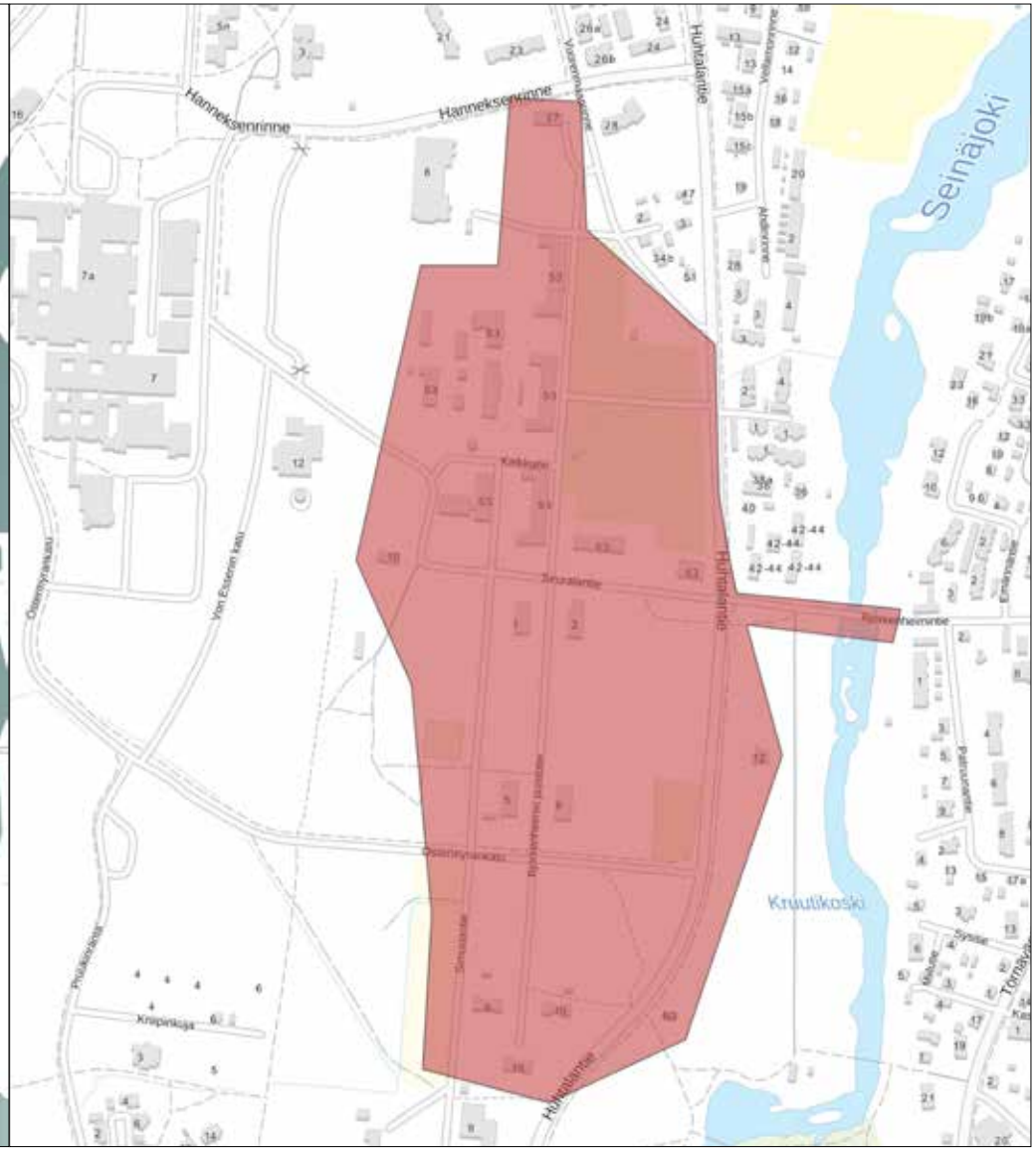

Asemapiirros arkkitehtitoimisto Sami Vikström Oy:n suunnittelemasta ”Piirit”. (Kartta Seinäjoen kaupungin kaavoituksen sivuilta.) Kyseessä ei ole lopullinen, vaan arkkitehtikilpailuun osallistunut suunnitelma, jonka pohjalta aluetta ryhdytään kehittämään. Oikealla sairaalan toimintaan historiallisesti liittyvä ja pääosin hyvin säilynyt alue, joka tulisi huomioida tulevissa suunnitelmissa. Aluerajauksessa on mukana myös eteläosan lääkärinasunnot. Sairaala-alueelle keskeisen Björkenheimin puistotien varsi tulisi etenkin rauhoittaa, jotta alueen ominaispiirteet tulisivat säilymään. Uudisrakentaminen olemassa olevien sairaalan talous- ym. rakennusten paikalle tulisi muuttamaan aluetta merkittävästi ja ei sopisi tähän päivään saakka erittäin hyvin säilyneen valtakunnallisesti merkittävän kulttuuriympäristön arvolle. Sairaala-alue jatkuu aina Hanneksenrinteelle asti, jonka varrella sijaitsee sairaalan henkilökunnan asuinrakennus. Paikalla on ennen 1950-lukua ollut sairaalan ulkoilualueita.

3. SAIRAALAN VARHAISEMPI RAKENNUSKANTA

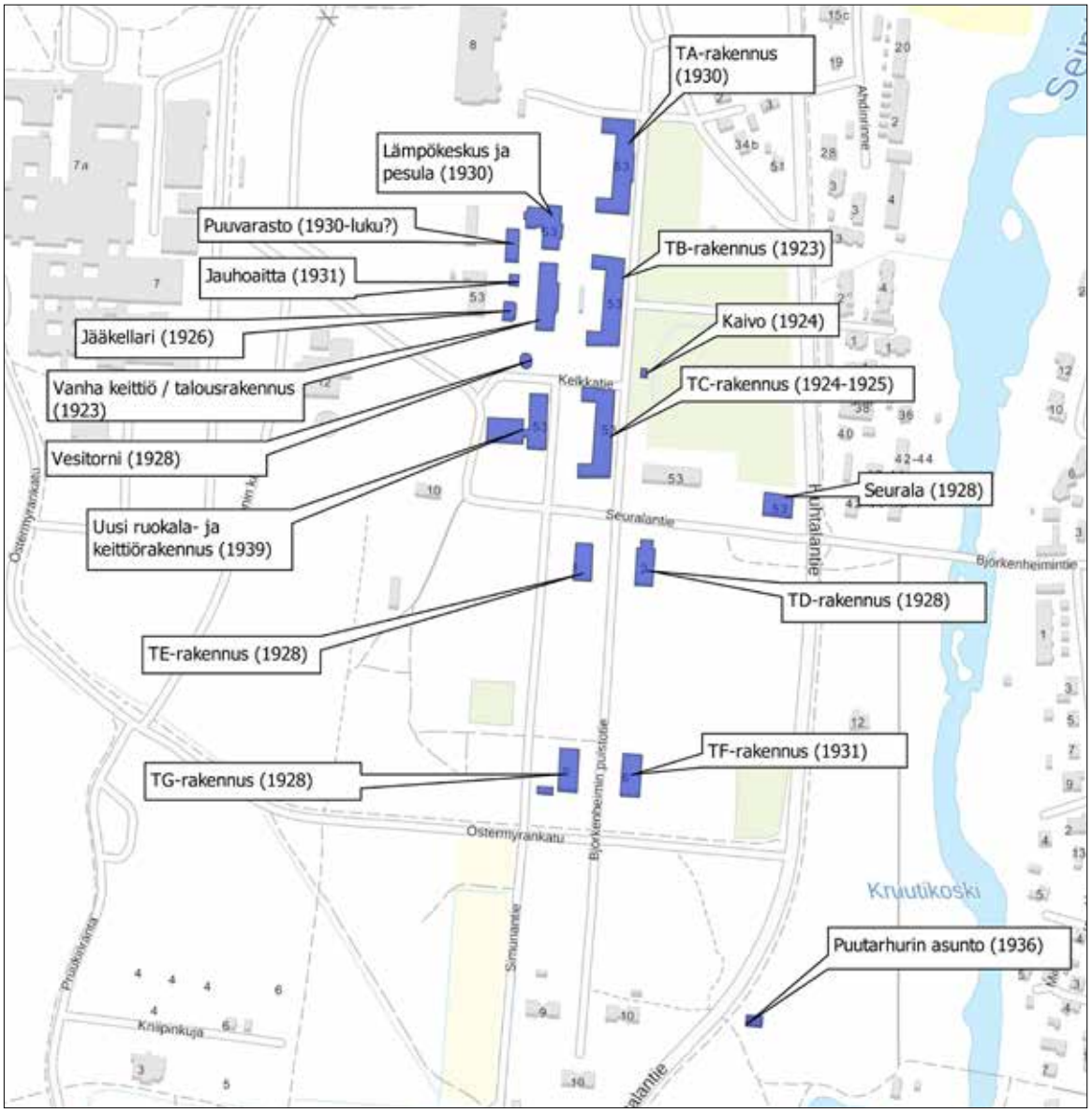

Seinäjoen ylittävä ulkoisesti hyvin säilynyt ns. Björkenheimin silta liittyy historiallisesti sairaala-alueen syntyyn.

3.1. Sairaalarakennukset

3.1.1. TA-Rakennus

- Valmistumisvuosi 1930
- Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne

Historiaa
Kahden ensimmäisen mielisairaalarakennuksen sairaalapaikat myytiin nopeasti loppuun ja kuntien edustajainkokouksessa tehtiin helmikuussa 1929 lopullinen päätös rakentaa kolmas mielisairaalarakennus. Suunnitelmat tilattiin jälleen arkkitehti Axel Mörneltä, joka oli tehnyt ensimmäiset piirustukset kolmatta mielisairaalarakennusta varten jo vuoden 1928 helmikuussa. Näissä luonnoksissa rakennuksen ulkoasu vastasi julkisivulta kahta ensimmäistä sairaalarakennusta, mutta länsipuolella rakennuksen keskellä oli kookas, pohjakaavaltaan T-mallinen asuinosa. Tämä asuinosa oli myös osittain kolmekerroksinen. Vuoden 1929 maaliskuussa Mörne laati uudet piirustukset, joissa julkisivu vastasi nykyistä, mutta länsipuolen osittain asuinkäyttöön tarkoitettu siipi sekä sen sairaalarakennukseen yhdistävä kolmekerroksinen osastotiloina toiminut kapea siipiosa olivat edelleen tallella. Syystä tai toisesta tätä länsisiipeä ei koskaan toteutettu.

Rakennustyöt aloitettiin vuoden 1929 kesällä, vaikka valtioavustuksesta ei ollut vielä täyttä varmuutta. Aluksi päätettiin rakentaa rakennuksen eteläpää sekä keskiosa. Nopeasti kuitenkin todettiin, että kuntien paikkatarve ei täyty ja urakoitsijana toimineelle Oy Constructor Ab:lle annettiin tilaus myös pohjoispään rakentamisesta. Rakennustöiden ylivalvojana toimi arkkitehti Axel Mörne ja Oy Constructor Ab:n puolesta insinööri Manne Muoniovaara sekä sähkötöistä vastanneen Oy Johto Ab:n insinööri Georg Gratschow. Rakennus valmistui vuoden 1930 heinäkuussa. Uusi sairaalarakennus oli alueen kookkain ja siihen tuli 239 potilaspaikkaa.

Kellarikerroksessa, joka tunnettiin henkilökunnan keskuudessa ”Monttuna”, oli piirustusten mukaan eteläpään siipiosassa pitkän käytävän varrella kaksi perheille tarkoitettua kahden huoneen ja keittiön kookkaampaa asuntoa sekä kolme hoitajan huonetta. Lisäksi eteläpäässä oli kuusi hoitajien asuinhuonetta ja kaksi kookkaampaa työhuonetta. Kellarikerroksen keskiosassa oli kaksi pientä käymälää, neljä hoitajan huonetta, kylpyhuone sekä pieni keittokomero. Pohjoispään pohjakaava vastasi eteläpäätä, mutta siipiosa oli merkitty lähinnä varastotilaksi.

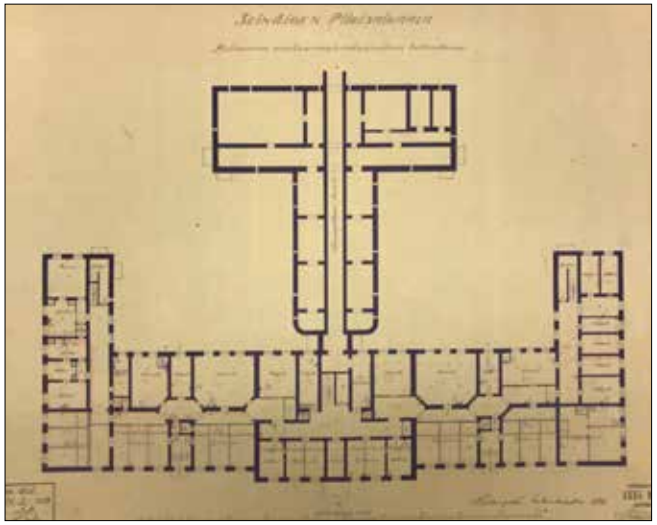

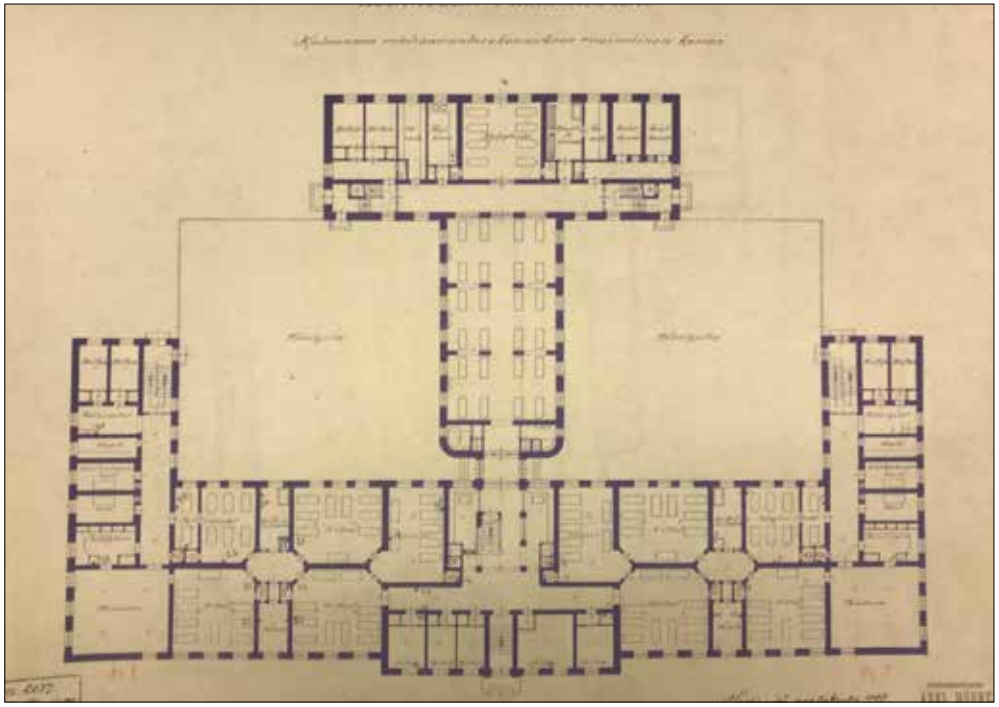

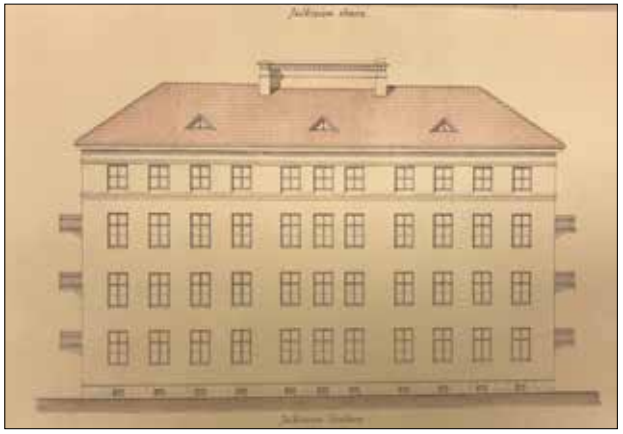

Arkkitehti Mörne laati rakennuksen lopulliset piirustukset vuonna 1929, joissa rakennuksen julkisivu vastaa nykyistä. Sen sijaan länsisivulle kaavailtiin edelleen kookasta siipiosaa, josta luovuttiin ilmeisesti vasta aivan viime hetkillä. Yläkuvassa kaavaillun siipiosan länsisivu. Alkuperäisissä piirustuksissa vesikatteeksi oli piirretty tiilikate, mutta kaikkien sairaalakennusten alkuperäiseksi katteeksi toteutettiin saumapeltikate. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto)

Sairaalarakennus kuvattuna mitä ilmeisimmin 1950-luvulla ja vesikatteeksi on vaihtunut tiilikate. Näkyvimmät eroavaisuudet nykyasuun ovat katonlappeessa olevat kolmikulmaiset kattolyhdyt sekä selkeästi erottuvat sisäpuoliset turvaikkunat. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.).

Rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen oli suunniteltu 8 noin 10 potilaan huonetta sekä molempiin siipiosiin kulmauksissa sijaitsevat päivähuoneet, eristyshuoneet, varastotilaa sekä sisäpihan puolelle kaksi hoitajan asuinhuonetta. Teoksessa ”Piirin Lapset kertovat – Elämä Törnävän sairaalan yhteisössä 1930-1970-luvulla” (2015) mainitaan, että ensimmäisessä kerroksessa sijaitsi muun muassa kaksi perheasuntoa, lepohuone, miesten asunto, erillinen keittiö sekä kylpyhuone. On mahdollista, että tilojen käyttötarkoituksia muutettiin jo melko pian rakennuksen valmistuttua henkilökunnan asuintilojen parantamiseksi.

Toisessa kerroksessa oli kuusi n. 10 potilaan potilashuonetta ja pienemmät kylpyhuoneet. Lisäksi kerroksessa oli päivähuoneet. Rakennuksen keskiosaan oli merkitty kaksi perheasuntoa assistentille ja ylihoitajalle asunnot. Assistentin asunto oli kookas ja käsitti viisi huonetta ja ylihoitajan asunto puolestaan kaksi huonetta. Siipiosien kulmauksessa oli molemmissa ruokasalit ja muilta osin pohjakaava vastasi ensimmäistä kerrosta eristyshuoneineen ja hoitajien asuinhuoneineen.

Kolmas kerros vastasi etelä- ja pohjoisosasta pohjakaavaltaan toista kerrosta ja tunnettiin ”Raatikkona”. Kerroksessa asui alun perin naimattomia naishoitajia. Ennen 1940-50-luvun vaihteessa valmistuneita lääkärinasuntoja kerroksessa asui myös lääkäri perheineen. Tilojen käyttötarkoitusta mahdollisesti muutettiin jo 1930-luvun aikana. Alkuperäisissä piirustuksissa kolmannen kerroksen keskiosaan oli merkitty länsisivulle kaksi kookasta potilashuonetta sekä käytävän toiselle puolelle itäsivulle seitsemän hoitajien asuinhuonetta. Vuonna 1976 toteutetussa kolmannen kerroksen pohjapiirroksessa tilajärjestys oli säilynyt autenttisena, mutta joidenkin huoneiden käyttötarkoitus oli muuttunut. Esimerkiksi entisiä hoitajien asuinhuoneita oli potilashuoneina.

Muuta rakennusta korkeamman keskiosan ylimpään kerrokseen oli suunniteltu 12 asuinhuonetta sekä yhteinen kylpyhuone ja keittiö. ”Piirin lapset kertovat” -teoksessa mainitaan, että ”Huipuksi” kutsutussa ullakkokerroksessa olisi ollut 14 yhden hengen huonetta, kylpyhuone ja keittiö.

Sodan aikana sairaala-alue toimi osittain sotilassairaalana ja täyteen ahdetut sairaalarakennukset pääsivät huonoon kuntoon. Sairaala-alueen rakennuksia alettiin kunnostamaan vuonna 1947 ja nämä korjaustyöt jatkuivat osittain aina 1960-luvulle saakka. Sisätiloissa esimerkiksi massalattioita uusittiin vuodesta 1948 alkaen. TA-rakennuksessa kunnostustyöt saatiin osittain päätökseen vuonna 1951. Rakennuksen tilajärjestys säilyi pääosin alkuperäisenä monia vuosikymmeniä, mutta huoneiden käyttötarkoituksia muutettiin. 1970-luvulle tultaessa suurin osa entisistä henkilökunnan asuinhuoneista oli muutettu potilashuoneiksi. Toisen kerroksen kookas asunto muutettiin kahdeksi asunnoksi 1960-luvun lopulla. Suunnittelusta vastasi M. Vuorio Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran rakennustoimistosta. 1970-luvulla entinen ylihoitajan asunto oli säilynyt tilajärjestykseltään, mutta käyttötarkoitus oli muutettu sosiaalitiloiksi.

Myös kolmannessa kerroksessa tilajärjestys oli säilynyt 1970-luvulla. Siipienosien länsipäissä alun perin olleet kaksi hoitajien asuinhuonetta oli myös potilashuoneina. Sen sijaan rakennuksen keskiosassa itäsivulla oli edelleen seitsemän asuinhuonetta henkilökunnalle. Myös ullakkokerroksessa ”huipulla” oli edelleen 12 asuinhuonetta, yhteinen keittokomero sekä käymälä- ja kylpyhuonetilat.

1970-1980-lukujen vaihteessa A-rakennuksen saneeraus tuli jälleen ajankohtaiseksi ja rakennus oli tarkoitus muuttaa terapiatiloiksi. Rakennuksessa toimi ennen muutosta osastot 1, 2, 3, 5 ja 6 sekä askartelutila. Osastot 1-3 olivat suljettuja pitkäaikaispsykiatriat osastoja ja 5 ja 6 vanhuspsykiatrian osastoja. Saneerauksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Railo & Leinus. Julkisivumuutoksena oli uusitut ikkunat sekä katonlappeista poistetut kolmekulmaiset kattolyhdyt.

TA-rakennuksen saneeraus terapiataloksi oli sairaalan suurin rakennushanke vuosina 1981-83. Työt aloitettiin rakennuksen eteläpäästä. Rappauksien poisto ja keveiden väliseinien poisto toteutettiin omana työnä. Väliseinämuutosten yhteydessä kerroksista hävisivät pohjakaavaltaan kuusikulmaiset pienet eteistilat. Kolmannen kerroksen julkisivun puolella oli edelleen kaksi asuntoa ja niiden edessä oleva käytävä jaettiin väliseinillä uusiksi eteis- ja wc-tiloiksi Varsinaisesta urakasta vastasi P. Ylisaari Ky. Julkisivutyöt valmistuivat vuonna 1982. Muutoksen jälkeen rakennuksessa oli kuntoutusosastona toiminut osasto 18, toimintaterapiatiloja sekä henkilökunnan

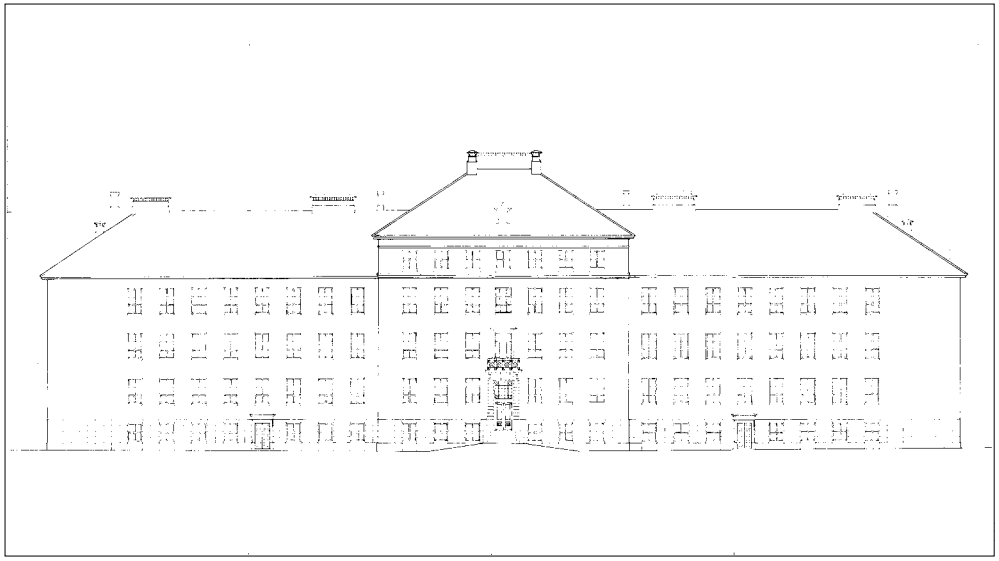

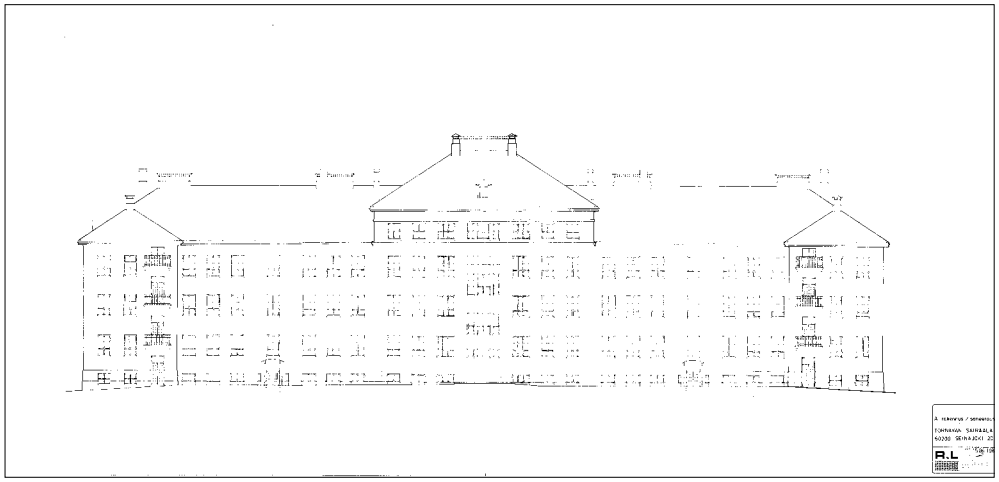

1960-luvulta saakka suunnitteilla ollut A-rakennuksen saneeraus toteutettiin vihdoin vuosina 1981-83. Suunnittelusta vastasi arkkitehtitoimisto Railo & Leinus. Muutoksen jälkeen rakennuksessa oli lähinnä terapiatiloja. (Rakennuspiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto).

koulutustiloja. Saneerauksen valmistumista juhlistettiin vuonna 1983 järjestetyssä sairaalan 60-vuotisjuhlassa. Vuonna 1990 rakennuksessa toimi toimintaterapia, fysioterapia, AV-toiminta, henkilökunnan koulutus sekä taloustoimisto.

Vuonna 1994 rakennuksen keskiosaan sisäpihan puolelle toteutettiin hissi. Tämä aiheutti joitakin muutoksia rakennuksen keskiosan tilajärjestyksessä. Samalla kolmannen kerroksen asunnot muutettiin lääkärinkansliaksi ja muiksi toimistotiloiksi ja huoneiden edessä oleva käytävä avattiin jälleen yhtenäiseksi purkamalla 1980-luvulla toteutetut väliseinät ym. -muutokset. Samalla kolmannessa kerroksessa hissin viereen toteutettiin uudet wc-tilat. Muutoksen suunnitteli seinäjokelainen arkkitehtitoimisto Aulis Jääskeläinen Ky.

Nykytila

Rakennus on kolmesta varsinaisesta sairaalarakennuksesta kookkain. Selkeän klassistinen pääosin kolme, osin neljä maanpäällistä kerrosta käsittävä tiilirunkoinen ja aumakattoinen rakennus edustaa edelleen ulkoasultaan sekä tyylillisiltä yksityiskohdiltaan tunnistettavaa rakennusajankohtansa laitosrakentamista. Aikansa sairaalasuunnittelulle tyypillinen U-mallinen runko sekä suurelta osin myös tyylilliset yksityiskohdat sekä aukotus on säilynyt alkuperäisinä. Julkisivua hallitsee kookas aumakattoinen ja neljäkerroksinen poikkipääty ja molemmissa siivissä on vinkkelit. Rakennuksen ulkoasu on säilynyt käytännössä 1980-luvun muutosasussa, jolloin rakennus muutettiin terapiataloksi. Tuolloin toteutettiin rakennuksen nykyiset puu-

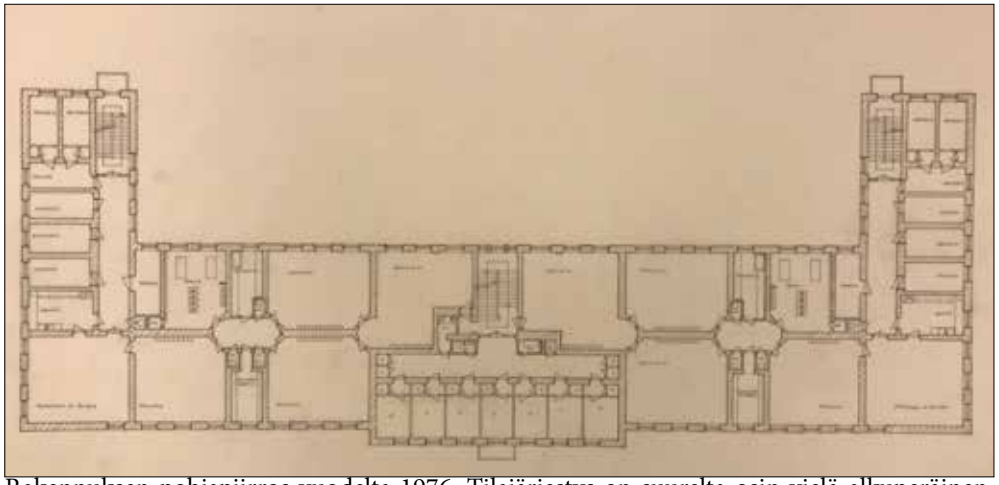

Rakennuksen pohjapiirros vuodelta 1976. Tilajärjestys on suurelta osin vielä alkuperäinen. Ensimmäinen merkittävämpi muutos tilajärjestykseen toteutettiin 1980-luvun alussa. (Rakennuspiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto).

puitteiset ikkunat, joiden nykyinen ikään kuin käännetty ristikarmimalli ei vastaa alkuperäistä. Alkuperäisissä ikkunoissa ulkopuolinen ikkuna oli normaali ristikarmi-ikkuna ja sisäpuolinen useasta pienemmästä ruudusta koostuva paksu turvaikkuna. Poikkipäädyssä olevassa ylimmässä kerroksessa sekä kivijalassa on pienemmät neliruutuiset ikkunat. Julkisivun pääsisäänkäynti edustavaa aikansa selkeää klassismia ja sen päällä on parveke. Sisäänkäyntiä reunustaa rustikointi ja parvekkeissa on koristeellinen alkuperäinen rautakaide. Länsisivulla sisäänkäynnit sijaitseva siipiosien päissä, mutta ovat ulkoasultaan riisutummat. Siipiosissa kolmessa kerroksessa sijaitsevat myös alkuperäiset parvekkeet. Julkisivulla on myös muita sisäänkäyntejä, joita reunustavat pilasterit. Ulko-ovet sekä parvekkeiden ovat kookkaat vasikalliset ja ikkunalliset puupeiliovet, ja sisäänkäyntien päällä on moniruutuiset kamanaikkunat. Ovet ovat uusitut. Myös pohjoispäädyn autotallin, joka esiintyy jo vuoden 1928 rakennuspiirustuksissa, ulko-ovet ovat uusitut.

Rakennus on vuorattu sileällä rappauksella ja perustuksena on betoni, johon on toteutettu harkotusta jäljittelevä kuviointi sekä edellä mainitut kellarin ikkunat. Osittain maanpäällinen kellarikerros oli aikanaan osittain myös asuinkäytössä. Vesikatteena oleva tiilikate on toteutettu alkuperäiset peltikatteen päälle mitä ilmeisimmin 1980-luvun muutoksen yhteydessä. Katonlappeissa olleet kolmion malliset kattolyhdyt ovat hävinneet. Ainoastaan poikkipäädyn katonlappeessa on tallella pieni satulakattoinen kattolyhty.

Rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet merkittävästi 1970-1990-luvuilla ja pintojen lisäksi myös alkuperäinen tilajärjestys on muuttunut. Sisätilat muistuttavat tällä hetkellä suurelta osin modernia sairaalarakennusta. Siipiosien rappukäytävissä on säilynyt iäkkäämpiä materiaaleja, kuten portaikon kaiteet.

Arviointi

Kookas ja näyttävä sairaalarakennus edustaa 1920-30-lukujen vaihteen selkeää klassismia ja muutoksista huolimatta alkuperäinen rakennusajankohta sekä suurelta osin myös tyylilliset yksityiskohdat ovat säilyneet. Rakennus on yksistään kaupunkikuvallisesti merkittävä, mutta muodostaa viereisten B- ja C-rakennusten kanssa pitkälle erottuvat maisemallisesti merkittävän näkymän ja rakennukset ovat merkittävin osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Historiallisesti merkittävä rakennus edustaa 1920-30-lukujen mielisairaanhoitoa ja se on toiminut samassa käytössä nykypäivään saakka. Rakennus kuuluu sairaala-alueen arkkitehti Axel Mörnen suunnittelemaan varhaisempaan kerrostumaan.

Rakennuksen ulkoasu tulisi säilyttää aukotukseltaan sekä tyylillisiltä yksityiskohdiltaan nykyisenä ja muutokset esimerkiksi ikkunoissa tulisi olla lähinnä palauttavia ja materiaalit vastata alkuperäistä.

ARVOT:

Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen.

Rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet merkittävästi ja alkuperäisestä tilajärjestyksestä ja pinnoista ei ole juurikaan mitään jäljellä. Parhaiten säilyneitä tiloja ovat porraskäytävät, joissa on tallella muun muassa alkuperäiset kaiteet.

3.1.2. TB-rakennus

- Valmistumisvuosi 1923
- Suunnittelija arkkitehdit Axel Mörne & Elis Kaalamo

Historiaa

Aikanaan M2-talona tunnettu TB-rakennus on alueen vanhin sairaalarakennus ja se valmistui vuonna 1923. Suunnittelijana toimi arkkitehtitoimisto Mörne & Kaalamo (arkkitehdit Axel Mörne ja Elis Kaalamo). Tarjouksia saapui yli 20 urakoitsijalta, joista lopulta valittiin Oy Constructor Ab Helsingistä. Lääkintöhallitus määräsi aluksi sairaalan rakennettavaksi 106 potilaalle ja lopulta lääkintöhallituksen luvalla rakennukseen valmistui yhteensä 136 potilaspaikkaa.

Osin kolmekerroksinen rakennus käsitti valmistuttuaan kaksi varsinaista sairaalakerrosta sekä kellarikerroksen. Rakennuksen tiilet hankittiin Koskenkorvan tiilitehtaalta. Alkuperäisten vuosilta 1920-23 olevien piirustusten mukaan kellarikerroksen pohjoispäässä siipiosassa oli lämmittäjän kaksi huonetta ja keittiön käsittänyt asunto sekä miesten työhuone, kaksi wc:tä ja varastoja. Asunnon eteläpuolella oli pannu- ja konehuoneet sekä polttoainevarastot. Piirustuksiin ei ole merkitty rakennuksen keskiosan ja eteläpään kellarikerroksen tilojen käyttötarkoitusta. Oy Consructor Ab:n kymmenvuotishistoriikissa mainitaan, että kellarikerrokseen olisi valmistunut myös talonmiehen asunto. Pannuhuoneessa oli kuusi höyrypannua. Kellarissa oli myös ainakin vuonna 1927 verstas, jossa konemestari suoritti metallikorjaustöitä ja talonmies puukorjaustöitä sekä toimistohuone, jossa toimitettiin ”kaikenlainen konttorityö”.

Ensimmäisessä kerroksessa oli julkisivun puolella kaksi perheasuntoa, joissa oli kolme huonetta. Ullakkokerros tunnettiin ”Kööpelinä” ja siellä oli 12 asuinhuonetta sekä kylpyhuone. Asuinhuoneissa asui mm. harjoittelijoita. Ullakkokerros remontoitiin vuonna 1966.

Osastoja oli kaikkiaan neljä kahdessa kerroksessa. Ulkopuolella rakennuksen länsisivulla oli kaksi korkealla umpinaisella pystylauta-aidalla varustettua ulkoilualuetta. Molemmissa sairaalakerroksissa oli 36 huonetta. Silloisen hoitotavan periaatteiden mukaisesti potilaita sijoitettiin myös suuriin 8-10 hengen huoneisiin. Kookkaampia huoneita oli molemmissa kerroksissa yksi. Molemmissa kerroksissa oli myös neljä yhden hengen huonetta rauhallisille potilaille ja ”raivopäisiä” potilaita varten oli yhteensä kuusi huonetta, joista 4 oli ensimmäisessä kerroksessa. Näillä osastoilla ikkunalasit olivat 2 cm:n vahvuiset. Paksummat turvalasit olivat sisäpuolella ja ulkopuolella oli normaalit ristikarmi-ikkunat. Huoneet olivat ryhmitetty siten, että niitä pystyi valvomaan yhteisestä ”vartiohuoneesta”. Siipiosien kulmauksissa sijaitsivat kylpyhuoneet, joita oli kaikkiaan kuusi. Kylpyhoidot olivat 1920-luvulla suosittu hoitomuoto ja

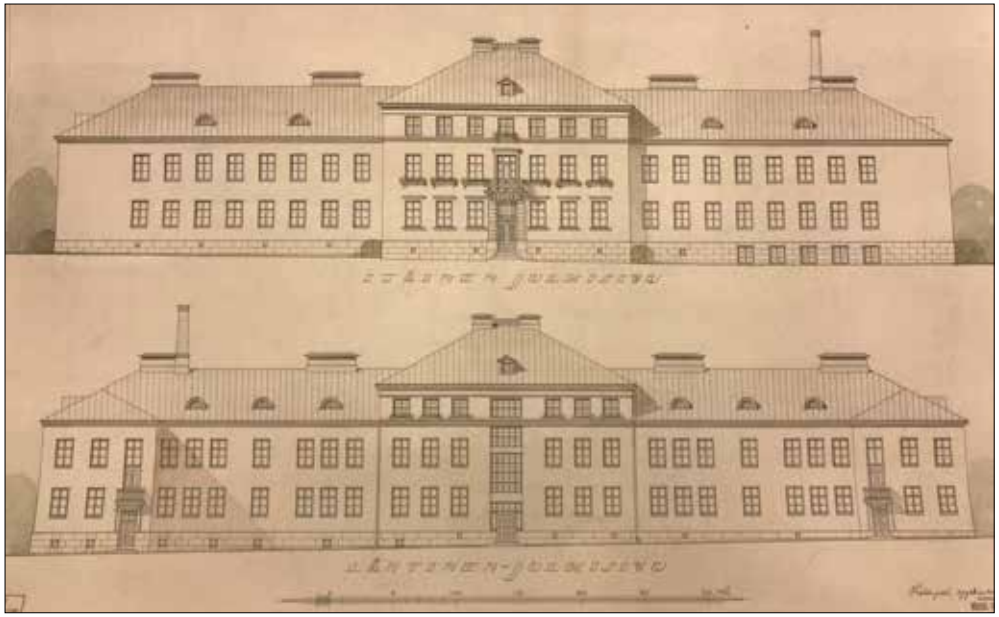

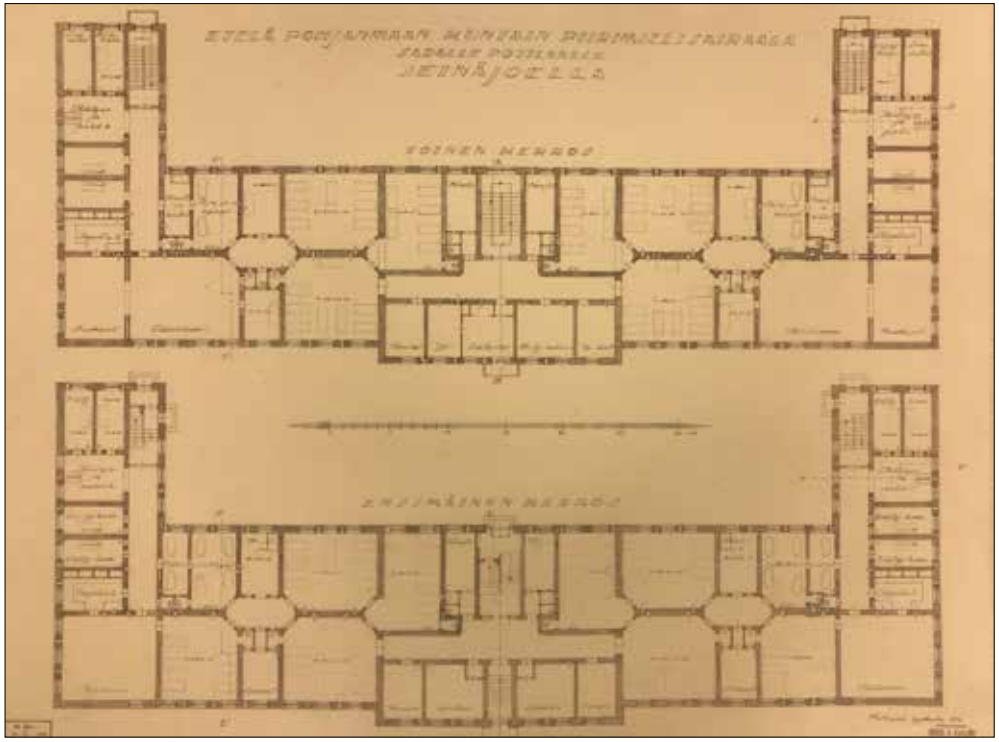

Vasemmalla arkkitehtitoimisto Mörne & Kaalamon alkuperäiset piirustukset ”Etelä-Pohjanmaan kuntain piirimielisairaalalle” vuodelta 1920. Ylemmässä valokuvassa uusi sairaalarakennus kuvattuna vuonna 1923. Oikeassa päädyssä näkyy keskuslämmityksen piippu. Alakuvassa rakennus kuvattuna vesitornista 1930-luvulla. Keskuslämmityksen piippu on poistettu uuden lämpökeskuksen valmistuttua. Rakennuksessa on alkuperäinen peltikatto sekä katonlappeessa olevat lunettimalliset kattolyhdyt. (Rakennuspiirustukset ja valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

kylpyhuoneita laajennettiin jo vuonna 1925 poistamalla väliseiniä. Arkkitehti Mörne laati vuonna 1925 kylpyhuoneita varten myös laajennussuunnitelmat, jolloin sisäpihan puolelle molempien vinkkeleiden kulmauksiin olisi toteutettu yksikerroksiset, tasakattoiset laajennusosat, joiden päällä oli parveketerassit. Suunnitelmia ei syystä tai toisesta toteutettu. Siipiosassa sijaitsivat myös eristettävien potilaiden pienemmät huoneet. Äänieristyksen vuoksi välipohjat toteutettiin kolminkertaisina ja niissä oli kaksikertainen välitäyte. Molemmissa vinkkeleissä oli portaikko ja kulku pihan puolelle. Portaikot oli suojattu metalliverkoilla putoamisen estämiseksi. Pihalla oli kaksi kookasta korkean säleaidan rajaamaa ulkoilualuetta.

1930-luvun alussa rakennuksen pannuhuone ja konehuone kävivät tarpeettomiksi uuden keskusvoimalarakennuksen myötä ja arkkitehti Mörne suunnitteli vuonna 1932 kellariin muutoksen ja tilat sairaalan postikonttorin sekä puhelinkeskuksen käyttöön. Puhelinkeskus toimi rakennuksessa aina Hallintolan valmistumiseen saakka. Lisäksi kellariin tuli varastonhoitajan asunto. Postikonttori sijoitettiin entiseen pannuhuoneeseen ja yläkertaan toteutettiin uusi portaikko. Entinen konehuone muutettiin postivirkailijan toimistoksi, johon jaettiin kevyin väliseinin eteinen ja wc-tilat. Rakennuksen keski- ja eteläosan idän puoleiset huoneet muutettiin varastotiloiksi. Eteläpäähän muodostettiin neljästä huoneesta keskusvarasto, jonka vuoksi osa kuluista rakennettiin umpeen. Viemäröintiä kaivettiin keskusvaraston kohdalla syvemmälle, joten ilmeisesti varaston kohdalla lattiapinta-alaa laskettiin. Keskusvarasto ja kellarin muutos valmistui vuonna 1932 ja urakasta vastasi seinäjokelainen K.V. Kontusaari.

Kellarissa eteläpään muut tilat säilyivät edelleen ilmeisesti asuinkäytössä, koska teoksessa ”Piirin lapset kertovat – Elämä Törnävän sairaalan yhteisössä 1930-1970-luvuilla” (2015) mainitaan, että kellarissa oli ”kellarihuone ja yhdeksän huonetta, kylpyhuone sekä parturiliike.” Asuintilat sijaitsivat mitä luultavimmin rakennuksen eteläosassa länsisivulla. Pannuhuoneen jäätyä pois käytöstä, purettiin rakennuksen katolta myös keskuslämmityksen piippu.

Vuonna 1930 toiseen kerrokseen toteutettiin alilääkärin asunto, joka muodostui entisestä ylihoitajattaren asunnosta ja kahvisalista.

Sodan aikana rakennus oli osittain sotasairaala 29:n käytössä ja tilat kävivät todella ahtaiksi. Rakennus pääsi sodan aikana myös rapistumaan melko pahoin. Osastot olivat suuria ja niillä saattoi olla pahimmallaan sota-aikana jopa 70 sairaansijaa. Vasta 1960-luvulla jokainen potilas sai oman yöpöydän ja tilaa henkilökohtaisille tavaroille.

Sairaalarakennuksissa aloitettiin kunnostustyöt vuonna 1948 ja esimerkiksi massalattioita uusittiin tamperelaisen Eristäjät Oy:n toimesta. Lattioiden lisäksi joudutiin huonoimmassa kunnossa olleessa B-rakennuksessa uusimaan myös ovet ja suuri osa ikkunoista sekä putki- ja sähkötyöt. Rakennuksen vesikate uusittiin asentamalla vanhan saumapeltikaton päälle tiilikate. On mahdollista, että tässä yhteydessä poistettiin myös katonlappeissa olleet 1920-luvun klassismille tyypilliset lunettimalliset kattolyhdyt. Muutostöiden yhteydessä rakennukseen toteutettiin uusi avo-osasto 16

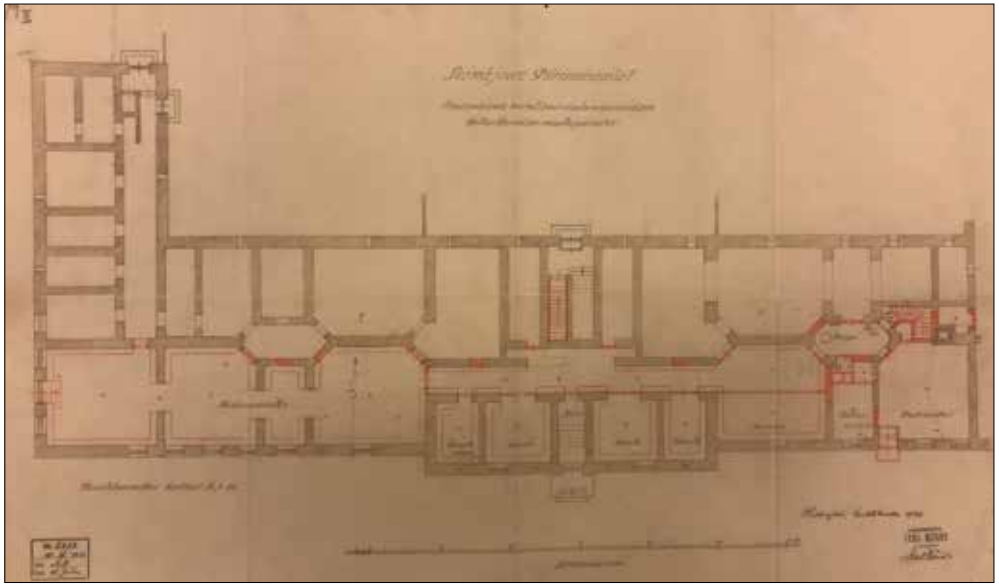

B-rakennuksen kellarikerroksen vuoden 1932 osittainen muutos keskusvarastoksi ja entisen pannuhuoneen muutos postikonttoriksi ja puhelinkeskukseksi. Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne. (Rakennuspiirros Etelä-Pohjanman sairaanhoitopiirin arkisto.)

potilaalle. Kunnostus- ja muutostyöt valmistuivat vuonna 1953.

TB-rakennuksessa oli vuonna 1980 osastot 7-10 ja 23. TA-rakennuksen muutos terapiataloksi 1980-luvun alussa aiheutti sen, että TB-rakennukseen siirrettiin TA-rakennuksesta osasto 1 (levottomien potilaiden hoitoyksikkö) ja osasto 3 (suljettu miesten osasto) ja puolestaan osastot 7 ja 9 (suljetut miesten osastot) muuttivat TB-rakennuksesta TC-rakennukseen. Osasto 11 siirrettiin TC-rakennuksesta entisen kuntoutusosaston tiloihin TB-rakennukseen. Vuonna 1990 TB-rakennuksen osastoina olivat osastot 1-3 (pitkäaikaispsykiatrian suljetut osastot) ja osasto 4 (akuuttipsykiatrian naisten suljettu osasto).

Vuonna 2002 seinäjokelainen Suunnittelukeskus Oy (arkkitehti Antti Talvitie) suunnitteli rakennukselle nykyisen muutoksen, joka toteutettiin viimeistään vuosina 2005-2006. Ulkoasussa merkittävin muutos oli nykyiset metallipuitteiset ikkunat ja sisäänkäynnit. Sisätiloihin toteutettiin hissi ja kellariin suunniteltiin uudet sosiaalitilat ja pukuhuoneet sekä varastotilaa, jolloin myös tiloja jaettiin kevyillä väliseinillä. Kellarissa oli lisäksi kokoustilat ja saunatilat. 1.-3. kerroksissa tilajärjestys muuttui voimakkaasti ja monia huoneita jaettiin väliseinillä. Myös alkuperäistä väliseinärakennetta poistettiin. Muutokset olivat melko identtisiä 1. ja 2. kerroksessa. Kolmanteen kerrokseen tuli uudet ilmastointikonehuoneet. Korkeamman keskiosan entisissä asuintiloissa toteutettiin muutoksia tilajärjestyksessä. Entiset asuinhuoneet jäivät

Vuoden 2002 muutoksessa sisätilojen tilajärjestyksessä tapahtui melko mittavia muutoksia. Kuvassa entimmäisen kerroksen pohjapiirros. Muutoksen suunnitteli Suunnittelukeskus OY (Rakennuspiirros Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonta).

suurelta osin ennalleen. Rakennus on säilynyt tässä muutosasussa.

Nykytila

Vuonna 1923 valmistunut kookas aumakattoinen ja tiilirunkoinen mielisairaalarakennus on alueen vanhin ja sijaitsee keskimmäisenä kolmesta kookkaammasta sairaalarakennuksesta ja on alun perin ollut ulkoasultaan käytännössä identtinen viereisen TC-rakennuksen kanssa. Rakennuksen runko käsittää aikansa sairaalarakentamiselle tyypillisesti kaksi vinkkeliä ja runko on U:n mallinen. Keskiosan korkeammasta aumakattoisesta poikkipäädystä kolme- ja siipisosista kaksikerroksinen rakennus on säilynyt runkomalliltaan sekä pääosin myös tyylillisiltä yksityiskohdiltaan sekä aukotukseltaan alkuperäisenä. 1920-luvun klassismia ja aikansa tyypillistä laitosrakentamista edustava rakennus on vuorattu sileällä rappauksella. Valetussa perustuksessa on kuviointi jäljittelemässä harkotusta. Pääsisäänkäynti sijaitsee rakennuksen itäsivulla. Sisäänkäyntiä reunustaa rustikointi, jonka yläosaan on kohokuvioitu vuosiluku ”1923”. Sisäänkäynnin päällä on myös parveke, jossa on alkuperäinen koristeellinen rautakaide.

Rakennuksen nykyinen ulkoasu on seurausta 2000-luvun alussa Suunnittelukeskus Oy:n (arkkitehti Antti Talvitie) suunnittelemassa muutosasussa. Ulkoisesti näkyvimpänä muutoksena ikkunat ja ovet on uusittu tässä yhteydessä nykyisillä metallipuitteisilla. Puitemalli on periaatteessa alkuperäinen, mutta ilman alkuperäistä sisäpuolista moniruutuista turvaikkunaa. Rakennuksen kellarikerros, jossa on aikanaan ollut myös asuntoja, on osittain maan päällä. Kellarikerroksessa on vastaavat pienemmät neliruutuiset ikkunat kuin rakennuksen korkeamman keskiosan ylimmässä kerroksessa. Nykyiset alkuperäisestä poikkeavalla materiaalilla toteutetut ikkunat ja modernit sisäänkäynnit ponnahtavat esiin rakennuksen muuten hyvin säilyneessä ulkoasussa. Mitä ilmeisimmin myös nykyinen tiilivesikate on uusittu 2000-luvun muutoksen yhteydessä. Katonlappeessa on alun perin ollut rakennusajankohdalle tyypillisesti lunettimalliset kattoikkunat, jotka ovat hävinneet 1950-luvulla silloisen vesikaton uusimisen yhteydessä.

Rakennus toimi inventointihetkellä edelleen psykiatrisena sairaalana, joten sisätiloihin ei ollut mahdollista tutustua. Muutospiirustusten perusteella rakennuksen sisätilat ovat kokeneet lähivuosikymmenten aikana erittäin mittavia muutoksia ja alkuperäinen tilajärjestys on muuttunut merkittävästi.

Arviointi

Vuonna 1923 valmistunut rakennus on säilynyt ulkoisesti runkomalliltaan, aukotukseltaan sekä tyylillisesti hyvin ja edustaa aikansa tunnistettavaa ja laadukasta sairaala-arkkitehtuuria. Rakennus on jo yksistään kaupunkikuvallisesti merkittävä, mutta muodostaa viereisten TA- ja TC-rakennusten kanssa pitkälle erottuvan maisemallisesti merkittävän näkymän. Kolme kookasta mielisairaalarakennusta ovat tärkein ja näkyvin osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Historiallisesti merkittävä rakennus edustaa 1920-30-lukujen psykiatrista hoitoa ja se on toiminut samassa käytössä nykypäivään saakka. Rakennus kuuluu sairaala-alueen arkkitehti Axel Mörnen suunnittelemaan varhaisempaan kerrostumaan.

2000-luvulla toteutetut muutokset ovat hieman vaikuttaneet rakennuksen ulkoasuun ja säilyneisyyteen. Nykyiset metallipuitteiset ikkunat sekä sisäänkäynnit erottuvat ulkoasussa melko selkeästi ja ovat materiaalina huomattavasti ”kylmemmät” verrattuna viereisen TC-rakennuksen iäkkäisiin puupuitteisiin. Valtakunnallisesti merkittävässä kulttuuriympäristössä tulisi huomioida rakennusten ulkoasujen kunnostusten yhteydessä myös alkuperäiset materiaalit.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen.

3.1.3. TC-rakennus

- Valmistumisvuosi 1924-1925
- Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne

Historiaa

TC-rakennus tunnettiin aikanaan M1-rakennuksena ja se valmistui alueen toisena sairaalarakennuksena kahdessa vaiheessa vuosien 1924 ja 1925 aikana. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Axel Mörne. Sairaalan laajennus tuli aiheelliseksi jo nykyisen TB-rakennuksen rakennustöiden ollessa vielä kesken, koska piirisairaalaan liittyi uusia kuntia.

Ensiksi valmistui vuoden 1924 alussa rakennuksen pohjoispään vinkkelin mallinen kaksikerroksinen siipiosa, johon tuli tilat kaikkiaan noin 70 potilaalle. Vuonna 1924 piirisairaalan jäsenkunnat päättivät, että sairaala-alueelle rakennetaan yli- ja alilääkäreiden asunnot. Arkkitehti Mörne suunnitteli vielä saman vuoden aikana valmistuneen kolmekerroksisen keskiosan, johon tuli yli- ja alilääkäreiden asunnot, lääkärin vastaanottohuone, seurusteluhuone, sairashuone kuudelle potilaalle, varastohuone ja kuusi hoitajahuonetta. Eteläsiipeä ryhdyttiin rakentamaan vuonna 1925 välittömästi sen jälkeen, kun valtionavustus varmistui ja laajennus saatiin valmiiksi vielä saman vuoden lokakuussa. Urakoitsijana toimi alkuperäisen sairaalarakennuksen tavoin helsinkiläinen Oy Constructor Ab.

Osastoja oli kaikkiaan neljä kahdessa kerroksessa. Rakennukseen tuli alakerrokseen myös henkilökunnan asuintiloja, jotka kaksihuoneisina ”tyydyttivät perheellistenkin tarpeita”. Kellarikerroksessa on ollut aikanaan yhteensä 27 huonetta. Rakennus oli tarkoitus liittää alkuperäisen sairaalarakennuksen pannuhuoneeseen, mutta lopulta myös C-rakennukseen toteutettiin oma pannuhuone, joka oli käytössä aina vuosikymmenen lopulla toteutuneen lämpökeskuksen valmistumiseen asti.

Kellarikerroksen asuntoja nimitettiin ”Varpuskellariksi” tai ”Haaremiksi”. Teoksessa ”Piirin lapset kertovat – Elämä Törnävän sairaalan yhteisössä 1930-1970-luvuilla” (2015) mainitaan kellarissa olleen kahvila Kellari-keidas (1960-luvulta lähtien) ja kirjasto, ompelusalit (potilaille ja henkilökunnalle), puutyöverstas sekä osastojen pesuhuoneet. Ensimmäisessä kerroksessa oli osastojen lisäksi kaksi perheasuntoa, joissa oli kolme huonetta. Toisessa kerroksessa oli varsinaisten osastojen lisäksi henkilökunnan sairasosasto sekä asuintiloja. Rakennuksessa oli myös lääkärien asunnot sekä puusepän, suutarin ja maalarin verstaat. Rakennuksessa oli 1920-luvulla noin 160 potilasta. Kylpytiloja laajennettiin melko pian rakennuksen valmistumisen jälkeen poistamalla kylpyhuoneiden ja varastotilojen välistä väliseiniä. Toisen kerroksen osasto oli tarkoitettu rauhallisille potilaille. Toisessa kerroksessa oli myös henkilökunnan

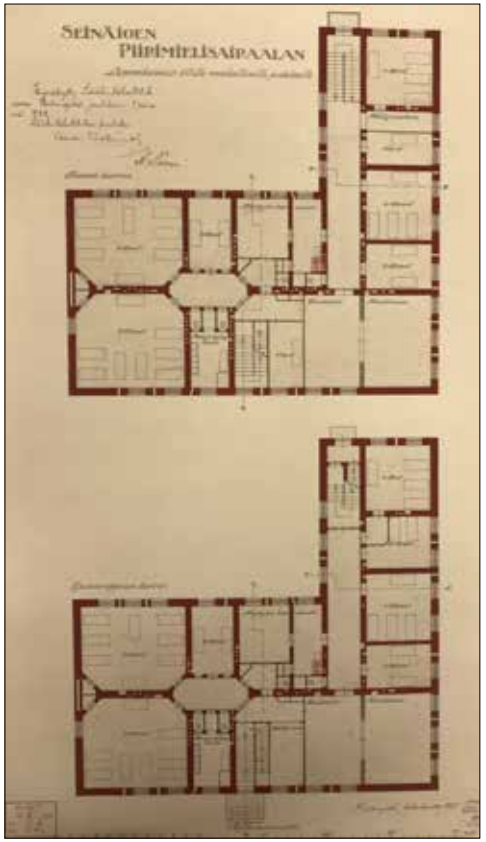

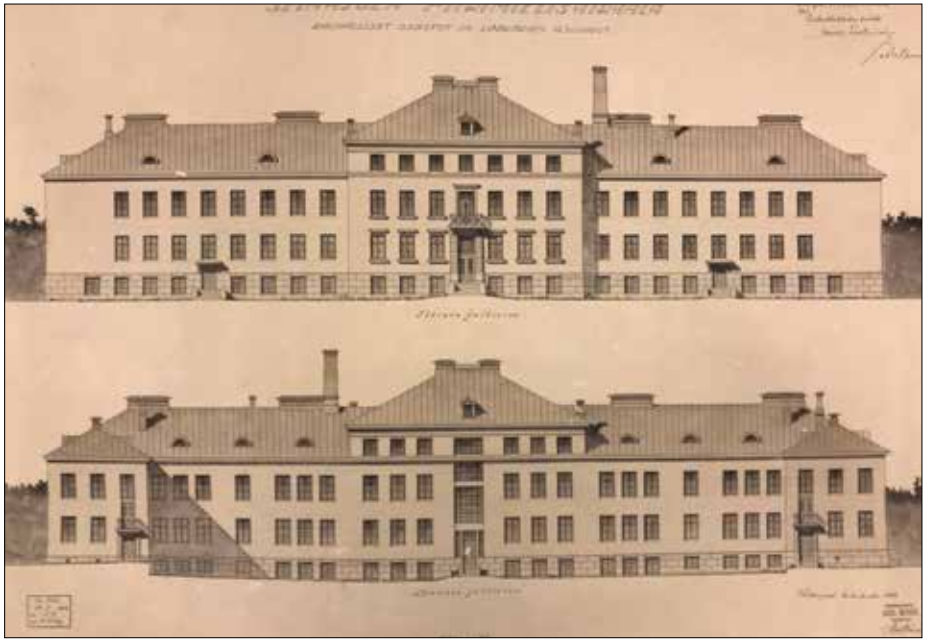

Arkkitehti Axel Mörnen suunnittelema TC-rakennus suunniteltiin ulkoisesti vastaavaksi kuin alkuperäinen sairaalarakennus, mutta valtiolta saatavan avun epävarmuudesta johtuen rakennustyöt oli tarkoitus valmistua kolmessa vaiheessa. Ensimmäisenä valmistui vuonna 1924 rakennuksen pohjoispää, jonka arkkitehti Mörne suunnitteli lokakuussa 1922. (vasen yläkuva ja keskellä ylhäällä). Sairaalan osakaskunnat päätyivät samana vuonna rakentaa sairaala-alueelle lääkärienasunnot, jolloin arkkitehti Mörne suunnitteli keskisosaan tarvittavat muutokset sekä rakennuksen lopullisen runkomallin helmikuussa 1924. Keskiosa valmistui vuonna 1924 ja rakennuksen eteläpää vuonna 1925. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto)

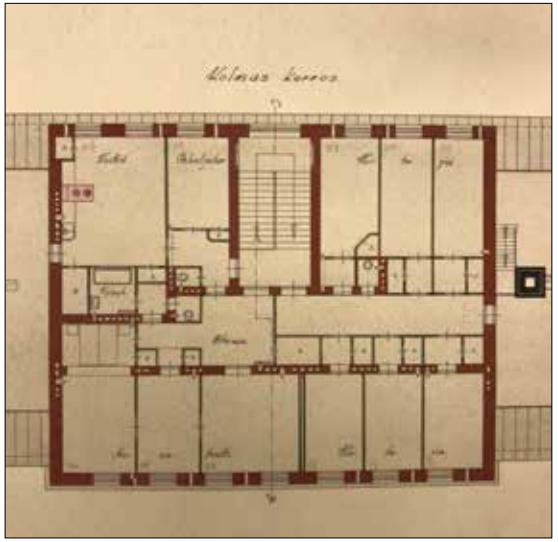

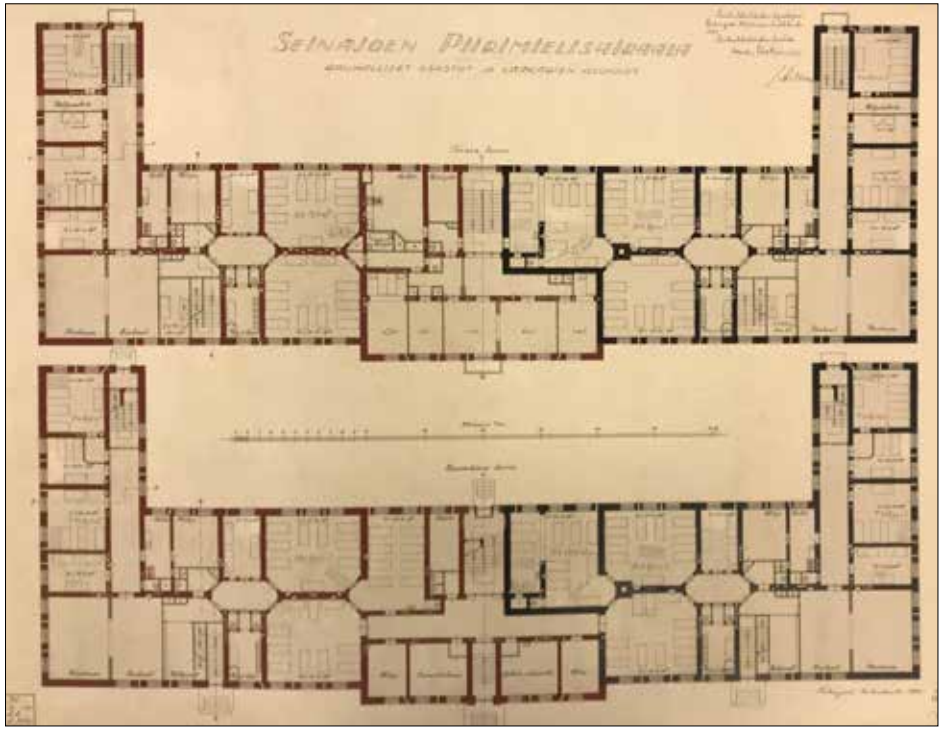

seurusteluhuone. Naisten puolella oli iso päiväsali, jota toimi arkisin käsityöhuoneena ja sunnuntaisin kirkkona.

Uudesta sairaalarakennuksesta huolimatta tilat kävivät nopeasti ahtaiksi, jolloin vuonna 1927 saatiin lääkintöhallitukselta lupa muuttaa sairaalarakennusten potilasosastojen päiväsalit vuodeosastoiksi.

Vuonna 1929 sairaalarakennukset sekä talousrakennus liitettiin uuteen lämpökeskukseen. Oy Constructor Ab vastasi betonisten johtotunnelien tekemisestä ja potilaat toteuttivat kaivuutyöt. Käytöstä poistunut TC-rakennuksen pannuhuone muutettiin arkkitehti Mörnen suunnitelmien pohjalta potilastyönä puusepän ja maalarin työtiloiksi.

Henkilökunnan asuintiloista oli jatkuva puute. Vuonna 1930 talousrakennuksessa ollut taloudenhoitajan asunto siirrettiin TC-rakennuksen yläkertaan entisen alilääkärin asuntoon ja siihen yhdistettiin myös yksi hoitajanhuone. Vuonna 1936 TC-rakennuksen pohjoispään siipiosan kellarin keskusvarastot muutettiin kahdeksi asuinhuoneeksi ja muut tilat osastojen varastoiksi. Muutoksen suunnitteli F.V. Rekola Etelä-Pohjanmaan Maanviljelysseuran Rakennustoimistosta. Vuosina 1946 ja 1947 kellarin pajatilaan toteutettiin perheasunto. Sairaalaan avattiin myös oma kirjasto vuonna 1942, joka toimi mitä ilmeisimmin alkuaikoina TC-rakennuksessa.

Sota-aikana sairaalarakennukset olivat olleet osittain sotasairaala 29:n käytössä ja ylikansoitettujen rakennusten kunto pääsi rapistumaan. Rakennuksia ryhdyttiin kunnostamaan vuodesta 1947 lähtien. Vuonna 1948 esimerkiksi rakennusten massalattioita uusittiin tamperelaisen Eristäjät Oy:n toimesta. Korjaustyöt saatiin TC-rakennuksessa päätökseen lopulta vuonna 1954, jolloin kellariin valmistuivat työpotilaiden peseytymistilat ja vanhan saumapeltikatteen päälle toteutettiin uusi vesikate poltetuista tiilistä. Jalkarännit korvattiin riippukouruilla. On mahdollista, että vesikaton uusimisen yhteydessä poistettiin 1920-luvun klassismille tyypilliset lunettimalliset kattolyhdyt.

Vuonna 1962 kellarissa väliaikaistiloihin avattu kanttiini Kellari-Keidas osoittautui erittäin suosituksi. Vuonna 1968 A. Liikala Etelä-Pohjanmaan Maanviljelysseuran Rakennustoimistosta suunnitteli kellarin eteläpäähän muutoksen, jossa entiset asuintilat muutettiin toimistokäyttöön. Samalla myös tilajärjestys muuttui hieman ja kulkuja paikkoja muutettiin. Kellarissa toimi tässä vaiheessa kanttiinin lisäksi mm. kirjasto lukusaleineen sekä asuintiloja.

Vuonna 1980 TC-rakennuksessa toimi osastot 11-14 sekä poliklinikka ja opastus.

Oikealla yläkuvassa TC-rakennus kuvattuna ilmeisesti 1930-luvulla. Alkuperäinen saumapeltikatto, lunettimalliset kattolyhdyt sekä joidenkin osastojen turvaikkunat erottuvat selkeästi. Taustalla näkyy vuonna 1928 valmistunut Seurala. Alakuvassa C-rakennus sekä taustalla erottuva B-rakennus kuvattuna 1930-luvun alussa. Etualalla näkyy mielisairaalan ja ”kaatumatautipuolen” erottanut aita portteineen. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat)

A-rakennuksen muututtua terapiataloksi 1980-luvun alussa myös sairaalan osastojärjestelyssä toteutettiin muutoksia. Kanttiini muutti keittiörakennukseen 1980-luvun alussa.

Vuonna 1983 C-rakennuksessa oli osasto pitkäaikaispsykiatrian osastot 6, 8 ja 9 (joista osasto 8 toimi asuntolana) ja vanhuuspsykiatrian osasto 7 sekä poliklinikka ja opastus. Samana vuonna rakennuksessa aloitti päiväosasto, joka muutti Seinäjoen keskustaan 1990-luvun alussa.

Osasto 6 saneerattiin vuonna 1985, jolloin esimerkiksi kookkaita potilashuoneita jaettiin siksak-väliseinillä. Jo aiemmin oli osaston pohjakaavasta alkuperäisestä poistunut kuusikulmainen eteinen ja mainitut kookkaammat potilashuoneet olivat syntyneet poistamalla kahden huoneen välinen seinä. Samana vuonna saneerattiin eteläpään kellariin entiseen kanttiiniin tilat potilastoimistolle ja sairaskertomusarkistolle. Vuoden 1985 muutokset suunnitteli rakennusmestari Seppo Jokipii. Osastoa 7 ryhdyttiin saneeraamaan vuonna 1987. Vuonna 1988 kellarin pohjoispäässä sijainnut opetuskeittiö muutettiin melko pienin muutoksin apteekiksi. Vuonna 1990 rakennuksessa oli osastojen 6,7 ja 9 lisäksi päiväosasto, psykiatrinen poliklinikka ja opastus, lääkevarasto, laboratorio, henkilökunnan terveydenhuolto sekä sairaanhoidon hallinto.

Vuonna 1992 rakennuksen eteläpäähän ja keskiosaan suunniteltiin jokaisessa ker-

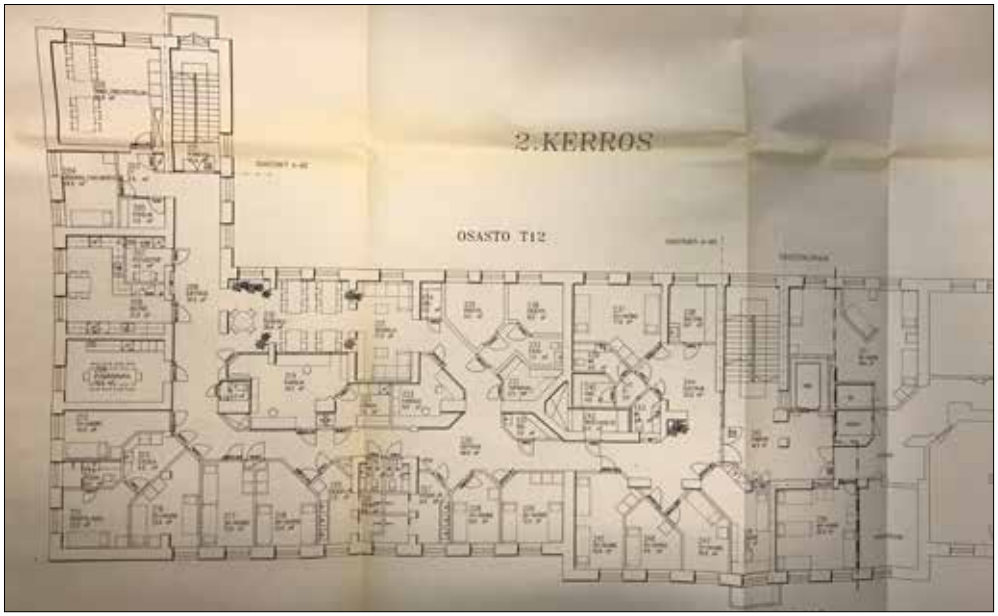

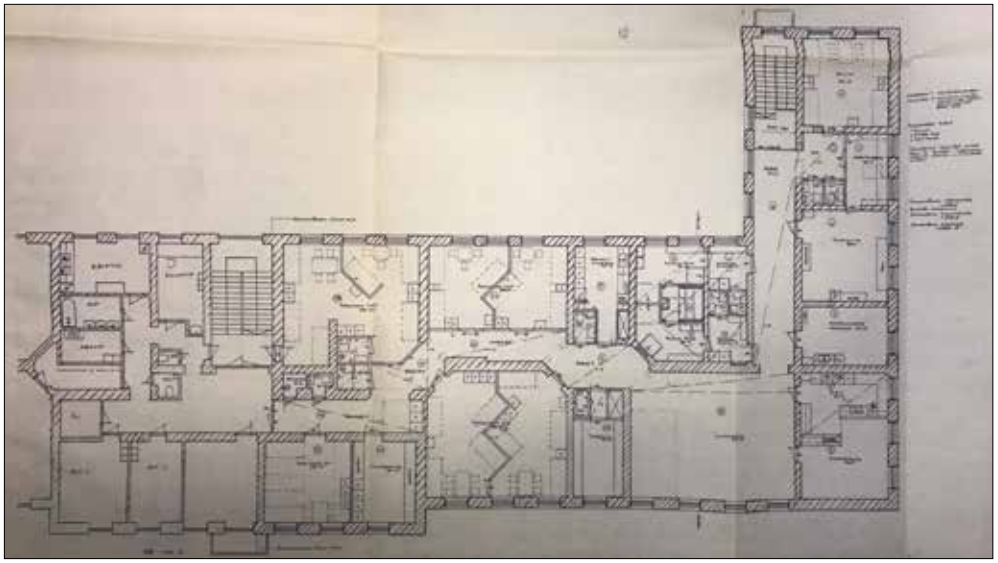

Toisen kerroksen pohjoispään pohjapiirros vuoden 1985 muutospiirustuksissa, jolloin kookkaampia tiloja jaettiin väliseinillä. Suunnittelija rkm Seppo Jokipii. (Rakennuspiirustus Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonta.)

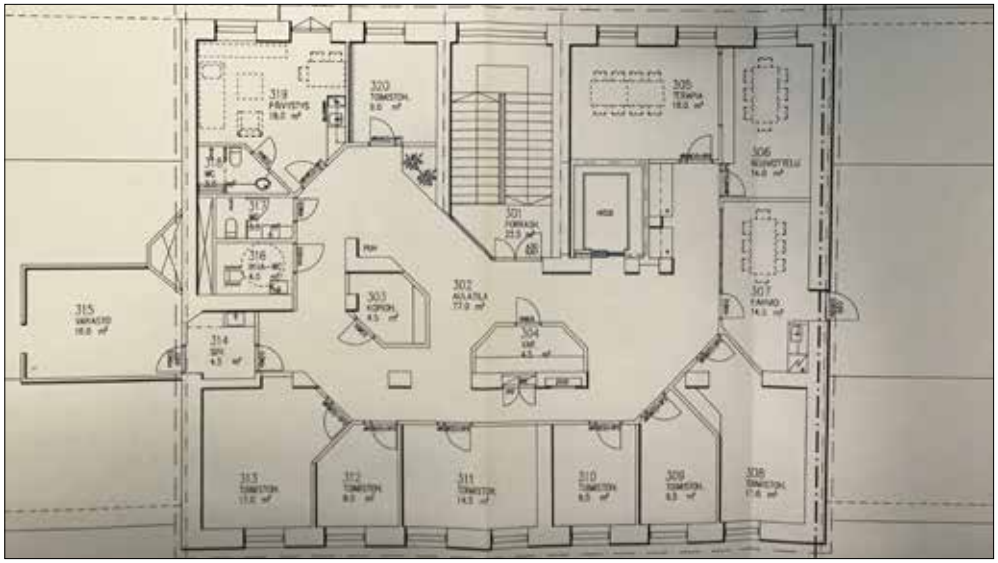

Vuonna 1992 rakennuksen eteläpään ja keskiosan sisätilat kokivat mittavia muutoksia jokaisessa kerroksessa. Ylhäällä toisen kerroksen pohjapiirros ja alakuvassa kolmas kerros. Muutoksen yhteydessä rakennukseen toteutettiin hissi. Suunnittelijana toimi T. Tuusa / Suunnittelukeskus Oy. (Rakennuspiirustukset Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonta.)

roksessa mittavia muutoksia. Samassa yhteydessä rakennukseen tuli hissi. Tilajärjestys muuttui merkittävästi. Muutoksen suunnitteli Suunnittelukeskus Oy / T. Tuusa. Vuonna 2002 kellarikerroksen eteläpään siipiosaan toteutettiin sauna- ja kerhotilat.

Nykytila

Kolmessa vaiheessa vuosina 1924-1925 alueen toisena sairaalarakennuksena valmistunut kookas aumakattoinen ja tiilirunkoinen rakennus on eteläisin kolmesta kookkaammasta sairaalarakennuksesta ja alun perin ulkoasultaan käytännössä identtinen viereisen TB-rakennuksen kanssa. Rakennuksen runko käsittää kaksi vinkkeliä ja edustaa rakennusajankohdan sairaalasuunnittelulle tyypillistä U-mallia. Keskiosan poikkipäädystään kolme- ja siipisosista kaksikerroksinen rakennus on säilynyt runkomalliltaan sekä pääosin myös tyylillisiltä yksityiskohdiltaan sekä aukotukseltaan alkuperäisenä. Kokonaisuutta ajatellen rakennus on säilynyt ulkoisesti parhaiten kolmesta kookkaasta sairaalarakennuksesta. Rakennuksen kellarikerros, jossa on aikanaan ollut myös asuntoja, on osittain maan päällä. 1920-luvun klassismia ja aikansa tyypillistä laitosrakentamista edustava rakennus on vuorattu sileällä rappauksella. Valetussa perustuksessa on kuviointi jäljittelemässä harkotusta. Pääsisäänkäynti, jota reunustaa rakennusajankohdalle tyypillinen rustikointi, sijaitsee rakennuksen itäsivulla. Puinen vasikallinen ulko-ovi on sekä oven päällä oleva kookas yksiruutuinen kamanaikkuna ovat uusitut. Sisäänkäynnin päällä on parveke, jossa on alkuperäinen koristeellinen rautakaide. Parvekkeen ikkunalliset pariovet ovat uusitut.

Rakennuksessa on iäkkäät puupuitteiset ristikarmi-ikkunat, joiden malli vastaa rakennuksen alkuperäispiirustuksia. Ikkunoita on mahdollisesti ainakin osittain uusittu tai korjattu sodan jälkeen 1940-60-luvuilla toteutettujen kunnostusten yhteydessä. Sisäpuoliset turvaikkunat on poistettu. Kivijalassa on pienemmät kaksi- ja neliruutuiset kellarin ikkunat. Vastaavat neliruutuisia ikkunoita on myös korkeamman keskiosan ylimmässä kerroksessa. Rakennuksen nykyinen tiilikate on toteutettu ilmeisesti 2000-luvun aikana. Aikaisempi, 1950-luvulla toteutettu tiilikate asennettiin suoraan alkuperäisen saumapeltikatteen päälle. Katonlappeessa on alun perin ollut rakennusajankohdalle tyypillisesti lunettimalliset kattolyhdyt, jotka ovat hävinneet 1950-luvulla silloisen vesikaton uusimisen yhteydessä.

Rakennus toimi inventointihetkellä edelleen psykiatrisena sairaalana, joten sisätiloihin ei ollut mahdollista tutustua. Muutospiirustusten perusteella rakennuksen sisätilat ovat kokeneet lähivuosikymmenten aikana erittäin mittavia muutoksia ja alkuperäinen tilajärjestys on muuttunut merkittävästi.

Arviointi

Selkeän klassistinen 1920-luvun tunnistettavaa ja laadukasta sairaala-arkkitehtuuria edustava rakennus on säilynyt ulkoisesti parhaiten kolmesta kookkaasta sairaalarakennuksesta. Rakennus on säilynyt ulkoisesti runkomalliltaan, aukotukseltaan sekä tyylillisesti hyvin. Rakennus on jo yksistään kaupunkikuvallisesti merkittävä, mutta muodostaa viereisten TA- ja TB-rakennusten kanssa pitkälle erottuvan maisemallisesti merkittävän näkymän. Kolme kookasta mielisairaalarakennusta, jotka kuuluva arkkitehti Axel Mörnen suunnittelemaan sairaala-alueen iäkkäämpään kerrostumaan, ovat tärkein ja näkyvin osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Historiallisesti merkittävä rakennus edustaa 1920-30-lukujen mielisairaanhoitoa ja se on toiminut samassa käytössä nykypäivään saakka.

Rakennus on säilynyt ulkoisesti hyvin myös materiaaleiltaan ja tulevaisuudessa toteutettavissa muutos- ja kunnostustöissä tulisi huomioida rakennusten ominaispiirteiden ja historiallisen kontekstin lisäksi myös alkuperäiset materiaalit.

ARVOT:

Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen.

3.2. Kaatumatautisten potilaiden hoitolaitos

Historiaa

Epilepsia luokiteltiin psykiatriseksi sairaudeksi aina 1950-luvulle saakka. Sairaalan johtokunnan puheenjohtaja Edvard Björkenheim teki vuonna 1924 aloitteen 200 potilaan ”kaatuvatautisten” hoitolan perustamisesta Törnävän sairaalan alueelle ja valtioneuvosto myönsi seuraavana vuonna satatuhatta markkaa tonttimaan ostoon. Arkkitehti Axel Mörne laati vuoden 1925 heinäkuussa kaksi vaihtoehtoista suunnitelmaa, joista toisessa rakennuksista kaavailtiin 100 potilaan hoitolaitosta, jotka olivat kooltaan lähes samankokoisia kuin mielisairaalarakennuksetkin ja toisessa 50 potilaan ”paviljonkeja”, joihin lopulta päädyttiin. Vuoden 1925 suunnitelmissa rakennukset poikkesivat vielä sekä ulkoasultaan sekä sisätiloiltaan lopulta toteutuneista. Rakennuksista kaavailtiin alun perin aumakattoisia, mutta molemmilla sivuilla oli vastaavat poikkipäädyt kuin toteutuneissa rakennuksissa. Mörne teki rakennuksille vielä uudet suunnitelmat vuosina 1927 ja 1928. Tässä vaiheessa oli tarkoitus rakentaa vielä kaikkiaan neljä 50 potilaan paviljonkia. Lopulta rakennuksista toteutui vain kaksi.

Kaatumatautiosastojen piha-alue oli erotettu aidalla mielisairaalasta. Vuonna 1947 lääkintöhallituksen päätöksellä kaatumatautiosastot liitettiin mielitautiosastoihin.

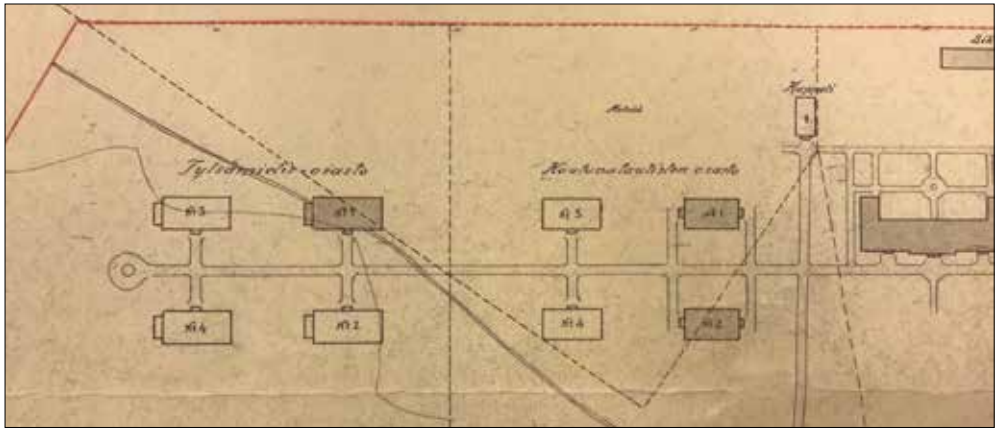

Yksityiskohta arkkitehti Axel Mörnen laatimasta asemapiirusuksesta, johon on merkitty jo valmistuneet kaatumatautisten paviljongit sekä ensimmäinen tylsämielisten lasten sairaala. Tässä vaiheessa molempiin hoitolaitoksiin kaavailtiin vielä neljää rakennusta. Ylemmässä valokuvassa taustalla erottuvat sekä kaatumatautisten osastot että kauempana tylsämielisten lasten paviljongit. Kuvassa erottuu myös kaatumatautisten osastojen ja mielisairaalan piha-alueet erottava verkkoaita. Alemmassa kuvassa rakennukset kuvattuna etelän suunnasta. Kuvat otettu ilmeisesti 1930-luvulla. (Asemapiirros ja valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

3.2.1. TD-rakennus (sairaalamuseo) - Entinen kaatumatautisten miesten paviljonki

- Valmistumisvuosi 1928
- Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne

Historiaa

Toinen ”kaatumatautispaviljonki” eli nykyinen TD-rakennus valmistui vuoden 1928 lopulla ja urakoitsijana toimi Oy Constructor Ab. Ensimmäisessä paviljongissa oli käytetty eri urakoitsijaa, mutta aikataulut eivät pitäneet ja ilmeisesti toisessa rakennuksessa päätettiin palata hyväksi todettuun toimijaan. Arkkitehti Mörne oli vieraillut apurahan turvin Tanskassa tutustumassa paikallisiin kaatumatautipotilaiden sekä tylsämielisten lasten hoitolaitoksiin ja haki sieltä vaikutteita suunnitelmilleen.

Rakennuksen valmistuttua sairaalassa oli tilat 100 yhteensä kaatumatautiselle, joista TE-rakennuksessa olivat naiset ja TD-rakennuksessa miehet. Kellarikerrokseen sijoitettiin alun perin kolme työpajaa ja seitsemän asuinhuonetta. Kellarikerroksen eteläpäädyssä oli perheasunto. Myös ullakkokerroksessa oli asuntoja esimerkiksi sairaanhoito-oppilaille.

Piirustusten mukaan ensimmäisen ja toisen kerroksen osastojen keskellä oli koko rakennuksen mitalla käytävä ja huoneet sijoittuivat sen molemmin puolin. Käytävän keskellä oli molemmissa kerroksissa itäsivulla kookkaampi aulamainen sali, joka oli alkuperäispiirustuksissa merkitty myös vuodeosastoksi. Salia vastapäätä käytävän länsipuolella oli kapeampi halli. Ensimmäisessä kerroksessa oli kolme yhden hengen huonetta, joista yksi oli merkitty eristyshuoneeksi. Lisäksi kerroksessa oli kaksi kuuden hengen huonetta, edellä mainitun salin kahden potilaan osasto, hoitajan huone, ruokasali, tarjoiluhuone, kylpy- ja wc-tilat, pesu- ja kuivaushuone sekä varastohuone. Toinen kerros oli pohjakaavaltaan suurelta osin vastaava, mutta ruokasalin paikka oli rakennuksen eteläpäässä. Rakennuksessa oli punaiset kiviset massalattiat aina 1960-luvulle saakka. Teoksessa ”Näytä lamppumme, loista yöhön - Sairaanhoitajan työnkuvan muutokset erikoistuvassa sairaanhoidossa Etelä-Pohjanmaalla 1930-1980” (2005) mainitaan, että kyseisten massalattioiden hoito oli työlästä ja ne hangattiin päivittäin kiiltäväksi ja vahattiin aina suursiivouksen yhteydessä.

Rakennus sai alkuvuosina lämpönsä ensimmäisen paviljongin pannuhuoneesta, mutta vuonna 1932 molemmat kaatumatautisten paviljongit liitettiin sairaalana lämpökeskukseen. Kaivuutyö toteutettiin potilasvoimin.

Vuonna 1954 aloitettiin entisissä kaatuvatautisten paviljongeissa mittavat kunnostustyöt, koska rakennukset olivat päässeet huonoon kuntoon. Muutoksista ei ole piirustuksia. Kellariin kunnostettiin tilat huoltotoimistoa varten. Kunnostusten yhteydessä

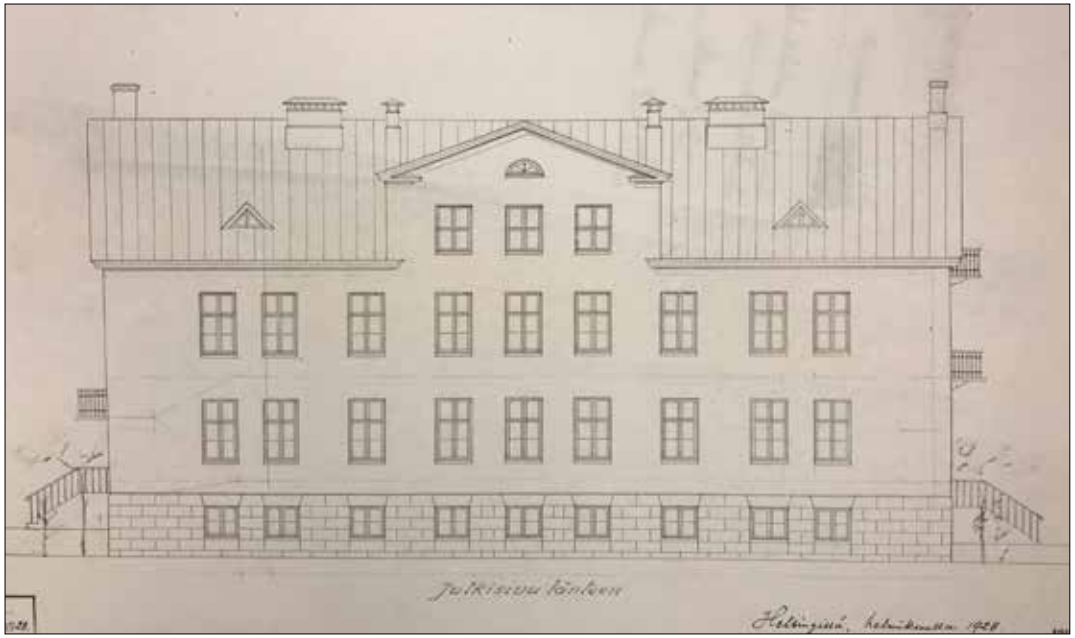

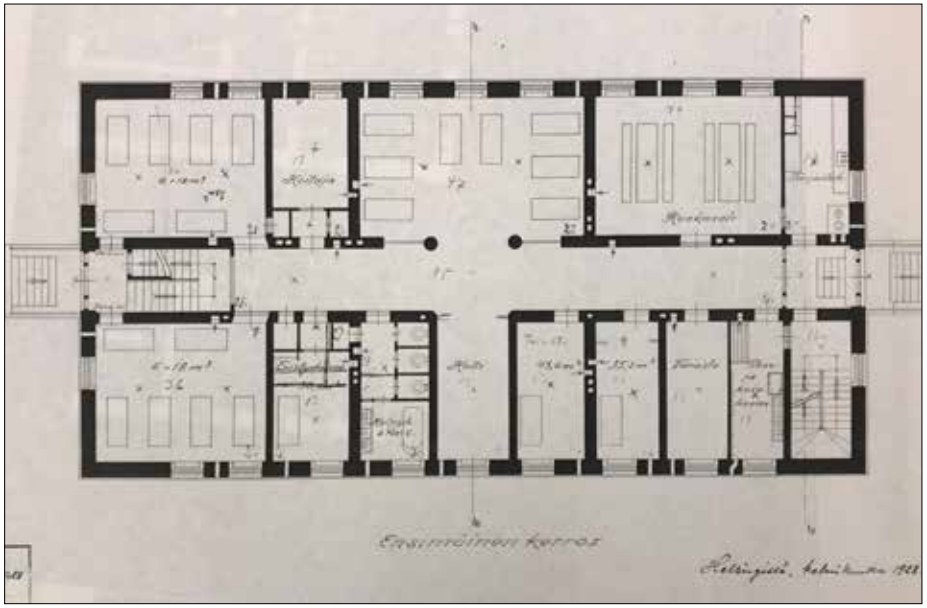

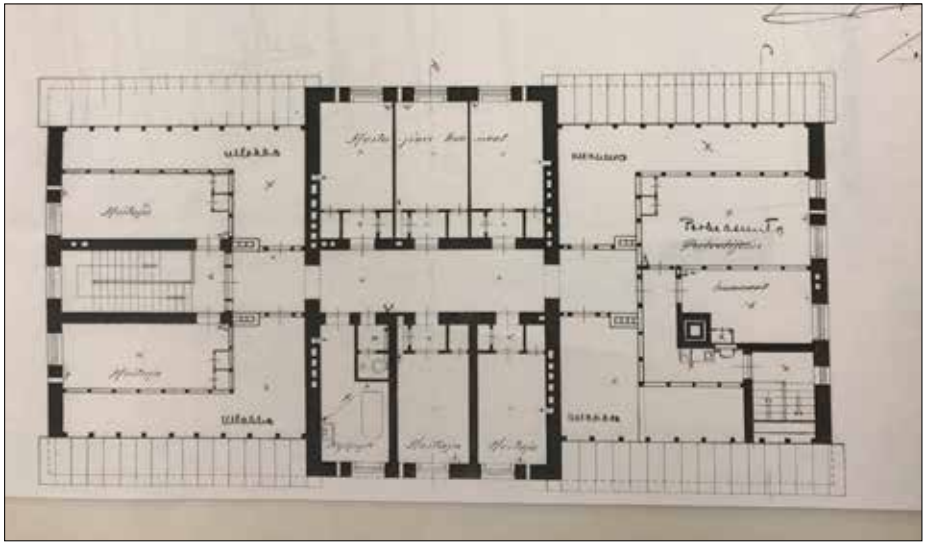

Arkkitehti Axel Mörnen suunnitelmat toiselle ”kaatuvatautispaviljongille” vuodelta 1928. Rakennuksen pohjakaava vastasi pääosin ensimmäistä paviljonkia, mutta esimerkiksi kellariin ei missään vaiheessa toteutettu autotalleja. Ensimmäisen ja toisen kerroksen potilasosastot sekä ullakkokerroksen henkilökunnan asuintilat olivat sen sijaan käytännössä identtiset. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto).

rakennuksessa uusittiin kaikki vesi-, viemäri- ja sähköjohdot. Osasto- ja asuintiloissa toteutettiin myös ”huolto- ja yleistiloja”. On luultavaa, että tässä vaiheessa osastojen salia vastapäätä ollut hallitila erotettiin käytävästä väliseinällä. Vuosina 1955-56 rakennuksen Hallintolan puoleisen sisäänkäynnin portaat purettiin ja pihatasannetta korotettiin. Ilmeisesti tässä yhteydessä toteutettiin myös nykyiset sisäänkäynnit ovineen ja klinkkerikoristeineen. Ovet ovat vastaavat kuin 1950-luvulla valmistuneessa Hallintolassa. Tästä muutoksesta ei löytynyt piirustuksia. Sisäänkäyntien nykyinen tilajärjestys sekä rakennuksen aukotus ei aivan vastaa alkuperäisiä piirustuksia, mutta on mahdollista, että rakennusta ei alun alkaenkaan toteutettu täysin piirustusten mukaisesti. Mahdollisesti 1950-luvulla alkuperäisen saumapeltikatteen päälle toteutettiin tiilikate. Rakennuksessa oli alun perin vastaavia sisäpuolisia turvaikkunoita kuin mielisairaalapuolellakin. Nämä korvattiin nykyisillä ristikarmi-puitteisilla ilmeisesti 1950-60-luvulla. Ulkopuoliset ikkunat säilyivät alkuperäisinä. Sisätiloissa pintoja ja huoneiden ovia on uusittu mitä ilmeisimmin myös 1970-luvulla.

1980-90-luvulla rakennuksessa toimi akuuttipsykiatrian suljettu osasto sekä avo-osasto. 2000-luvun alussa rakennus oli lastenpsykiatrian käytössä. Vuonna 2004 rakennuksessa aloitti toimintansa Etelä-Pohjanmaan terveydenhuoltopiirin perinneyhdistyksen ylläpitämä sairaalamuseo.

Rakennuksessa sattui vesivahinko vuonna 2016, jonka seurauksena lattioita jouduttiin uusimaan. Vesikate uusittiin nykyisillä tiilillä vuonna 2017. Samalla uusittiin sadevesikourut ja syöksyputket. Rakennuksessa vanhan tiilikatteen alla ollut alkuperäinen saumapeltikate poistettiin samassa yhteydessä.

Nykytila

Alun perin kaatumatautisten paviljongiksi valmistuneessa rakennuksessa toimii nykyisin Etelä-Pohjanmaan terveydenhuollon perinneyhdistys ry:n ylläpitämä sairaalamuseo, jossa esitellään eteläpohjalaisen terveydenhuollon vaiheita ja eri osa-alueita psykiatriasta somatiikkaan sekä Härmän sairaalan toimintaa. Tiilirunkoinen ja satulakattoinen rakennus on säilynyt runkomalliltaan sekä tyylillisiltä yksityiskohdiltaan hyvin ja ulkoisesti miltei identtinen viereisen E-rakennuksen kanssa. Rakennus edustaa rakennusajankohtansa tunnistettavaa klassistista laitosrakentamista.

Merkittävimmät muutokset ulkoasussa on toteutettu 1950-luvulla, jolloin rakennuksessa päädyissä sijaitsevat sisäänkäynnit uusittiin nykyisiksi. Sisäänkäyntejä reunustaa klinkkeritiilikoriste ja kauniit puuovet alkuperäisine vetimineen ovat vastaavat kuin 1950-luvulla valmistuneessa Hallintolassa. Pääsisäänkäynnin yläpuolella kookas kuusiruutuinen kamanaikkuna, joka toimii samalla porraskäytävän ikkunana. Toisen kerroksessa olevassa parvekkeessa on alkuperäinen rautakaide. Toisessa päässä on parveke toisessa kerroksessa sekä hieman leveämpi ullakkokerroksessa. Kaikissa parvekkeissa puiset lasiovet ovat uusitut. Toisen kerroksen parvekkeissa ovien päällä on kaksiruutuiset kamanaikkunat.

Rakennuksen pitkillä sivuilla on melko kookkaat satulakattoiset frontonit. Sekä frontoneissa että päätykolmioissa on rakennusajankohdalle tyypilliset kissanpenkit. Rakennuksen perustus on valettu ja siihen on toteutettu harkotusta jäljittelevä kuviointi.

Rakennuksen ulkopuoliset ikkunat ovat alkuperäiset ja edustavat arkkitehti Axel Mörnen suunnitelmissa esiintyvää mallia, jossa puitteet ovat kauniisti pyöristetyt. Ilmeisesti 1950-60-luvulla on toteutettu nykyiset sisäpuoliset puupuitteet, joilla korvattiin raskaat pieniruutuiset turvaikkunat. Rakennuksen kellarikerros on osittain maan päällä ja kivijalassa on pienemmät neliruutuiset ikkunat.

Katonlappeessa länsisivulla oleva pulpettikattoinen kattolyhty on toteutettu ilmeisesti 1970-luvulla asuintilojen laajentamisen yhteydessä. Alun perin katonlappeissa oli pienemmät kolmionmalliset kattolyhdyt. Rakennuksen tiilikate, rännit ja syöksytorvet on uusittu hiljattain.

Sisätilat ovat säilyneet tilajärjestykseltään käytännössä suurelta osin 1950-60-lukujen muutosasussa. Käytävät, päiväsalit sekä entiset potilashuoneet ovat säilyneet suurelta osin alkuperäisinä. Entisen hallin paikalla on nykyisin wc-tilat. Materiaaleja on vuosikymmenten aikana uusittu. Toisessa kerroksessa vuonna 2016 sattuneen vesivahingon vuoksi kerroksessa pintoja, kuten lattiat on jouduttu uusimaan. Entisissä potilashuoneissa pinnat vaikuttavat olevan peräisin 1960-70-luvulta. Päätyjen rappukäytävissä oleva kaiteet ovat alkuperäiset. Myös rappukäytävissä on tallella mahdollisesti alkuperäistä punaista massalattiaa.

Arviointi

Rakennus edustaa rakennusajankohdalleen tyypillistä selkeää 1920-luvun klassismia ja on säilynyt sekä runkomalliltaan että yksityiskohdiltaan hyvin. Rakennus edustaa historiallisesti aikaa, jolloin epilepsia luokiteltiin vielä psykiatriseksi sairaudeksi ja potilaita hoidettiin mielissairaaloiden yhteydessä. Yhdessä viereisen TE-rakennuksen rakennuksen sekä läheisten entisten tylsämielisten lasten hoitolaitosten kanssa rakennus muodostaa alun perin varsinaisesta mielisairaalasta erillisen, mutta siihen sekä hallinnollisesti että myös arkkitehtonisesti kiinteästi liittyneen hoitolaitoskokonaisuuden. Rakennuksissa on huomattavasti samoja piirteitä kuin kookkaammissa mielisairaalarakennuksissa. TD-rakennuksen sisätilat ovat säilyneet paremmin kuin viereisessä TE-rakennuksessa ja muutos museoksi on ollut varsin onnistunut. Rakennuksessa ei ole hissiä ja esteettömyyden parantamiseksi mahdollisesti rakennuksen ulkoasu tulee tulevaisuudessa hieman muuttumaan. Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti erittäin näkyvällä ja merkittävällä paikalla Seuralantien ja Björkenheimintien risteyksessä. Entiset kaatumatautisten hoitolaitokset muodostavat entisten tylsämielisten lasten hoitolaitosten kanssa puukujanteen reunustaman merkittävän kaupunkikuvallisen näkymän Björkenheimintien varteen ja niillä on erittäin tärkeä merkitys sairaala-alueen varhaishistorian ilmentäjinä sekä alueen kokonaiskuvassa.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen.

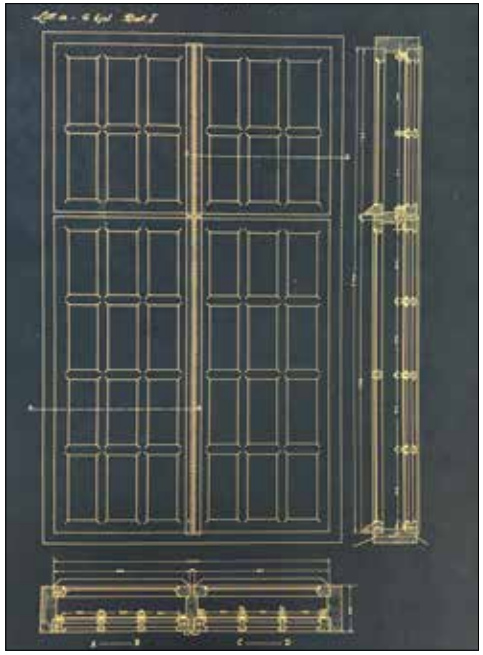

Rakennuksen sisäänkäynneissä ovet ja klinkkerikoristeet ovat mitä ilmeisimmin toteutettu 1950-luvulla. Sisätiloissa tilajärjestys on pääosin säilynyt ja osittain myös materiaalit, kuten porraskäytävien kaiteet. Alhaalla vasemmalla kellarikerroksen entisen perheasunnon säilyneitä peiliovia. Oikealla alhaalla arkkitehti Mörnen piirustus sairaalarakennusten turvaikkunoille, jollaisia myös kaatumatautisten paviljongeissa oli. Sisemmät ikkunat olivat turvaikkunoita, joissa lasit olivat 2 cm vahvuisia. Ulkopuolinen ikkuna oli normaali ristikarmi-ikkuna. Sairaalamuseossa on säilynyt kappale tällaista turvaikkunaa. (Rakennuspiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.)

3.2.2. TE-rakennus - Entinen kaatumatautisten naisten paviljonki

- Valmistumisvuosi 1928
- Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne

Historiaa

Axel Mörnen suunnitteleman rakennuksen piti valmistua alun perin vuoden 1927 aikana. Urakasta vastasi tällä kertaa poikkeuksellisesti rakennusmestarit Anton Hakola ja Arvo Mäkinen. Rakennustöitä valvoi arkkitehti Mörne sekä paikallisena valvojana ylirakennusmestari Hj. Viklund. Rakennustöiden viivästymisen ja johtokunnan vaatimien muutosten vuoksi rakennus hyväksyttiin lopullisesti vasta lokakuussa 1928. Urakoitsijan kanssa oli sovittu lisätöinä esimerkiksi kellariin kaksi työverstasta. Ensimmäiset potilaat oli otettu vastaan kuitenkin jo saman vuoden maaliskuussa.

Ensimmäisen kaatuvatautispaviljongin varustelua varten tehtiin hankintasopimus Suomen Rautasänky Oy:n kanssa vuoteista ja patjoista ja E. Inveniuksen Huonekalutehdas toimitti erilaisia huonekaluja.

Ennen kuin nykyinen TD-rakennus valmistui, majoitettiin ensimmäiseen kerrokseen 22 sairaspaikkaa ja toiseen kerrokseen 28 naista. Potilaat sijoitettiin siis kahteen keskimmäiseen kerrokseen. Ylimmässä kerroksessa oli ainoastaan hoitajien asuinhuoneita. Kellarissa oli edellä mainitut työverstaat, pannuhuone, lämmittäjän asuintilat, koko piirisairaalan sauna pukuhuoneineen sekä kaksi autotallia.

Muilta osin pohjapiirros vastasi toista paviljonkirakennusta. Piirustusten mukaan ensimmäisen ja toisen kerroksen osastojen keskellä oli koko rakennuksen mitalla käytävä ja huoneet sijoittuivat sen molemmin puolin. Käytävän keskellä oli molemmissa kerroksissa itäsivulla kookkaampi aulamainen sali, joka oli alkuperäispiirustuksissa merkitty myös vuodeosastoksi. Salia vastapäätä käytävän länsipuolella oli kapeampi halli. Ensimmäisessä kerroksessa oli kolme yhden hengen huonetta, joista yksi oli merkitty eristyshuoneeksi. Lisäksi kerroksessa oli kaksi kuuden hengen huonetta, edellä mainitun salin kahden potilaan osasto, hoitajan huone, ruokasali, tarjoiluhuone, kylpy- ja wc-tilat, pesu- ja kuivaushuone sekä varastohuone. Toinen kerros oli pohjakaavaltaan suurelta osin vastaava, mutta ruokasalin paikka oli rakennuksen eteläpäässä.

Vuonna 1936 rakennus liitettiin sairaalan lämpökeskukseen, jolloin rakennuksen pannuhuone jäi tarpeettomaksi. Kattilahuoneeseen sekä polttoainevarastoon toteutettiin vuonna 1947 huoneen ja keittiön käsittävä asunto. Samalla kellariin rakennettiin myös henkilökunnalle tarkoitettu suurehko sauna. Myös aikaisempi henkilökunnan sauna uusittiin ja sen yhteyteen rakennettiin pesuhuone. Ullakkokerroksessa asui

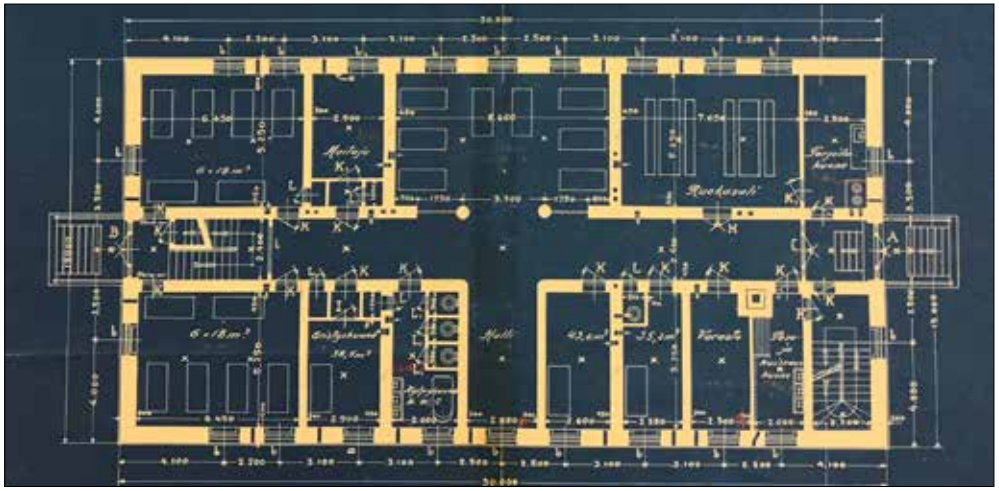

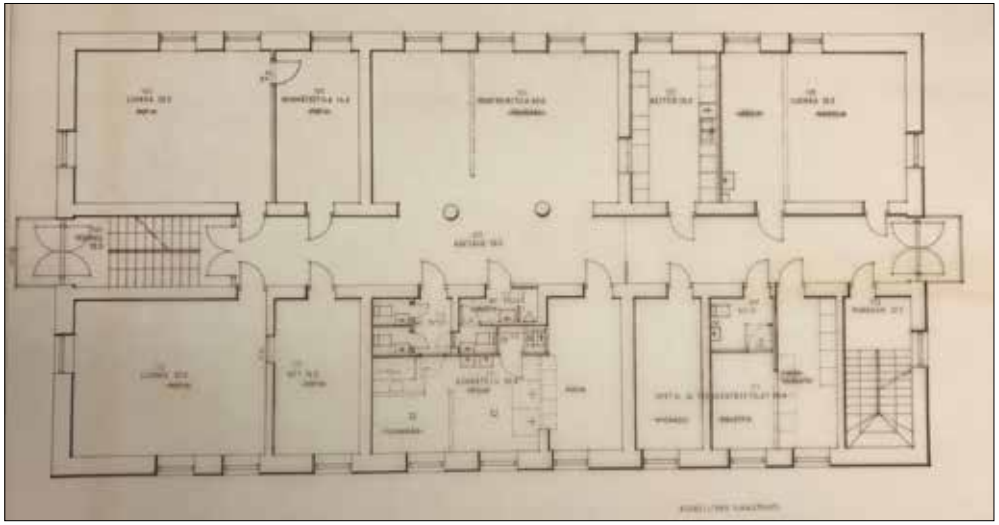

Arkkitehti Axel Mörnen suunnitelmat vuodelta 1927. Kaatumatautisten paviljongit olivat käytännössä identtisiä. Kellarikerroksessa oli pieniä poikkeuksia. Ensimmäisessä paviljongissa oli esimerkiksi autotallit. Yläpuolella ensimmäinen kerros alkuperäispiirustuksissa sekä vuoden 1994 muutos kouluksi. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.)

sairaanhoitajaoppilaita.

Huonoon kuntoon päässeissä kaatumatautisten paviljongeissa aloitettiin mittavat kunnostustyöt 1950-luvun puolivälissä. Rakennuksen peruskorjaus aloitettiin syksyllä 1955. Rakennusten osastoilla toteutettiin vastaavat tutkimus-, keittiö-, pesu- ja huuhtelu- ym. huonetiloja koskevat järjestelyt kuin mielisairaalarakennuksissa. Mitä ilmeisimmin tämän remontin yhteydessä toteutettiin nykyiset sisäänkäynnit puuovineen ja klinkkerikoristeineen.

Rakennuksessa toimi 1980-90-luvuilla akuuttipsykiatrian miesten suljetut osastot 12 ja 13. Osastot remontoitiin vuonna 1985. Samalla kellarin saunatiloissa siirryttiin höyrystä sähkölämmitykseen.

Törnävän sairaalaan oli vuonna 1980 perustettu peruskoulua vastaava yksityinen koulu. Koulussa annettiin peruskoulun opetussuunnitelman mukaista opetusta oppivelvollisuuskouluikäisille, lähinnä nuorten- ja lastenpsykiatristen osastojen potilaille. Koulussa toimi sekä ala-aste että yläaste. Vuonna 1985 koulu siirtyi Seinäjoen kaupungille.

”Ruutipuiston koulu” muutti 1990-luvun puolivälissä rakennuksen ensimmäisessä kerrokseen ja tämä aiheutti joitakin muutoksia tilajärjestyksessä, kuten uusien wc-tilojen entisen hallin paikalla päiväsalia vastapäätä. Joissakin entisissä potilashuoneissa siirrettiin myös väliseiniä ja joitakin tiloja puolestaan jaettiin uusilla seinillä. Kellarin eteläpään tilat muutettiin teknisen työn tiloiksi ja varustettiin koneellisella ilmanvaihdolla. Muutoksen suunnitteli vuonna 1994 Seinäjoen kaupungin tekninen virasto. Koulu siirtyy uusiin tiloihin vuonna 2021.

Toisessa kerroksen tilat muutettiin puolestaan vuonna 1997 henkilökunnan työterveyshuollon tiloiksi. Tilajärjestys säilyi suurelta osin entisissä potilashuoneissa, mutta keskellä sijainnut entinen päiväsali jaettiin nykyisellä väliseinällä toimistohuoneeksi ja odotustilaksi. Myös pohjoispään kookkaampia huoneita jaettiin väliseinillä. Kerroksen tilojen käyttötarkoitus on sittemmin vaihtunut pariin otteeseen ja inventointihetkellä toisessa kerroksessa toimi lastenpsykiatrinen osasto.

Nykytila

Alun perin kaatuvatautisten naisten paviljongiksi valmistuneessa tiilirunkoisessa ja satulakattoisessa rakennuksessa toimii nykyisin Ruutipuiston koulu sekä yläkerrassa lastenpsykiatrinen osasto. Rakennus on säilynyt runkomalliltaan sekä tyylillisiltä yksityiskohdiltaan hyvin ja ulkoisesti käytännössä identtinen viereisen D-rakennuksen kanssa. Ainoastaan rakennuksen itäsivun aukotus poikkeaa hieman toisesta rakennuksesta kellarikerroksen erilaisten käyttötarkoitusten vuoksi ja pääsisäänkäynnin päällä on parveke sekä toisessa, että kolmannessa kerroksessa ja eteläpäädyssä ainoastaan yksi parveke.

Hyvin säilynyt rakennus edustaa rakennusajankohtansa tunnistettavaa klassistista laitosrakentamista. Kuten TD-rakennuksessakin, merkittävimmät muutokset ulkoasussa on toteutettu 1950-luvulla, jolloin rakennuksessa päädyissä sijaitsevat sisäänkäynnit uusittiin nykyisiksi. Sisäänkäyntejä reunustaa klinkkeritiilikoriste ja kauniit puuovet alkuperäisine vetimineen ovat vastaavat kuin 1950-luvulla valmistuneessa Hallintolassa. Pääsisäänkäynnin yläpuolella on parveke, jossa on alkuperäinen rautakaide. Toisessa päässä on parveke toisessa kerroksessa sekä hieman leveämpi ullakkokerroksessa. Kaikissa parvekkeissa puiset lasiovet ovat uusitut. Toisen kerroksen parvekkeissa ovien päällä on kaksiruutuiset kamanaikkunat.

Rakennuksen pitkillä sivuilla on melko kookkaat satulakattoiset frontonit. Sekä frontoneissa että päätykolmioissa on rakennusajankohdalle tyypilliset kissanpenkit. Rakennuksen perustus on valettu ja siihen on toteutettu harkotusta jäljittelevä kuviointi.

Rakennuksen ikkunoissa ulkopuoliset puitteet ovat alkuperäiset ja edustavat arkkitehti Axel Mörnen suunnitelmissa esiintyvää mallia, jossa puitteet ovat kauniisti pyöristetyt. Ilmeisesti 1950-60-luvulla on toteutettu nykyiset sisäpuoliset puupuitteet, joilla korvattiin raskaat pieniruutuiset turvaikkunat. Rakennuksen kellarikerros on osittain maan päällä ja kivijalassa on pienemmät neliruutuiset ikkunat. Poikkeuksena TD-rakennukseen on kivijalassa myös autotallin sisäänkäynti.

Katonlappeessa länsisivulla oleva pulpettikattoinen kattolyhty on toteutettu ilmeisesti 1970-luvulla asuintilojen laajentamisen yhteydessä. Alun perin katonlappeissa oli pienemmät kolmionmalliset kattolyhdyt. Rakennuksen tiilikate, rännit ja syöksytorvet on uusittu hiljattain.

Rakennuksen sisätilat ovat säilyneet tilajärjestykseltään koulun tiloissa käytännössä suurelta osin 1950-60-lukujen muutosasussa. Käytävät, päiväsalit sekä entiset potilashuoneet ovat säilyneet suurelta osin alkuperäisinä. Entisen hallin paikalla on nykyisin wc-tilat. Materiaaleja on vuosikymmenten aikana uusittu, mutta esimerkiksi entisten potilashuoneiden ovet ovat iäkkäät. Sen sijaan toisessa kerroksessa oleva lastenpsykiatrinen osasto on muutettu merkittävästi ja esimerkiksi käytävän keskellä olevaan päiväsaliin toteutettu väliseinin toimistotiloja.

Arviointi

Rakennus edustaa rakennusajankohdalleen tyypillistä selkeää 1920-luvun klassismia ja on säilynyt sekä runkomalliltaan että yksityiskohdiltaan hyvin. Rakennus edustaa historiallisesti aikaa, jolloin epilepsia luokiteltiin vielä psykiatriseksi sairaudeksi ja potilaita hoidettiin mielissairaaloiden yhteydessä. Yhdessä viereisen TD-rakennuksen rakennuksen sekä läheisten entisten tylsämielisten lasten hoitolaitosten kanssa rakennus muodostaa alun perin varsinaisesta mielisairaalasta erillisen, mutta siihen sekä hallinnollisesti että myös arkkitehtonisesti kiinteästi liittyneen hoitolaitoskokonaisuuden. Rakennuksissa on huomattavasti samoja piirteitä kuin kookkaammissa mielisairaalarakennuksissa. Sisätilat ovat kokeneet melko mittavia muutoksia käyttötarkoituksen muutosten yhteydessä varsinkin rakennuksen toisessa kerroksessa.

Rakennuksessa ei ole hissiä ja esteettömyyden parantamiseksi mahdollisesti rakennuksen ulkoasu tulee tulevaisuudessa hieman muuttumaan. Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti erittäin näkyvällä ja merkittävällä paikalla Seuralantien ja Björkenheimintien risteyksessä. Entiset kaatumatautisten hoitolaitokset muodostavat entisten tylsämielisten lasten hoitolaitosten kanssa puukujanteen reunustaman merkittävän kaupunkikuvallisen näkymän Björkenheimintien varteen ja niillä on erittäin tärkeä merkitys sairaala-alueen varhaishistorian ilmentäjinä sekä alueen kokonaiskuvassa.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen.

Rakennuksen ulkoasu on säilynyt hyvin ja esimerkiksi ristikarmi-ikkunoiden ulommaiset karmit ovat iäkkäät. Sisäänkäynnit ovat 1950-luvulta. Sisätiloissa parhaiten säilyneitä tiloja ovat porraskäytävät, joissa on alkuperäiset kaiteet. Vasemmalla alhaalla näkyvä koulutila on osittain säilynyt tilajärjestykseltään ja esimerkiksi luokkien ovet ovat iäkkäät. Sen sijaan toisessa kerroksessa tilajärjestys ja pinnat ovat muuttuneet merkittävästi.

3.3. Tylsämielisten lasten hoitolaitokset

Historiaa

Vuoden 1926 aikana kypsyi ajatus tylsämielisten lasten hoitolaitoksen perustamisesta. Aluksi oli tarkoitus rakentaa laitos 50 potilaalle, mutta myös 200 potilaan laitos nousi kaavailluissa esille. Vuonna 1928 suunnittelmissa oli rakentaa kaikkiaan neljä 50 potilaan paviljonkia nykyisen Björkenheimin tien molemmille puolille. Seinäjoen kunnalta sekä Alfred Huhtalalta ostettiin vajaamielisten lasten hoitalaitosta varten 12 ha maata. Rakennustyöt oli tarkoitus aloittaa vuonna 1929 ja suunnitelmat tilattiin arkkitehti Axel Mörnelta, joka oli apurahan turvin käynyt Tanskassa tutustumassa tylsämielisille tarkoitettuihin hoitolaitoksiin. Kuten kaatuvatautisten paviljonkien osalta lopulta ainoastaan kaksi paviljonkia valmistui: nykyinen TG-rakennus vuonna 1929 ja TF-rakennus vuonna 1931. 1950-luvun lopulla nähtiin tarpeelliseksi laajentaa vajaamielisten hoitolaitosta n. 100-200 potilaspaikalla. Seinäjoen hoitolaitos ei riittänyt Etelä- ja Keski-Pohjanmaan kuntien tarpeisiin. Koska tulevaisuuden kuva viittasi 500 sairaansijaa käsittävään laitokseen, ei nähty enää tarkoituksenmukaisena toteuttaa laajennusosaa nykyisten rakennusten välittömään läheisyyteen.

1960-luvun loppupuolella valmistui Eskoon palvelukeskus ja viimeiset ”vajaamieliset” potilaat siirrettiin TF- ja TG-rakennuksista pois. Vuonna 1972 oli toiminnassa enää yksi osasto, jossa oli 30 huollettavaa. Lopullisesti vajaamielislaitos lakkautettiin 2.1.1973. Samalla päättyi yli 40 vuotta kestänyt vajaamielisten hoito Seinäjoen keskusmielisairaalan yhteydessä. Vapautuneet tilat otettiin välittömästi psykiatrisen hoidon käyttöön. TF- ja TG-rakennuksissa aloitti toimintansa lastenpsykiatrinen osasto, nuorisopsykiatrinen osasto ja aikuispsykiatrinen avo-osasto.

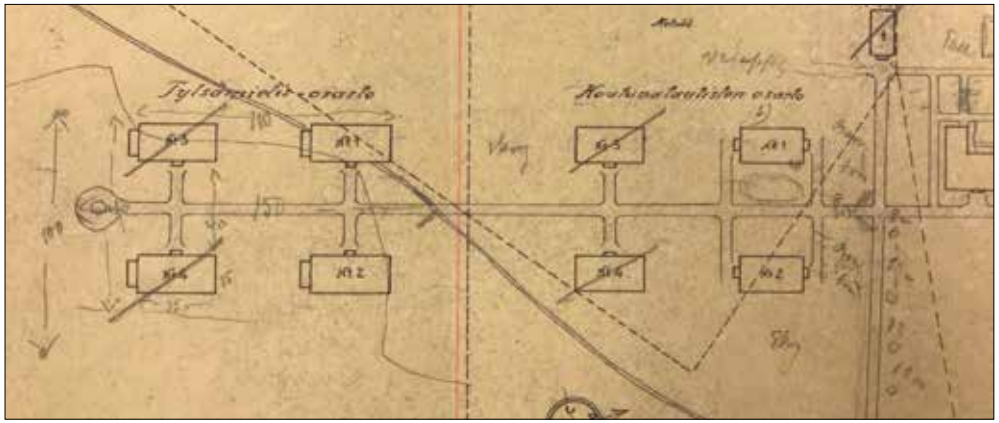

Yksityiskohta arkkitehti Axel Mörnen asemapiirroksesta vuodelta 1928, jossa on vielä esitettynä neljä osastorakennusta tylsämielisille. Piirrokseen on jälkikäteen viivattu yli toteutumatta jääneet rakennukset. (Rakennuspiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.)

Yläkuvassa ensimmäinen vajaamielisten lasten hoitolaitos alkuperäisessä asussaan kuvattuna 1920-30-lukujen vaihteessa. Taustalla toinen rakennus rakenteilla. Alemmassa kuvassa rakennus kuvattuna 1960-luvulla toteutettujen kunnostusten jälkeen. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

3.3.1. TF-rakennus - Entinen tylsämielisten poikien hoitolaitos

- Valmistumisvuosi 1931
- Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne

Historiaa

Rakennus valmistui vuonna 1931 arkkitehti Axel Mörnen suunnittelemana. Urakoitsijana toimi Oy Constructor Ab. Rakennus valmistui aluksi tylsämielisten askartelevien lasten laitokseksi, mutta muutettiin myöhemmin poikien osastoksi.

Rakennuksen pohjapiirros muistutti suurelta osin läheisiä kaatumatautisten hoitolaitoksia. 4-6 hengen potilashuoneet sijoittuivat osastoilla keskikäytävän molemmin puolin. Potilashuoneita oli molemmissa kerroksissa neljä ja lisäksi osastoilla oli eristyshuone, hoitajan huone, keittiötilat ja ruokasali sekä käymälätilat. Käytävien toisessa päässä sijaitsi kookkaammat päiväsalit sekä lisäksi askartelutilaksi tarkoitetut ulosvedetyt paviljonkiosat. Ullakolla sijaitsi kahdeksan asuinhuonetta hoitajille sekä palvelijoille sekä yhteinen keittiö, ruokailutila ja kylpyhuone. Kellarissa oli lisää henkilökunnan asuintiloja: kaikkiaan kymmenen yhden hengen huonetta sekä yksi kookkaampi kahden huoneen asunto. Lisäksi kellarissa oli kaksi työhuonetta, kylpyhuone sekä varastotilaa. Vuonna 1938 vintille toteutettiin kaksi asuinhuonetta lisää henkilökuntaa varten. Vuonna 1947 todettiin, että molemmissa rakennuksissa päätyparvekkeiden vesieristys oli pahoin vaurioitunut ja ne jouduttiin purkamaan ja lämpöeristykset tekemään uudelleen, jonka jälkeen parvekkeisiin tehtiin myös peltiset vesikatot.

Vuonna 1957 todettiin, että ”vajaamielisten” hoitolaitokset ovat päässeet niin huonoon kuntoon, että osastojen toiminta oli vaarantunut. Valtio-osuuksien odottamisen vuoksi korjaustöihin päästiin poikien puolella vasta vuonna 1960. Potilaille tehtiin väliaikaiset tilat puutyöpajan yläkertaan. Peruskorjausta ryhdyttiin toteuttamaan omajohtoisesti ja rakennustyömaalle palkattiin vastaava rakennusmestari. Molemmat rakennukset liitettiin sairaalan lämmitysverkostoon ja vajaamielislaitoksen kattilalaitos voitiin näin purkaa.

Alkuperäisissä piirustuksissa sisäänkäyntiä kehysti rustikointi. Mikäli se toteutettiin alun alkaen, niin se poistettiin 1950-60-luvuilla sisäänkäyntimuutoksen yhteydessä. Korjauksen yhteydessä myös ulosvedettyjen päiväsalien ikkunat uusittiin nykyisiksi vaakajaollisiksi. Alun perin myös näissä paviljonkiosissa oli kapeat ristikarmi-ikkunat ja niissä toimi esimerkiksi 1930-luvulla käsityöhuoneita, myöhemmin potilashuoneita ja 1970-luvulta lähtien oleskelutiloja.

Rakennus toimi 1970-luvulta lähtien nuorisopsykiatrian osastona. Vuonna 1975 ul-

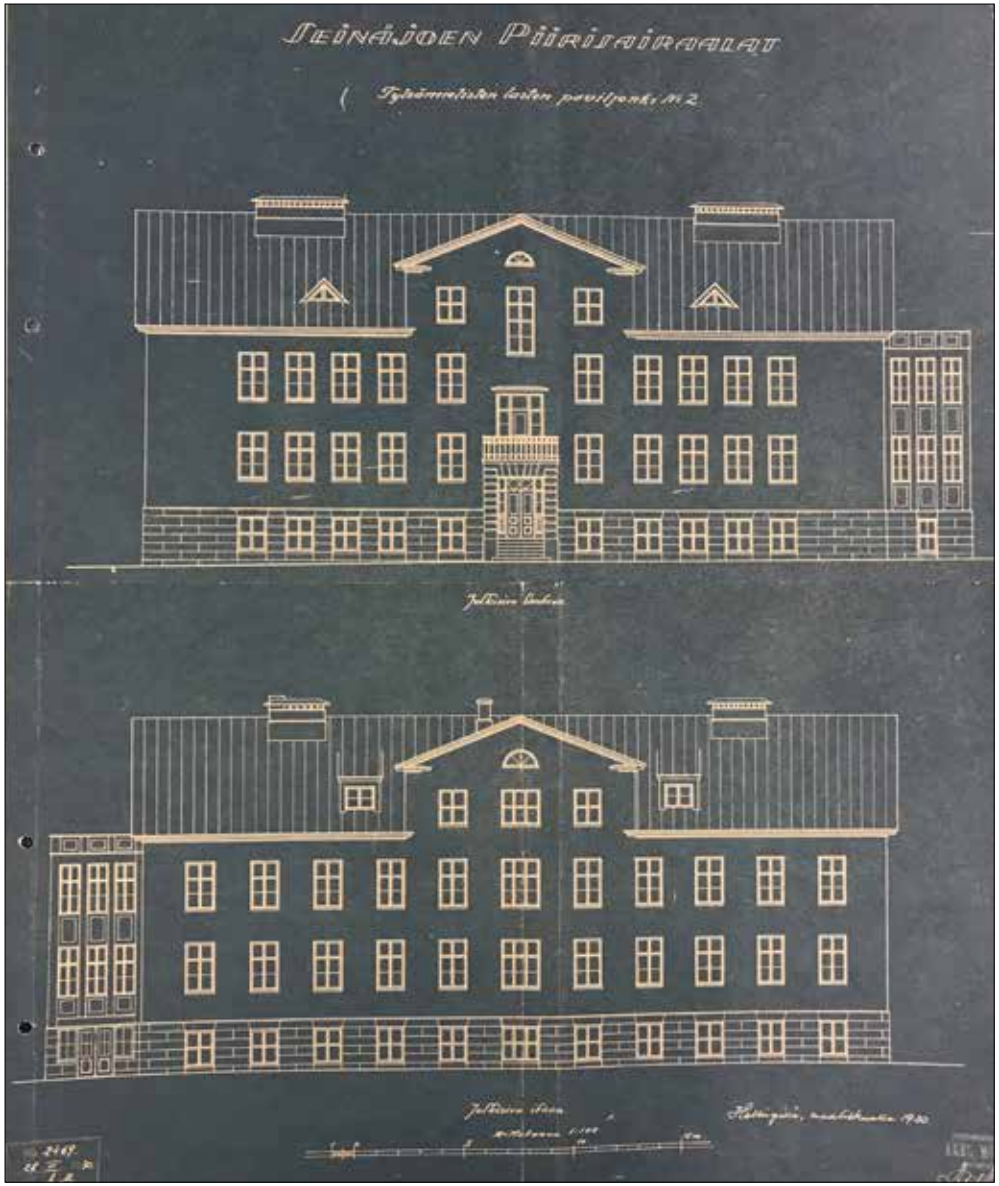

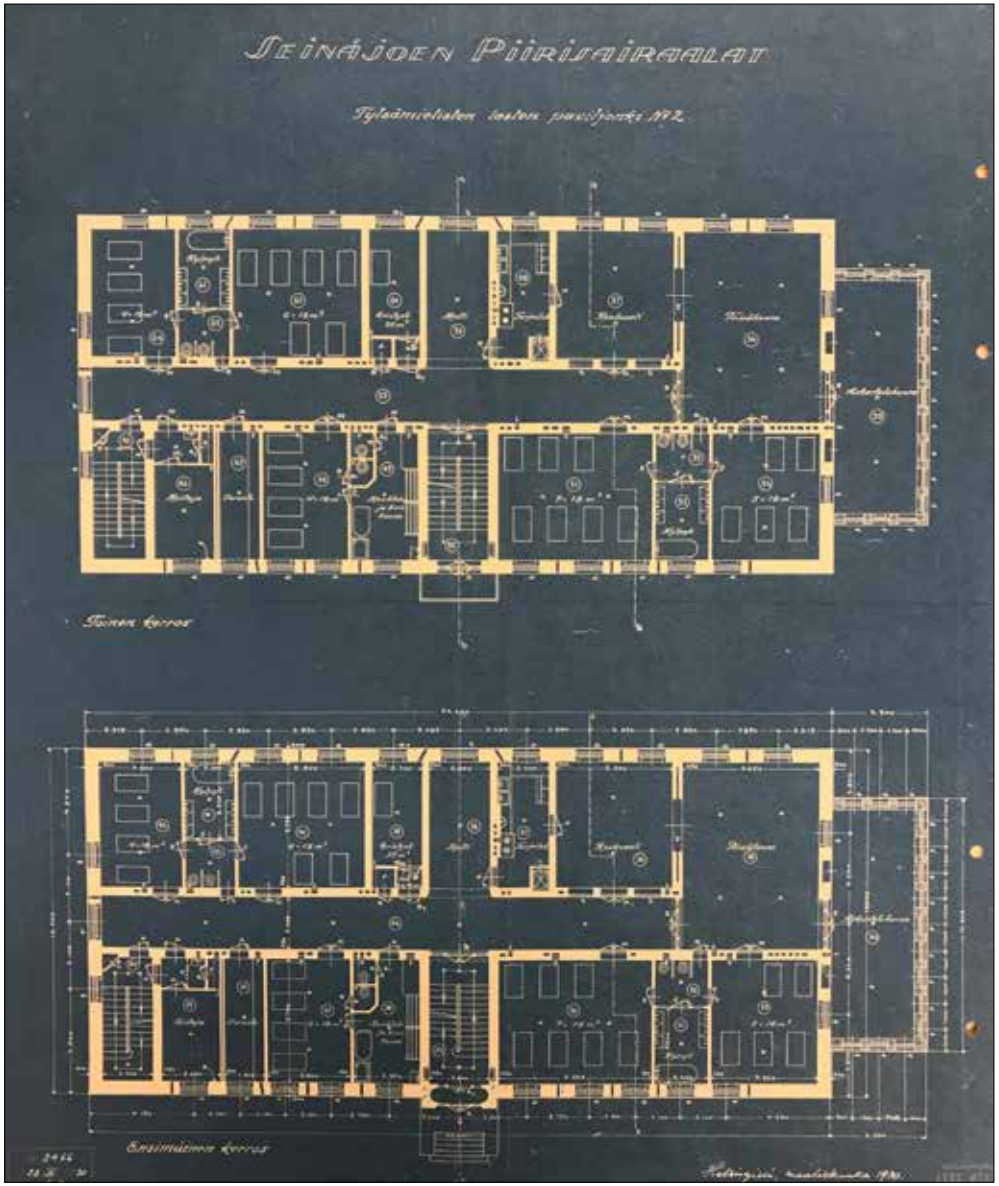

Arkkitehti Axel Mörnen piirustukset toiselle ”Tylsämielisten lasten paviljongille” vuodelta 1930. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.)

lakon asuinhuoneet muutettiin potilashuoneiksi ja toimistotiloiksi. 1980-luvulla rakennuksessa toimi osastot vanhuuspsykiatrian ja akuuttipsykiatrian osastot. Vuonna 1987 pesuhuoneiden, keittiön ja pienen ruokasalin ikkunat vaihdettiin kolminkertaisiksi. Seuraavana vuonna osastojen 14 ja 15 pesutilat ja tupakkahuoneet saneerattiin.

Inventointihetkellä rakennuksessa toimi päihdeongelmaisten hoivakoti Kissanpäivät. Rakennuksessa toteutettiin kevyt remontti omin voimin vuonna 2005. Rakennuksen tilajärjestys on muuttunut melko paljon alkuperäisistä piirustuksista. Ensimmäisessä kerroksessa porraskäytävää vastapäätä olleet avonaiset hallitilat on muutettu wc- ja varastotiloiksi ja toisessa kerroksessa varastoksi. Kookkaampia potilashuoneita on jaettu väliseinillä ja esimerkiksi eteläpään päivähuone on puolestaan erotettu käytävästä ja jaettu kahdeksi huoneeksi väliseinillä.

Nykytila

Inventointihetkellä rakennuksessa toimi päihdeongelmaisten hoivakoti. Tiilirunkoinen ja satulakattoinen rakennus on säilynyt runkomalliltaan ja osin myös materiaaleiltaan alkuperäisenä. Vuorauksena on sileä rappaus ja eteläpäädyn ulosvedetyissä päiväsaliosissa on vuorauksessa suorakulmioista muodostuva profiloitu klassistinen koristeaihe. Rakennus edustaa tunnistettavaa ja laadukasta rakennusajankotansa hoitolaitosrakentamista. Kuten alueen sairaalarakennuksissa ja entisissä kaatumatautisten hoitopaviljongeissakin rakennuksen pitkiä sivuja hallitsee molemmin puolin melko kookas satulakattoinen, lähes poikkipäätymäinen frontoni. Sekä frontonissa että päätykolmioissa on rakennusajankohdan klassismille tyypilliset kissanpenkit. Rakennuksen eteläpäässä on pulpettikattoinen, ulosvedetty kahden kerroksen korkuinen paviljonkiosa, joka on toiminut vuosikymmenten aikana sekä askartelutilana, potilasosastoina sekä taukotilana.

Rakennuksessa on iäkkäät ulospäin aukeavat puupuitteiset ristikarmi-ikkunat, joiden malli vastaa alkuperäispiirustuksia. On mahdollista, että ikkunoita on kunnostettu ja osin uusittu 1940-60-luvuilla toteutetuissa kunnostuksissa. Ulosvedetyissä päiväsaliosissa olevat vaakajaolliset kaksiruutuiset ikkunat ovat toteutettu mitä ilmeisimmin 1960-luvulla. Myös paviljonkien päällä olevien parvekkeiden kaiteet on uusittu.

Perustus on valettu ja siihen on toteutettu harkotusta jäljittelevä kuviointi. Kuten muissakin alueen Axel Mörnen suunnittelemissa sairaala- ja hoitolaitosrakennuksissa, on kellarikerros osittain maan päällä ja kivijalassa on pienemmät ikkunat. Nämä ikkunat on uusittu nykyisillä yksiruutuisilla ja osittain savulasiruuduilla ilmeisesti 1960-luvun muutoksen yhteydessä. Samoin rakennuksen ullakon ikkunat ovat uusittu nykyisillä yksiruutuisilla. Rakennuksen vesikatteena on tiilikate. Takasivulla katonlappeessa olevat pulpettikattoiset kattolyhdyt ovat myöhempää perua.

Rakennuksen länsisivulla oleva pääsisäänkäynti sekä sen edessä oleva pulpettikattoinen ja metallirunkoinen tuulikaappi ovat toteutettu mitä ilmeisimmin myös 1960-luvulla ja säilyneet tässä asussa.

Sisätiloissa sekä tilajärjestys että pinnat ovat uusitut vuosikymmenten aikana merkittävästi. Sisätilojen nykyinen asu on seurausta vuonna 2005 toteutetun kevyen remontin seurauksena. Rappukäytävissä on tallella alkuperäiset kaiteet.

Arviointi

Rakennus edustaa rakennusajankohdalleen tyypillistä selkeää 1920-luvun klassismia ja on säilynyt sekä runkomalliltaan että yksityiskohdiltaan hyvin, vaikka käyttötarkoitus on muuttunut viime vuosikymmenten aikana. Rakennuksen eteläpäässä olevien paviljonkien 1950-60-luvulla toteutettu ikkunamallin muutos on jo muutoksena iäkäs eikä se ole pahasti ristiriidassa rakennuksen alkuperäisilmeen kanssa. Yhdessä viereisen TG-rakennuksen rakennuksen sekä läheisten entisten kaatumatautisten hoitolaitosten kanssa rakennus muodostaa alun perin varsinaisesta mielisairaalasta erillisen, mutta siihen sekä hallinnollisesti että myös arkkitehtonisesti kiinteästi liittyneen hoitolaitoskokonaisuuden. Saman suunnittelijan toteuttamissa rakennuksissa on huomattavasti samoja piirteitä kuin läheisissä kaatumatautisten laitoksissa sekä kookkaammissa mielisairaalarakennuksissa. Rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet melko runsaasti sekä tilajärjestykseltään että pinnoiltaan. Hissittömässä rakennuksessa saattaa tulevaisuudessa tulla esteettömyyden parantamisen seurauksena muutoksia myös ulkoasuun.

Entiset tylsämielisten lasten hoitolaitokset muodostavat kaatumatautisten hoitolaitosten kanssa puukujanteen reunustaman merkittävän kaupunkikuvallisen näkymän Björkenheimintien varteen ja niillä on erittäin tärkeä merkitys sairaala-alueen kokonaiskuvassa sekä varhaishistorian ilmentäjinä.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen.

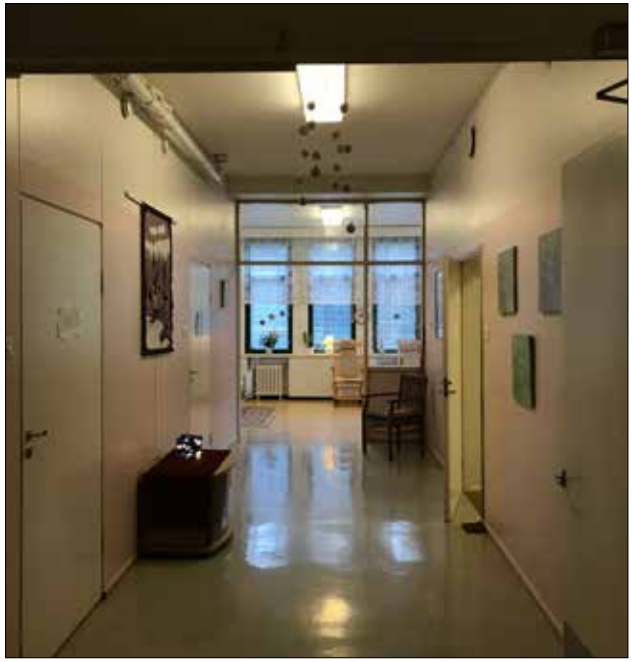

Rakennuksen ulkoasu on säilynyt pääosin hyvin. Näkyvimmät muutokset ovat 1950-60-lukujen vaihteessa toteutetut sisäänkäynnit sekä eteläpäädyn ”päiväsalien” ikkunat. Sisätiloissa pinnat ovat uusitut, mutta iäkkäämmät kuin toisessa paviljongissa. Rappukäytävissä on tallella alkuperäiset metallikaiteet.

3.3.2. TG-Rakennus - Entinen tylsämielisten tyttöjen hoitolaitos

- Valmistumisvuosi 1928
- Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne

Historiaa

Rakennuksen suunnitteli Axel Mörne ”Tylsämielisten lasten paviljongiksi” ja se valmistui vuonna 1928. Urakoinnista vastasi Oy Constructor Ab. Rakennus oli aluksi tarkoitettu avuttomille tylsämielisille lapsille. Myöhemmin rakennus toimi tyttöjen osastona. Tien toiselle puolelle valmistui identtinen TF-rakennus vuonna 1931. Rakennusten pohjapiirros muistutti suurelta osin läheisiä kaatumatautisten hoitolaitoksia. Kuten kaatumatautiosastoillakin, oli kaksi keskimmäistä kerrosta varattu hoidokeille. Ullakkokerros oli yksinomaan hoitohenkilökunnan käytössä käsittäen alkuperäisten piirustusten mukaan seitsemän asuinhuonetta, keittiön ja kylpyhuonetilat. Kellarissa oli keskuslämmityslaitos, askarteluhuoneet ja polttoainesuojat. Kellarissa oli lisäksi huoneen ja keittiön käsittänyt lämmittäjän asunto sekä kaksi pienempää ”harjoittelijattarien” asuinhuonetta. Myöhemmin kellarissa asui sairaalan puutarhan naimattomia työntekijöitä.

Molemmissa potilasosastoissa oli 30 paikkaa. Alakerrassa oli pojat ja yläkerrassa tytöt. Myöhemmin pojat siirrettiin vuonna 1931 valmistuneeseen TF-rakennukseen. Potilashuoneet sijoittuivat osastoilla keskikäytävän molemmin puolin. Potilashuoneita oli molemmissa kerroksissa neljä ja lisäksi osastoilla oli eristyshuone, hoitajan huone, keittiötilat ja ruokasali sekä käymälätilat. Käytävien toisessa päässä sijaitsi kookkaammat päiväsalit sekä ulosvedetyt paviljonkiosat. Päädyssä olevat ulosvedetyt paviljonkiosat tunnettiin päiväsaleina. Niissä toimi esimerkiksi 1930-luvulla käsityöhuoneita, myöhemmin potilashuoneita ja 1970-luvulta lähtien oleskelutiloja.

Vuonna 1933 kellarikerroksen käytävän eteläpää sisustettiin asuttavaan kuntoon ja erotettiin muusta käytävästä väliseinällä. Halkosuojana ollut huone sekä vilpola muutettiin kuivaushuonetilaksi ja kolmeksi wc:ksi. Rakennuksen ensimmäisen kerroksen vilpola muutettiin myös asuinkäyttöön. Muutos suoritettiin pääosin omana työnä. Seuraavana vuonna myös toisen kerroksen vilpola muutettiin asuinkäyttöön. Vuosikymmenen lopulla ullakolle toteutettiin kaksi asuinhuonetta lisää.

1940-luvun lopulla päätyparvekkeiden vesieristys oli pahoin vaurioitunut ja ne jouduttiin purkamaan ja lämpöeristykset tekemään uudelleen, jonka jälkeen parvekkeisiin tehtiin myös peltiset vesikatot. Vuonna 1957 todettiin, että vajaamielislaitokset olivat niin huonossa kunnossa, että osastojen toiminta oli vaarantunut. TG-rakennuksen remontti aloitettiin vuonna 1959 ja rakennustyömaalle palkattiin vastaava

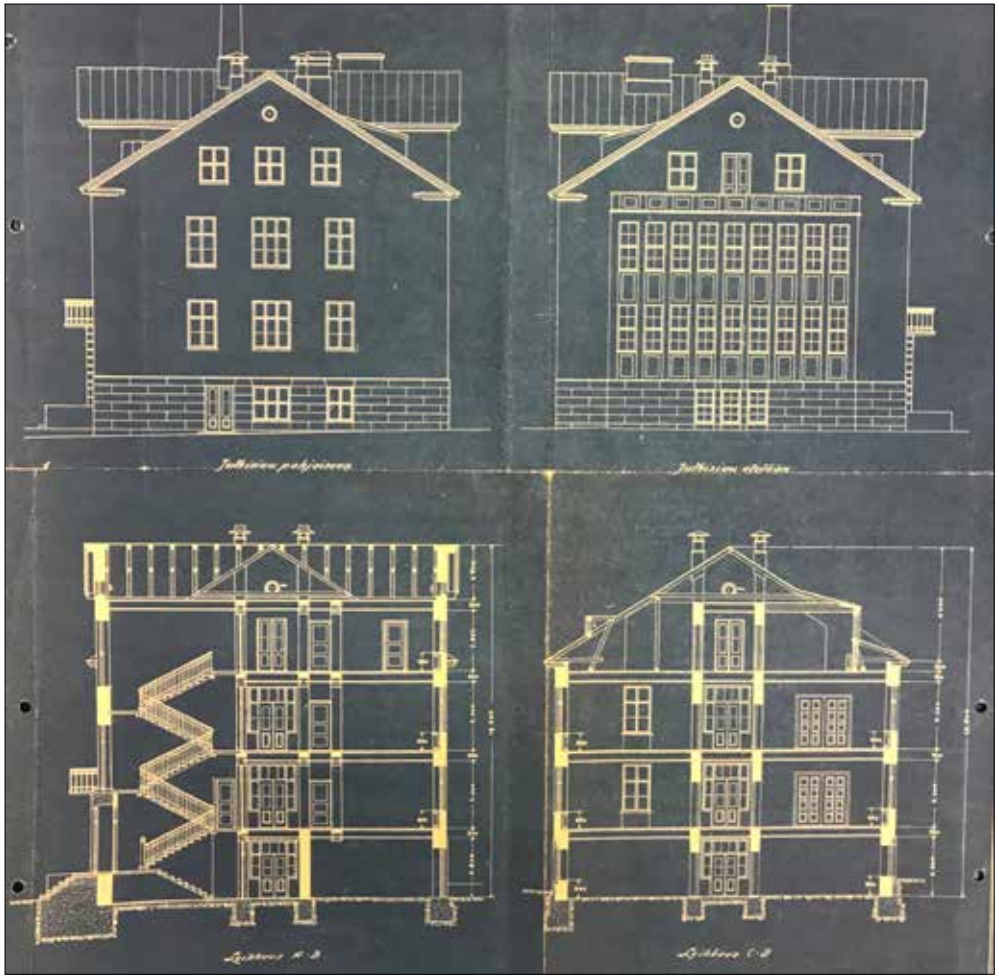

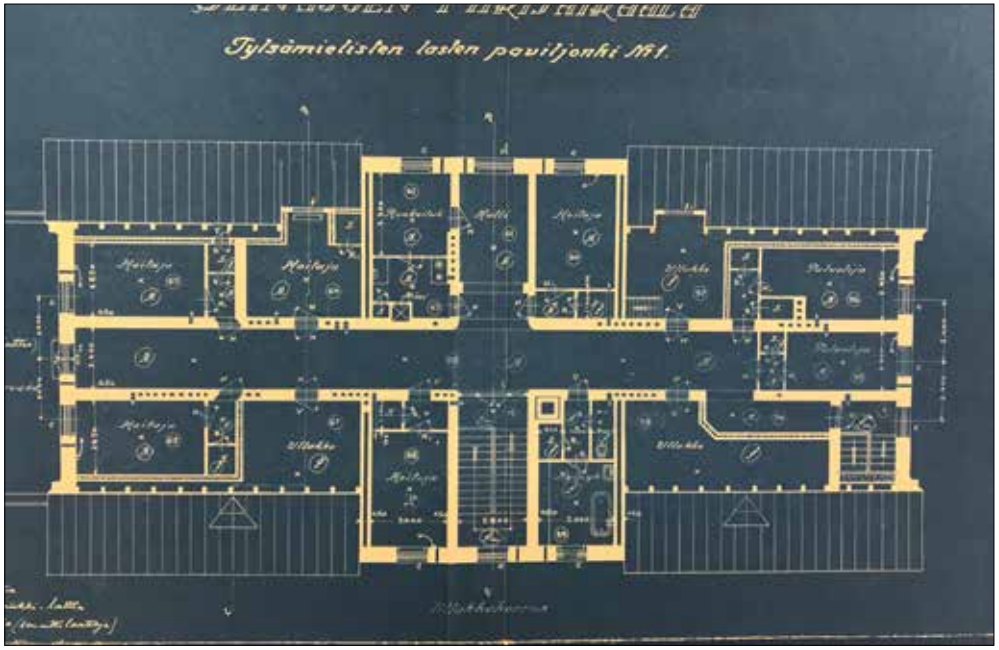

Arkkitehti Axel Mörnen laatimat rakennukspiirustukset ”Tylsämielisten lasten paviljonkia” varten vuodelta 1928. Piirustukset ovat identtiset kuin viereisessä, hieman myöhemmin valmistuneessa toisessa paviljongissa. Rakennuksen takana on iäkäs puurakenteinen ulkoilukatos. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.)

rakennusmestari. Remontin yhteydessä laitokset liitettiin sairaalan lämpökeskukseen ja kattilat purettiin kellarista. Uusituissa tyttöosastoissa oli kummassakin kerroksessa 40 vuodetta.

Ilmeisesti tämän remontin yhteydessä uusittiin myös päiväsalien alkuperäiset ristikarmi-ikkunat nykyisiksi kaksiosaisiksi vaakajaollisiksi ikkunoiksi. On mahdollista, että myös sisäänkäynnin edessä oleva pulpettikattoinen tuulikaappi sekä varsinainen sisäänkäynti uusittiin tässä vaiheessa. Alkuperäisissä piirustuksissa sisäänkäyntiä kehysti rustikointi. Mikäli se toteutettiin alun alkaen, niin se poistettiin sisäänkäyntimuutoksen yhteydessä. Samalla uusittiin myös nykyinen yksiruutuinen rappukäytävän ikkuna.

Rakennuksessa toimi 1980-1990-luvuilla vanhuuspsykiatrian ja akuuttipsykiatrian osastot 16 ja 17. Vuonna 1986 päiväsalien ikkunat uusittiin kolminkertaisiksi. Seuraavana vuonna uusittiin kolminkertaisiksi myös pesuhuoneiden, keittiön ja pienemmän ruokasalin ikkunat. Vuonna 1989 keittiö ja wc-tilat remontoitiin. Vuonna 1990 osastolla 16 ”huoneiden jakoa pienennettiin”. Näistä muutoksista ei löytynyt piirustuksia.

2000-luvun alussa rakennuksen toisessa kerroksessa sattui vesivahinko ja koko kerros jouduttiin uusimaan pinnoiltaan. Rakennus oli myös jonkin aikaa tyhjillään. Yläkerta toimi asuinkäytössä esimerkiksi kandeille.

Nykytila

Nykyisin rakennuksessa toimii lastensuojelulaitos Törnävän puisto. Tiilirunkoinen ja satulakattoinen rakennus on säilynyt runkomalliltaan ja osin myös materiaaleiltaan alkuperäisenä. Rakennus muodostaa peilikuvan viereisen TF-rakennuksen kanssa. Vuorauksena on sileä rappaus ja eteläpäädyn ulosvedetyissä päiväsaliosissa on vuorauksessa suorakulmioista muodostuva profiloitu klassistinen koristeaihe. Rakennus edustaa tunnistettavaa ja laadukasta rakennusajankotansa hoitolaitosrakentamista. Kuten alueen sairaalarakennuksissa ja entisissä kaatumatautisten hoitopaviljongeissakin rakennuksen pitkiä sivuja hallitsee molemmin puolin melko kookas satulakattoinen, lähes poikkipäätymäinen frontoni. Sekä frontonissa että päätykolmioissa on rakennusajankohdan klassismille tyypilliset kissanpenkit. Rakennuksen eteläpäässä on tasakattoinen, ulosvedetty kahden kerroksen korkuinen paviljonkiosa, joka on toiminut vuosikymmenten aikana sekä askartelutilana, potilasosastoina sekä taukotilana. Paviljongin päällä on parveke.

Rakennuksessa on iäkkäät ulospäin aukeavat puupuitteiset ristikarmi-ikkunat, joiden malli vastaa alkuperäispiirustuksia. On mahdollista, että ikkunoita on kunnostettu ja osin uusittu 1940-60-luvuilla toteutetuissa remonteissa. Ulosvedetyissä päiväsaliosissa olevat vaakajaolliset kaksiruutuiset ikkunat ovat toteutettu mitä ilmeisimmin 1960-luvulla. Myös paviljongin päällä olevan parvekkeiden kaiteet on uusittu.

Perustus on valettu ja siihen on toteutettu harkotusta jäljittelevä kuviointi. Kuten

muissakin alueen Axel Mörnen suunnittelemissa sairaala- ja hoitolaitosrakennuksissa, on kellarikerros osittain maan päällä ja kivijalassa on pienemmät ikkunat. Nämä ikkunat on uusittu nykyisillä yksiruutuisilla ja osittain savulasiruuduilla ilmeisesti 1960-luvun muutoksen yhteydessä. Poikkeuksena viereiseen TF-rakennukseen, on yläkerran ikkunat säilyneet alkuperäisinä. Sen sijaan vastaavasti kuin TF-rakennuksessakin, takasivulla katonlappeessa on jälkikäteen toteutetut pulpettikattoiset kattolyhdyt

Rakennuksen itäsivulla oleva pääsisäänkäynti sekä sen edessä oleva pulpettikattoinen ja metallirunkoinen tuulikaappi ovat toteutettu mitä ilmeisimmin myös 1960-luvulla ja säilyneet tässä asussa.

Sisätiloissa sekä tilajärjestys että pinnat ovat uusitut vuosikymmenten aikana merkittävästi. Toinen kerros on uusittu 2000-luvun alun vesivahingon seurauksena täydellisesti. Rappukäytävissä on säilynyt alkuperäiset kaiteet.

Rakennuksen länsisivulla on iäkäs rankorakenteinen ja pulpettikattoinen ulkoilukatos, joka ajoittuu mahdollisesti 1930-luvulle. Katos on vuorattu peiterimalaudoituksella ja siinä on vesikatteena saumapeltikate. Eteläsivulla katosta tukee pylväät ja sitä reunustaa säleaitakaide.

Kuten toisessakin paviljongissa, rakennuksen ulkoasu on säilynyt pääosin hyvin. Näkyvimmät muutokset ovat 1950-60-lukujen vaihteessa toteutetut sisäänkäynnit sekä eteläpäädyn ”päiväsalien” ikkunat. Sisätiloissa pinnat ovat uusitut. Rappukäytävissä on tallella alkuperäiset metallikaiteet.

Arviointi

Rakennus edustaa rakennusajankohdalleen tyypillistä selkeää 1920-luvun klassismia ja on säilynyt sekä runkomalliltaan että yksityiskohdiltaan hyvin, vaikka käyttötarkoitus on muuttunut viime vuosikymmenten aikana. Rakennuksen eteläpäässä olevien paviljonkien 1950-60-luvulla toteutettu ikkunamallin muutos on jo muutoksena iäkäs eikä se ole pahasti ristiriidassa rakennuksen alkuperäisilmeen kanssa. Yhdessä viereisen TF-rakennuksen rakennuksen sekä läheisten entisten kaatumatautisten hoitolaitosten kanssa rakennus muodostaa alun perin varsinaisesta mielisairaalasta erillisen, mutta siihen sekä hallinnollisesti että myös arkkitehtonisesti kiinteästi liittyneen hoitolaitoskokonaisuuden. Saman suunnittelijan toteuttamissa rakennuksissa on huomattavasti samoja piirteitä kuin läheisissä kaatumatautisten laitoksissa sekä kookkaammissa mielisairaalarakennuksissa.

Rakennuksen piha-alueella länsipuolella sijaitsee rankorakenteinen ja pulpettikattoinen iäkäs ulkoilukatos, joka liittyy kiinteästi rakennuksen alkuperäiskäyttöön tylsämielisten lasten hoitolaitoksena. Rakennus on säilynyt ulkoisesti käytännössä alkuperäisessä asussaan ja se tulee huomioida osana kokonaisuutta.

Rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet melko runsaasti sekä tilajärjestykseltään että pinnoiltaan. Hissittömässä rakennuksessa saattaa tulevaisuudessa tulla esteettömyyden parantamisen seurauksena muutoksia myös ulkoasuun.

Entiset tylsämielisten lasten hoitolaitokset muodostavat kaatumatautisten hoitolaitosten kanssa puukujanteen reunustaman merkittävän kaupunkikuvallisen näkymän Björkenheimintien varteen ja niillä on erittäin tärkeä merkitys sairaala-alueen kokonaiskuvassa sekä varhaishistorian ilmentäjinä.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen.

Rakennus kuvattuna mahdollisesti 1940-50-luvulla. Etualalla laitoksen aidattua ulkoilualuetta sekä ulkoilukatos. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat)

3.4. Talourakennukset ja muut rakennukset

3.4.1. Seurala

- Valmistumisvuosi 1928
- Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne

Historiaa
Rakennus valmistui vuoden 1928 alussa sairaalan henkilökunnan kokous- ja seurahuoneeksi. Suunnittelijana toimi arkkitehti Axel Mörne. Hän oli laatinut rakennusta koskevat ensimmäiset piirustukset vuonna 1926, joissa rakennuksesta kaavailtiin puurakenteista ja ulkoasu poikkesi varsinkin sisäänkäynnin sekä frontonin osalta nykyisestä. Lopulliset, nykyistä ulkoasua vastaavat piirustukset valmistuivat vuonna 1927.

Urakoinnista vastasi myös ensimmäisen kaatumatautispaviljongin rakentaneet rakennusmestarit Anton Hakola ja Arvo Mäkinen. Ensimmäisessä kerroksessa oli juhlasali sekä näyttämö, pukuhuoneet, käymälät sekä itäpäähän vahtimestarin huoneen ja keittiön asunto. Sekä vahtimestarin asunnon alla että näyttämön alla oli kellaritila. Rakennusaikana urakoitsijan kanssa sovittiin vielä, että vintille rakennetaan yksi asuinhuone. Vuonna 1929 näyttämön alla ollut kellaritila ”Manala” sisustettiin potilastyönä asuintilaksi kuudelle harjoittelijalle. Vinttikerroksen asuinhuone oli tarkoitettu naisharjoittelijoille.

Rakennusta pidettiin aikanaan Etelä-Pohjanmaan parhaiten varustettuna yleisenä huvipaikkana. Kookas juhlasali veti noin 250 henkeä ja siihen kuului myös näyttämö sekä parvi. Rakennus käsitti myös pienemmän kokoushuoneen, joka toimi myös iltamissa ravintolana ja muina aikoina henkilökunnan seurustelutilana. Henkilökunta järjesti talolla iltamia, joihin sai osallistua myös rauhallisemmat potilaat. Seuralaan saatiin ensimmäisen toimintavuoden aikana myös radio. Juhlasali toimi sunnuntaisin myös kirkkona, kunnes nykyinen kirkko valmistui sairaala-alueelle.

Sodan aikana Seurala oli vuokrattuna Törnävän sotasairaala 29:lle varastoksi. Vuonna 1948 rakennuksessa toteutettiin omana työnä laajat korjaus- ja muutostyöt, joihin liittyi mm. elokuvakonehuoneen rakentaminen entiseen vahtimestarin asuntoon. Juhlatilojen sisustus uusittiin samalla ja juhlasaliin tuli parketti. Elokuvia näytettiin sunnuntaiaamupäivisin potilaille ja illalla henkilökunnalle

Vuonna 2006 elokuvakonehuone muutettiin jälleen keittiöksi ja rakennukseen toteutettiin inva-wc. Tämä aiheutti ainoastaan pieniä muutoksia tilajärjestyksessä sekä kulkujen paikoissa. Rakennuksen julkisivulle toteutettiin luiska liikuntaesteellisille.

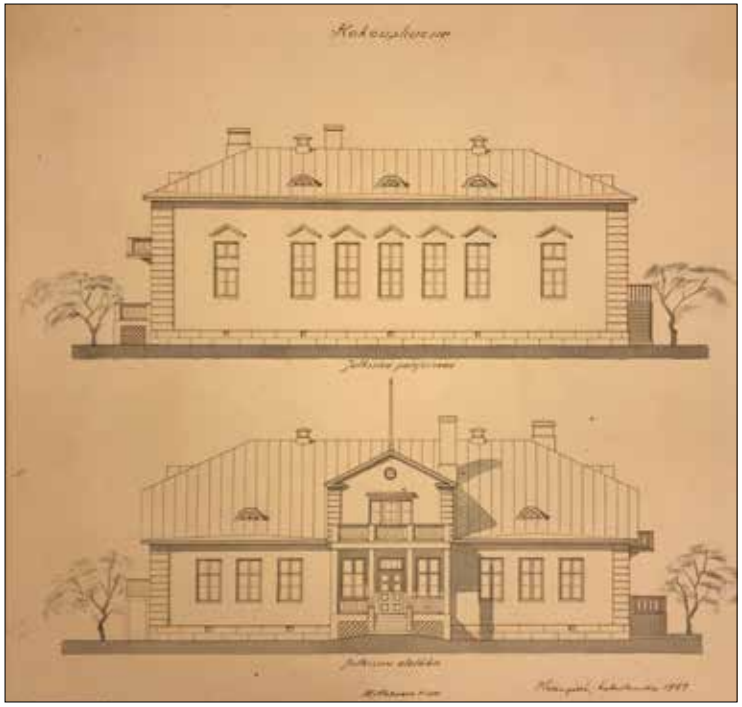

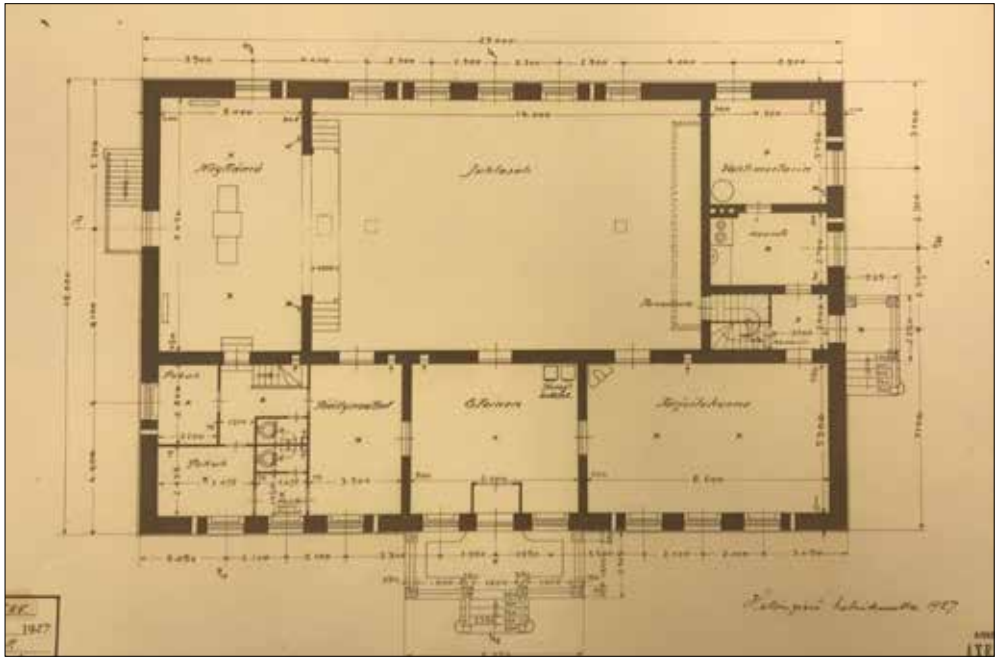

Vasemmalla rakennuksen julkisivut ja pohjapiirros vuoden 1927 rakennuspiirustuksissa. Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne. Ylhäällä Seurala talvimaisemassa mahdollisesti 1930-luvulla. Etualalla sairaalalle Karjalan kannakselta vuonna 1926 hankittu rauta-aita. Alakuvassa juhlasali näyttämöineen. Kuva otettu ennen vuoden 1948 kunnostusta. (Rakennuspiirustukset ja valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

Nykytila

Vuonna 1928 valmistunut tiilirunkoinen ja satula- ja aumakattoinen selkeää rakennusajankohtansa klassismia edustava rakennus on säilynyt ulkoasultaan sekä tyylillisesti että osin myös materiaaleiltaan erittäin hyvin. Rakennuksen vuorauksena on sileä rappaus. Vesikatteena on tiilikate, jonka alla saattaa olla alkuperäinen saumapeltikate. Rakennus on maalattu vuosina 2006-2007.

Puupuitteiset ristikarmi-ikkunat vastaavat puitemalliltaan alkuperäispiirustuksia. Ikkunoiden päällä on kolmiomainen tympanonia jäljittelevät profilointi. Rakennuksen nurkat ovat rustikoidut ja jäljittelevät pilastereita. Julkisivulla toisessa kerroksessa satulakattoinen frontoni, jossa on melko voimakkaasti profiloitu tympanon. Frontonin edessä on valettu parveke, jossa on alkuperäiset koristeelliset kaiteet. Pääsisäänkäynti on avokuisti, jota kannattaa neljä pylvästä ja jonka päällä on edellä mainittu parveke. Kuistia reunustaa myös vastaava klassistisesti koristeltu valettu kaide. kolme ulko-ovea on toteutettu ilmeisesti sodanjälkeisessä muutoksessa. Puiset ovet kahdeksankulmaisine ikkunoineen muistuttavat 1950-luvulla toteutettuja ulko-ovia Hallintolassa sekä entisissä kaatumatautisten paviljongeissa. Myös parvekkeiden sekä länsipäädyn sisäänkäynnin ulko-ovet ovat uusitut. Ulko-ovien päällä on kolmeruutuiset kamanaikkunat. Rakennuksen julkisivulla oleva luiska liikuntaesteellisille on toteutettu 2000-luvun alussa. Itäpäädyssä on puiset portaat yläkertaan sekä pieni valettu parveke, jossa on klassistisesti koristeltu kaide.

Rakennuksen sisätilat ovat säilyneet suurelta osin pinnoiltaan vuoden 1948 muutosasussa. Muun muassa juhlasalin parketti sekä parven kaiteiden sormipanelointi ovat säilyneet tältä ajalta. Parvelle johtavat puuportaat vaikuttavat alkuperäisiltä. Keittiö on sittemmin modernisoitu, mutta muilta osin rakennuksen tilajärjestys on säilynyt pääosin alkuperäisenä. Inventointihetkellä kaupungin omistuksessa ollut rakennus toimi muun muassa eläkeläis- ja voimisteluryhmien liikuntatilana sekä edelleen myös juhlatilana.

Arviointi

Ulkoisesti tyylillisesti alkuperäisasussaan säilynyt arkkitehtonisesti tunnistettavaa ja laadukasta aikansa arkkitehtuuria edustava Seurala sijaitsee kaupunkikuvallisesti merkittävällä ja näkyvällä paikalla Seuralantien ja Huhtalantien kulmassa. Historiallisesti merkittävä rakennus entisenä sairaalan henkilökunnan ja osittain myös potilaiden juhlatilana ilmentää sairaala-alueen alkuvuosikymmenten omavaraista ja osittain suljettuakin yhteiskuntaa. Seurala tunnettiin myös sairaala-alueen ulkopuolella merkittävänä juhlatilana. Rakennus toimi sodan aikana sotasairaala 29:n varastona.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen.

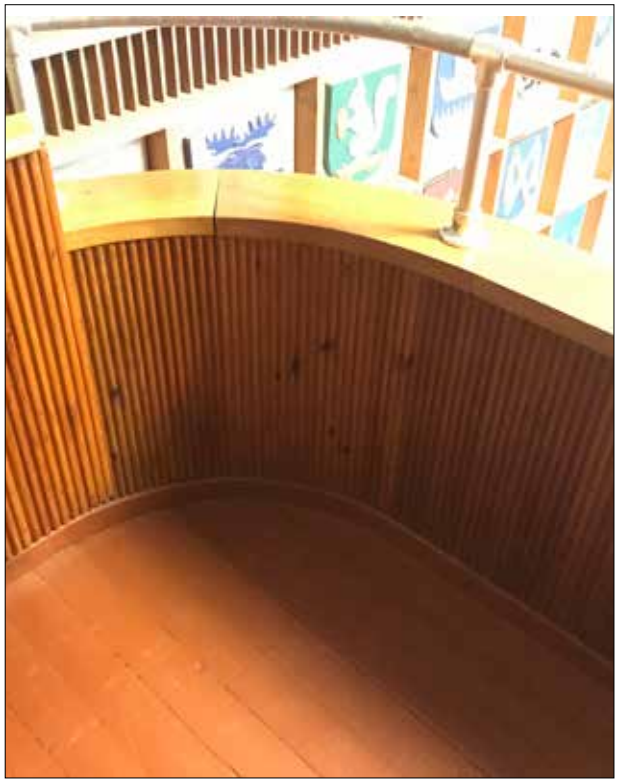

3.4.2. TM-rakennus - Vanha keittiö / talousrakennus

- Valmistumisvuosi 1923
- Suunnittelija arkkitehdit Axel Mörne & Elis Kaalamo

Historiaa

Vuonna 1923 valmistunut arkkitehtitoimisto Mörne & Kaalamon alun perin vuonna 1920 suunnittelema rakennus oli yhdessä viereisen TB-rakennuksen kanssa sairaala-alueen ensimmäiset rakennukset. Urakasta vastasi helsinkiläinen Oy Constructor Ab. Rakennus oli valmistuessaan huomattavasti nykyistä koristeellisempi ja edusti selkeämpää 1920-luvun klassismia. Keskiosan korkeampi osa oli alunperin taitekattoinen. Itäsivulla oli kookkaampi poikkipääty, kun taas länsisivulla kaksi pienempää mansardikattoista poikkipäätyä. Kookkaan poikkipäädyn yläkerrassa oli rakennusajankohdan klassismille tyypillinen lunetti-ikkuna. Rakennuksen vesikatteena on saumapeltikate. Ikkunat vastasivat alakerran osalta suurelta osin nykyistä kuusiruutuista mallia. Katonlappeessa oli kolmekulmaiset kattolyhdyt.

Paikoin kaksikerroksinen talousrakennus käsitti alakerroksessa keittiö- ja pesulatilat. Keittiössä oli keskellä huonetta suuri hella sekä neljä höyryllä lämmitettävää suurta kattilaa, astioiden huuhteluhuone ja leipomo, jossa oli kaksi uunia. Rakennuksessa oli miesten työsali, maidon säilytyshuone ja pesula, mankelihuone, ompelu- ja silityshuone, ruokavarasto ja emännöitsijän asunto. Kaksikerroksisen keskiosan yläkerrassa sijaitsivat puolestaan palvelusväen asunnot.

Vuonna 1929 ryhdyttiin rakentamaan uutta lämpökeskusta, johon tulisi myös pesula. Vanha pesula oli tarkoitus ottaa keittiön ja leipomon käyttöön. Vanhan pesulalaitoksen varastoon tehtiin erillinen kulku ulkoa ja muita pienempiä töitä, koska rakennus muutettiin väliaikaisesti osittain potilaskäyttöön.

Talousrakennusta kunnostettiin ja muutettiin sen jälkeen, kun sinne väliaikaisesti sijoitetut potilaat olivat muuttaneet uuteen A-rakennukseen. Entisen pesulaitoksen huoneet muutettiin henkilökunnan ruokailutiloiksi lukuun ottamatta hierontahuonetta, johon tuli leipomo ja ”Werner Pfleiderer” -mallinen leivinuuni. Entisen ja uuden leipomotilan väliin puhkaistiin kulku. Keittiö jäi pääosin ennalleen, ainoastaan padat siirrettiin lattian keskelle. Rakennukseen puhkaistiin myös muita kulkuja. Taloudenhoitajan entinen asunto muutettiin osin varastosuojiksi ja osa siitä yhdistettiin tiskaushuoneeseen.

1930-luvun puolivälin paikkeilla todettiin, että vanha keittiö ei ollut enää riittävä voimakkaasti laajentuneen sairaalan tarpeisiin. Vuonna 1938 arkkitehti Torsten Elovaara laati talousrakennukselle mittavan muutossuunnitelman, jossa rakennusta oli tarkoitus korottaa kahdella kerroksella ja muuttaa se sairaalarakennukseksi. Syystä tai

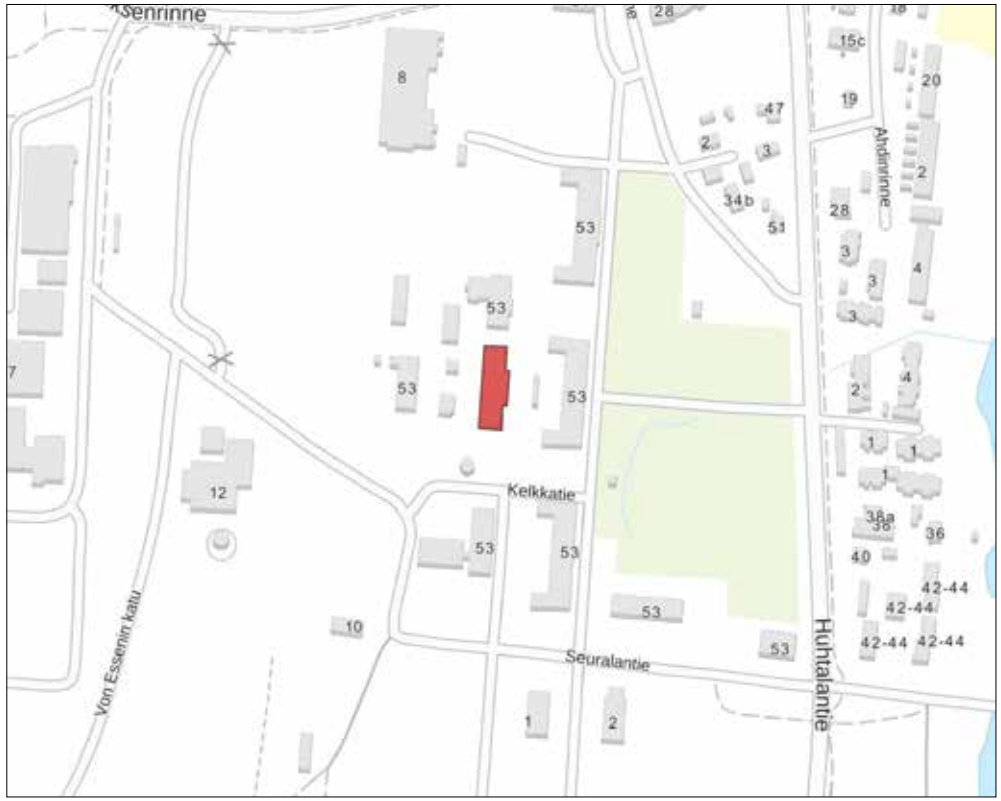

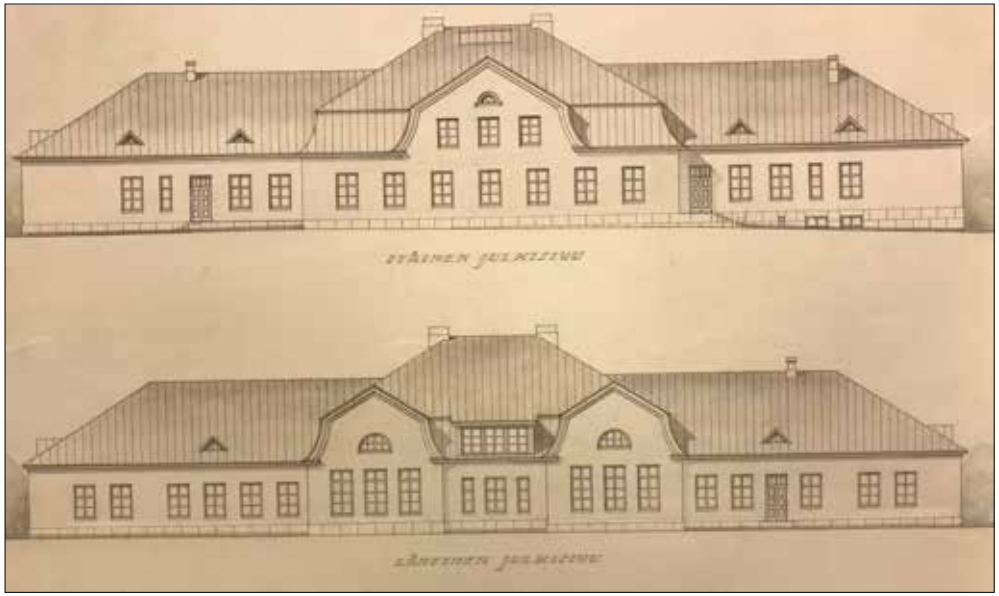

Yläkuvassa rakennuksen julkisivut vuoden 1920 rakennuspiirustuksissa. Suunnittelijoina arkkitehdit Axel Mörne ja Elis Kaalamo. (Rakennuspiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto). Alakuvassa rakennus kuvattuna 1920-luvulla. Kuva skannattu vuonna 1927 julkaistusta Manne Muoniovaaran kirjoittamasta teoksesta ”Osakeyhtiö Constructor Aktiebolag 1917-1927.”

Rakennuksen ulkoasu muuttui merkittävästi vuosina 1955-56 suunniteltujen muutosten seurauksena. Kuvassa julkisivu länteen. Suunnittelijana toimi arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. (Rakennuspiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto).

toisesta tämä jäi toteutumatta. Uusi keittiörakennus valmistui vuonna 1939.

Vuonna 1945 rakennusmestari F.V. Rekola laati suunnitelman, jonka mukaan rakennukseen toteutettiin korjauspaja, autotalleja ja asuintiloja. Tämä aiheutti muutoksia myös länsisivun aukotuksessa, johon toteutettiin pariovia autotalleja ja korjaamoa varten. Muutostyöt saatiin valmiiksi ja niiden seurauksena rakennukseen tuli viisi perheellisten asuntoa, yhdeksän pientä asuntoa, kaksi suurta autotallia ja kone- ja autokorjaamopajat. Perheasunnot sijaitsivat ensimmäisessä kerroksessa rakennuksen molemmissa päissä, ja näiden välissä oli korjaamo- ja autotallitila. Yläkerran pienemmät asunnot oli tarkoitettu harjoittelijoiden, oppilaiden ja yleisesti yksinasuvien käyttöön.

Rakennus muutettiin nykyiseen ulkoasuunsa vuosina 1955-56, jolloin julkisivuilta hävisivät mansardikattoiset poikkipäädyt ja rakennuksen keskelle jäi kookas aumakattoinen poikkipääty. Mitä ilmeisimmin tässä yhteydessä hävisivät myös katonlappeiden satulakattoiset kattolyhdyt. Muutoksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Rakennuksen ulkoasu on säilynyt suurelta osin tässä muutosasussa. Nykyinen tiilikate on toteutettu ilmeisesti lähivuosikymmenien aikana.

Rakennus toimi aikanaan myös autonkuljettajien tilana sekä sittemmin myös luottamusmiesten toimistona. Rakennus on ollut osittain vuodesta 2018 sairaalan kiinteistöhuollon toimistona. Tilajärjestys on muuttunut melko vähän runsaista käyttötarkoituksen muutoksista huolimatta.

Nykytila

Vuonna 1923 valmistuneen tiilirunkoisen ja aumakattoisen rakennuksen nykyinen ulkoasu on seurausta 1940- ja 1950-luvulla toteutetuista mittavista muutoksista, jolloin rakennuksesta hävisi runsaasti alkuperäisiä selkeän klassistisia piirteitä. Rakennus on säilynyt pääosin hyvin tässä muutosasussa. Aukotus sekä yksityiskohdat vastaavat 1950-luvun muutospiirustuksia.

Rungoltaan pitkän mallisen ja melko kapean rakennuksen pitkiä sivuja hallitsee kaksikerroksinen aumakattoinen poikkipääty, joka on ollut alun perin sekä taite- että mansardikattoinen. Kookkaammat autotallien pariovet ovat seurausta 1940- ja 1950-luvuilla toteutetuista muutoksista. Toimisto ja korjaamokäytössä toimiva rakennuksen ulkoasu muistuttaa varsinkin rakennuksen länsisivulta nykyisin huomattavasti enemmän korjaamorakennusta kuin alkuperäistä käyttöä ruokala- ja pesularakennuksena, jossa oli myös asuintiloja. Rakennuksen nykyinen tiilikate on toteutettu mahdollisesti lähivuosikymmenten aikana.

Rakennuksessa on osittain säilynyt iäkkäät, mahdollisesti alkuperäiset puupuitteiset ristikarmi-ikkunat sekä kapeat vaakajaolliset kolmeruutuiset ikkunat. Poikkipäädyn yläkerrassa olevat pienet ikkunat on uusittu yksiruutuisiksi. Puiset ulko-ovet ovat uusitut myös autotalleissa. Sisäänkäyntien edessä on itäsivulla alkuperäiset valetut portaat.

Rakennuksessa on sileä, valettu perusta, jossa on tallella alkuperäisiä pieniä neliruutuisia ikkunoita sekä toisessa päässä myös sisäänkäyntisyvennys alkuperäisine ovineen.

Arviointi

Alun perin vuonna 1923 valmistunut rakennus on muutettu ulkoisesti merkittävästi varsinkin 1950-luvuilla. Alkuperäinen rakennusajankohta on kuitenkin edelleen ainakin osittain havaittavissa ja myös alkuperäisiä materiaaleja on säilynyt. Lisäksi 1950-luvulla toteutettu muutos on jo iäkäs ja rakennus edelleen rakennushistoriallisesti merkittävä. Rakennuksessa säilyneet iäkkäät materiaalit tulisi edelleen säilyttää.

Vaikka alkuperäinen käyttötarkoitus on muutosten seurauksena hieman hämärtynyt, edustaa rakennus edelleen historiallisesti merkittävää sairaalan talousrakennusta ja samalla myös alueen iäkkäintä rakennusta yhdessä B-rakennuksen kanssa. Rakennus on toiminut nykyisessä osittaisessa korjaamokäytössä jo 1940-luvulta lähtien.

Rakennuksella on osana valtakunnallisesti merkittävää sairaala-aluetta myös kaupunkikuvallista merkitystä.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, kaupunkikuvallinen.

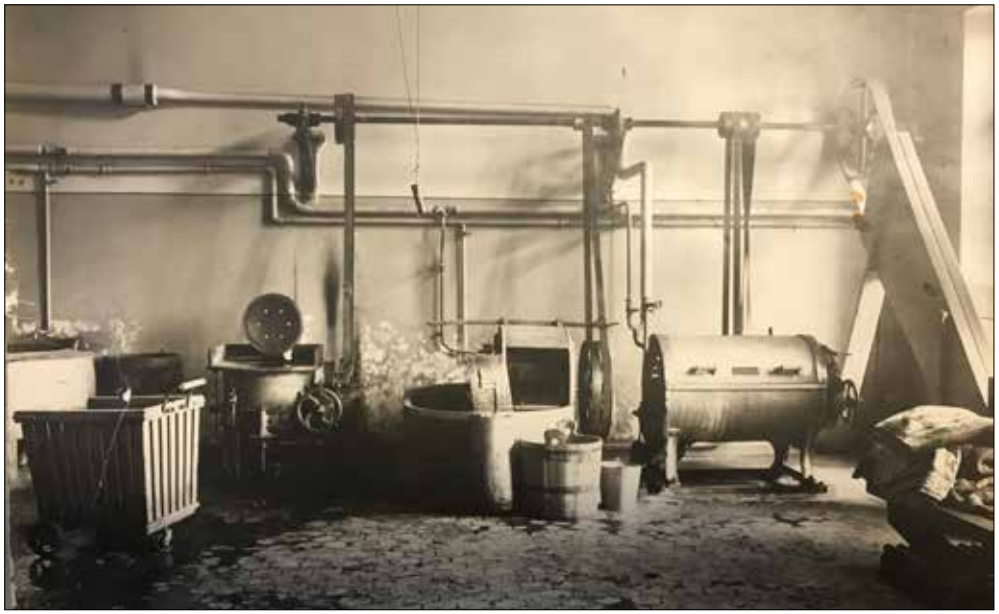

Rakennuksessa toimi alun perin sairaalan keittiö (yläkuva) sekä pesula (alakuva) sekä yläkerrassa henkilökunnan asuintiloja. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

3.4.3. TN-rakennus - Uusi ruokala- ja keittiörakennus

- Valmistumisvuosi 1939
-Suunnittelija arkkitehti Torsten Elovaara

Historiaa

1930-luvulla nousi sairaalan johtokunnassa esille uuden keskuskeittiön laajentaminen ja tätä varten kutsuttiin Helsingistä arkkitehti G. Taucher arvioimaan tilannetta. Taucher esitti, että täysin ajanmukainen keittiö saataisiin aikaiseksi ainoastaan rakentamalla kokonaan uusi keskuskeittiörakennus.

Lopulta vuonna 1937 puolustuslaitoksen yliarkkitehti Torsten Elovaara laati uudelle keskuskeittiörakennuksen suunnitelmat, jotka myös hyväksyttiin. Rakennus päätettiin rakentaa TC-rakennuksen länsipuolelle ja sen paikalta purettiin sairaalan sikalarakennus, joka oli tarkoitus rakentaa samalla hieman kauemmaksi.

Rakennustyöt aloitettiin vuonna 1938 ja rakennus valmistui seuraavana vuonna. Urakasta vastasi jälleen Oy Constructor Ab. Arkkitehti Elovaara valvoi töitä. Keittiötilat valmistuivat rakennuksen yksikerroksiseen siipeen, jonka kellarissa sijaitsi leipomotilat sekä varastoja. Kaksikerroksisen siiven kellariin tuli varastotilaa raaka-aineille. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsi piirustusten mukaan erilliset ruokasalit ”palveluskunnalle”, henkilökunnalle ja lääkäreille sekä eteläpäässä emännän asunto. Toiseen kerrokseen tuli toistakymmentä asuinhuonetta palveluskunnalle sekä yhteiset wc-tilat.

Vuosina 1947-48 laajennettiin keittiörakennuksen kellaritiloja, mutta rakennustöitä hidasti puute sementistä. Samalla ruokasalisiiven kellaritiloihin asennettiin viemäriputkisto. Kellarilaajennuksesta ei löytynyt piirustuksia.

Rakennuksen asuinkerroksessa toisessa kerroksessa ei huoneiden lattioita rakennusvaiheessa päällystetty, vaan ainoastaan maalattiin. Vuonna 1952 nämä puulattiat olivat pahasti kuluneet ja ne päällystettiin korkkimatolla.

Vuonna 1979 arkkitehtitoimisto Railo & Leimus suunnitteli keittiörakennukseen saneerauksen, joka liittyi myös rakennuksen käyttötarkoituksen muutokseen. Keskussairaala ja Törnävän sairaala siirtyivät yhteiseen ruokahuoltoon ja rakennukseen toteutettiin jakelukeittiö sekä kanttiinitilat. Muutos valmistui vuonna 1980 ja se vaikutti paikoitellen rakennuksen tilajärjestykseen sekä myös ulkoasun aukotukseen. Muutospiirustuksissa nykyisen kirjaston paikalta purettiin väliseiniä kanttiinitiloja varten ja kanttiinitilan keittiö ja myyntitiski sijaitsivat nykyisin kokoustilana toimivan tilan paikalla. Ruokasali- ja asuinsiivessä tilajärjestys säilyi edelleen pääosin alkuperäisenä. Siiven eteläpäässä ensimmäisessä kerroksessa entinen emännän asunto oli edelleen asuinkäytössä. Muutoksen yhteydessä rakennuksen eteläsivulla sisäänkäynnin paikkaa siirrettiin hieman idemmäksi.

Kuvissa uudenkarhea ruokala- ja keittiörakennus. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

Vuonna 1992 Suunnittelukeskus Oy suunnitteli rakennuksen ruokalasiipeen muutoksen, jonka yhteydessä alkuperäisessä keittiösiivessä tilajärjestystä muutettiin kirjastolle, joka toteutettiin osittain entisiin kanttiinin tiloihin. Tällöin syntyi nykyinen tilajärjestys ja käytävämalli. Ainoastaan kanttiinin paikka siirtyi n. neljä vuotta sitten entisen kylmiö- ja varastotilan paikalle ja vanha kanttiinitila toimii kokoustilana. Vuonna 1992 ruokalasiivessä kookkaampi ruokasali muutettiin toimistokäyttöön ja jaettiin väliseinällä pieniksi toimistohuoneiksi ja käytäväsi. Lännenpuoleinen ruokasali jäi edelleen alkuperäiseen käyttöön. Toisessa kerroksessa entiset asuintilat muutettiin toimistotiloiksi, mutta tilajärjestys säilyi pääosin alkuperäisenä.

Nykytila

Tiilirunkoinen, aumakattoinen ja vinkkelin mallinen melko kookas rakennus on säilynyt runkomalliltaan alkuperäisenä ja siinä on havaittavissa rakennusajankohtansa selkeää funktionalismia, mutta myös tietyissä yksityiskohdissa varhaisempaa klassismia, joka tavallaan sitoo sen tyylillisesti alueen varhaisempiin rakennuksiin. Arkkitehti Torsten Elovaaran suunnittelema rakennus on alueen ainoa merkittävämpi rakennus, jota ei ole joko arkkitehti Axel Mörnen tai arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railon suunnittelema. Rakennuksessa on korkea valettu perusta. Vuorauksena on sileä rappaus. Rakennus käsittää pohjois-eteläsuuntaisen kookkaamman kaksikerroksisen siiven, jossa myös alkuperäinen kellarikerros on maan päällä. Siivessä on alun perin ollut ruokasali sekä asuintilat. Sisäänkäynnit sijaitsevat kivijalassa. Siiven pohjoispäähän on sodan jälkeen toteutettu vielä kookas kellarilaajennus.

Länsi-itä -suuntainen siipi on yksikerroksinen ja on alun perin käsittänyt keittiöosan. Rakennuksessa aukotus on jonkin verran muuttunut matalammassa siivessä lähinnä sisäänkäyntien osalta ja nykyinen aukotus vastaa 1980-luvun alun muutosta. Rakennuksen ikkunamalli on säilynyt alkuperäisenä. Rakennuksessa on ensimmäisessä kerroksessa kookkaammat ”käännetyt” ristikarmi-ikkunat ja yläkerrassa rakennusajankohdalle tyypilliset pystyjaolliset kolmiruutuiset ikkunat. Kookkaan siiven pääsisäänkäynnin yläpuolella sekä pohjoispäässä on kookkaat moniruutuiset rappukäytävien ikkunat, jotka ovat mitä ilmeisimmin alkuperäiset. Kivijalassa on puolestaan matalat kellarin yläikkunat, jotka ovat osittain uusittu savulasi-ikkunoilla. Rakennuksen kookkaamman siiven päädyssä katonlappeessa on tallella alkuperäiset lunettimalliset kattolyhdyt. Sisäänkäynneissä ovet ovat uusitut. Pääsisäänkäyntien päällä on pulpettimalliset lipat. Ulko-ovet ovat kokonaisuudessaan uusitut, mutta tästä muutoksesta jo aikaa Rakennuksen pohjoispäässä on rakennusajankohdalle tyypillinen valettu parveke, jossa on alkuperäiset metallikaiteet. Rakennuksen korkeamman siiven vesikatteena on alueelle nykyisin poikkeuksellisesti saumapeltikate ja matalammassa siivessä tiilikate, joka ei ole alkuperäinen.

Rakennuksen sisätiloissa pinnat sekä tilajärjestys on muutettu melko voimakkaasti

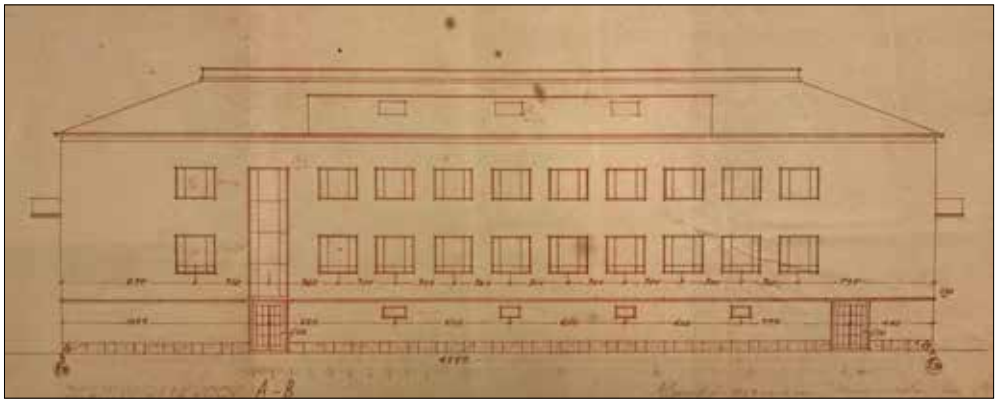

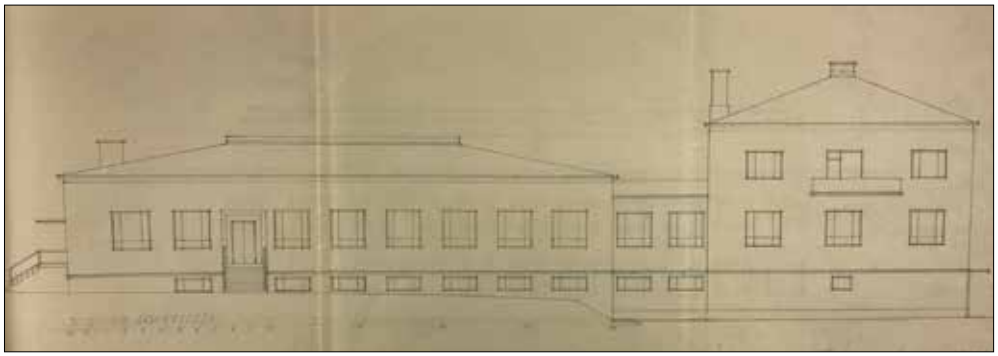

Julkisivut itään ja etelään vuoden 1938 rakennuspiirustuksissa. Suunnittelijana arkkitehti Torsten Elovaara. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto)

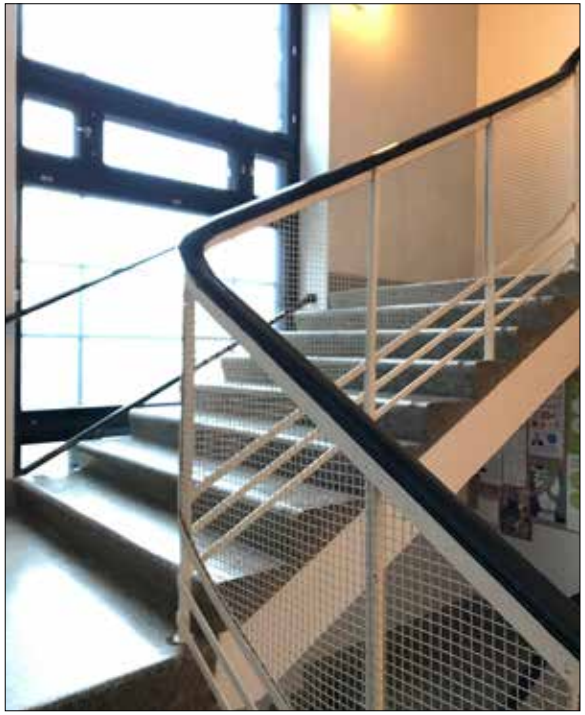

Rakennuksen ulkoasu on säilynyt hyvin. Matalammassa alun perin keittiönä toimineessa osassa aukotus on hieman muuttunut vuosikymmenten aikana. Sisätiloissa parhaiten säilyneet tilat ovat porraskäytävät, joissa on tallella alkuperäiset kaiteet. Ruokalasiiven kellarissa on tallella vielä alkuperäistä ruutukuvioitua lattiaa.

ja esimerkiksi entinen ruokasalitila on muutettu osittain toimistokäyttöön. Keittiösiipi on edelleen osittain alkuperäisessä käytössään. Parhaiten ovat säilyneet rakennuksen rappukäytävät. Kellarikerroksessa on tallella vielä alkuperäistä ruutukuvioitua lattiaa.

Arviointi

Vuonna 1939 valmistunut rakennus on säilynyt ulkoisesti pääosin hyvin ja edustaa alueelle poikkeuksellista 1930-luvun funktionalistista rakentamista, mutta sopii siitä huolimatta muuhun rakennuskantaan ja toimi ajallisesti ja visuaalisesti eräänlaisena välimallina alueen 1920-luvun ja 1950-luvun rakennuskannan keskuudessa.

Alun perin sairaalan keittiö- ja ruokarakennukseksi ja asuinkäyttöön valmistunut rakennus edustaa sairaalan 1930-luvulla jatkunutta kasvua ja noin viidentoista vuoden aikana tapahtunutta melko voimakasta modernisaatiota, mutta edelleen myös vielä sotien jälkeenkin jatkunutta omavaraista elämää. Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla Seuralantien varressa kookkaiden sairaalarakennusten vieressä ja se on tärkeä osa sairaala-alueen miljöötä.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen.

3.4.4. TL-rakennus - Lämpökeskus ja pesula

- Valmistumisvuosi 1930
- Suunnittelija arkkitehti Axel Mörne

Historiaa

Vuonna 1928 tehtiin kuntainliiton toimesta päätös, että ”mieli- ja kaatuvatautissairaaloita varten” on rakennettava uusi lämpö- ja vesikeskus sekä siihen liittyvä uusi pesulalaitos. Rakennus oli tarkoitus toteuttaa ilman valtionapua.

Arkkitehti Axel Mörne laati rakennuksesta ensimmäiset suunnitelmat vuonna 1928 ja niissä rakennuksen pohjakaava poikkesi hieman nykyisestä. Esimerkiksi kattilahuone oli merkitty rakennuksen takasivulle yksikerroksiseen pulpettikattoiseen siipeen. Vuonna 1929 arkkitehti Mörne laati rakennuksesta kahdet eri piirustukset, joista ensimmäisessä runkomalli oli lämpökeskuksen osalta huomattavasti pidempi ja toisissa piirustuksissa runkomalli vastasi tilannetta ennen vuonna 1949 tapahtunutta laajennusta.

Oy Constructor Ab vastasi lämpö-pesularakennuksen urakasta. Rakennustöitä johti Oy Constructor Ab:n puolesta insinööri Manne Muoniovaara, Oy Johto Ab:ltä insinööri Georg Gratschow sekä arkkitehti Axel Mörne toimi ylivalvojana. Rakennuksen oli tarkoitus tuottaa lämpö ja höyry kaikkiin muihin sairaala-alueen rakennuksiin paitsi tylsämielisten paviljonkeihin. Kone- ja Silta Oy toimitti lämpökeskukseen korkeapainekattilan ja Oy Johto Ab vastasi johdotus- ja viemäritöistä. Potilaat suorittivat maankaivuutyöt. Helmikuussa 1930 pidettiin rakennuksen lopputarkastus. Rakennuksesta sai lämmön ja höyryn kaikki kolme mielisairaalarakennusta sekä talousrakennus, mutta muut rakennukset tulivat vielä toimeen omilla erillisillä lämpökeskuksillaan. Vuonna 1931 rakennuksen takasivulle valmistui Oy Constructor Ab:n toimesta valettu lämminvesisäiliö. Vuonna 1934 puhkaistiin rakennuksen eteläpäähän erillinen sisäänkäynti kellariin, johon tuli uudet saunatilat.

Vuoden 1949 keväällä aloitettiin sairaalan omana työnä pesula- ja voima-asemarakennuksen laajennustyöt. Voima-aseman jakelulaitteille ja pumpuille toteutettiin lisätilat, pesulakerrosta laajennettiin ja ylimpään kerrokseen tuli kolme asuinhuonetta lisää. Laajennus toteutettiin rakennuksen pohjoispäähän. Tästä muutostyöstä ei ole säilynyt piirustuksia.

Vuonna 1973 rakennus oli jäänyt käytöltään vajaaksi uuden keskuspesulan sekä lämpökeskuksen valmistuttua. Entinen lämpökeskus- ja pesularakennus muutettiin teollisuusterapiatiloiksi. Entinen pesutupa- ja kuivaushuone, joiden välinen seinä oli poistettu jo aiemmin, muutettiin metallityötiloiksi ja alun perin mankelihuoneena toiminut tila puutyötilaksi. Ensimmäisessä kerroksessa korjattiin myös polkupyöriä.

Muutoksen suunnitteli Kauko Kangas.

Teollisuusterapiatila toimi yhdessä kuntoutusosaston kanssa tarjoamalla sille työkokeilu- ja työhönvalmennuspaikkoja. Myös muilta osastoilta oli potilaita. Hallin työt voitiin jakaa alihankintatöihin, omiin tuotteisiin ja mittatilaustöihin. Alihankintapaikkoina toimivat edelleen Lapuan Patruunatehdas, KH-myynti, Seinäjoki, Seinäjoen Autosisustajat, Muovi-Serres Kauhajoki, Seinäjoen Kirjapaino ja Era-Pak Nurmo. Yritykset tarjosivat teollisuusterapiahallille mm. liimausta, nitomista, taittelua, pakkausta, naulausta ja erilaisia metallialan työvaiheita. Omina tuotteina valmistettiin mm. suunnistuksessa käytettyjä rastileimasimia.

Vuonna 2019 rakennus muutettiin esittävän taiteen ja hyvinvoinnin keskukseksi ja nimettiin Verstaaksi. Rakennuksessa alkuperäisessä pesulassa, sittemmin metal-

Julkisivut arkkitehti Axel Mörnen suunnitelmissa vuodelta 1929. Oikealla oleva ensimmäisen kerroksen pohjapiirros Ekono Oy:n viemäröintipiirustuksista samalta vuodelta. (Rakennuspiirustukset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.)

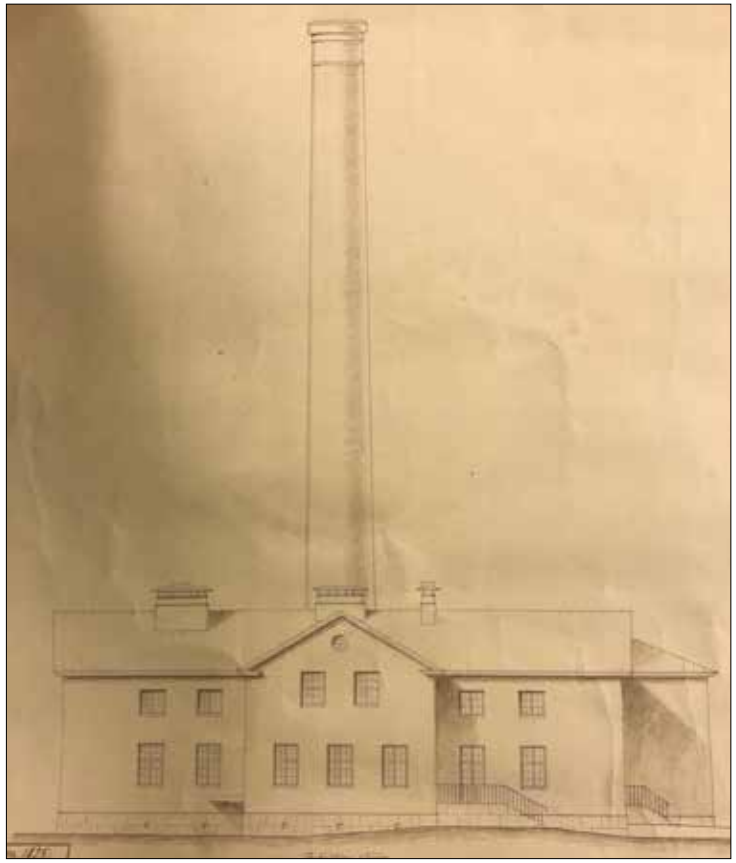

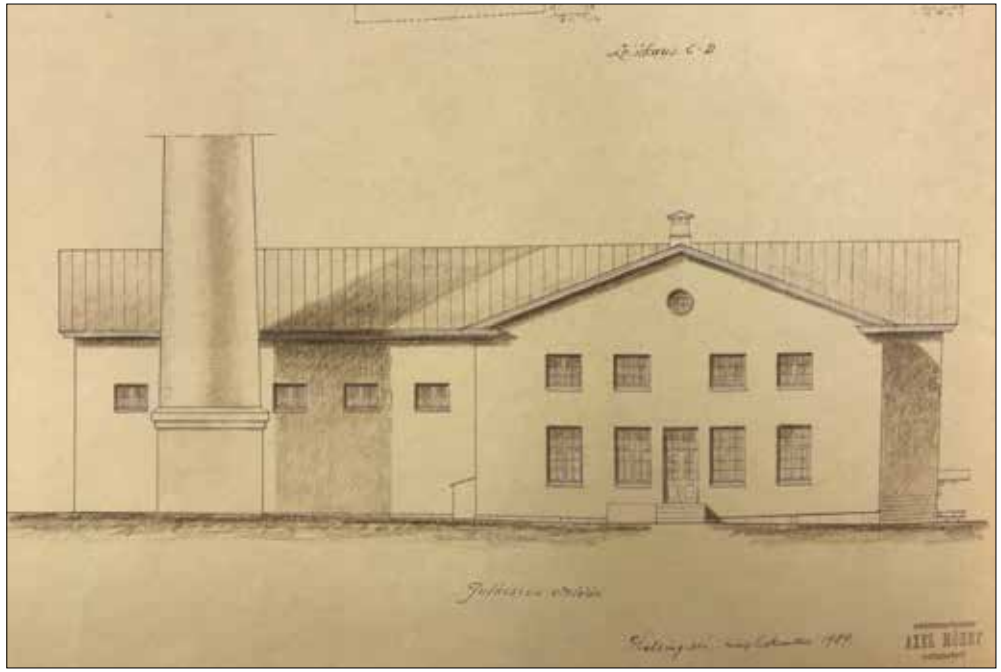

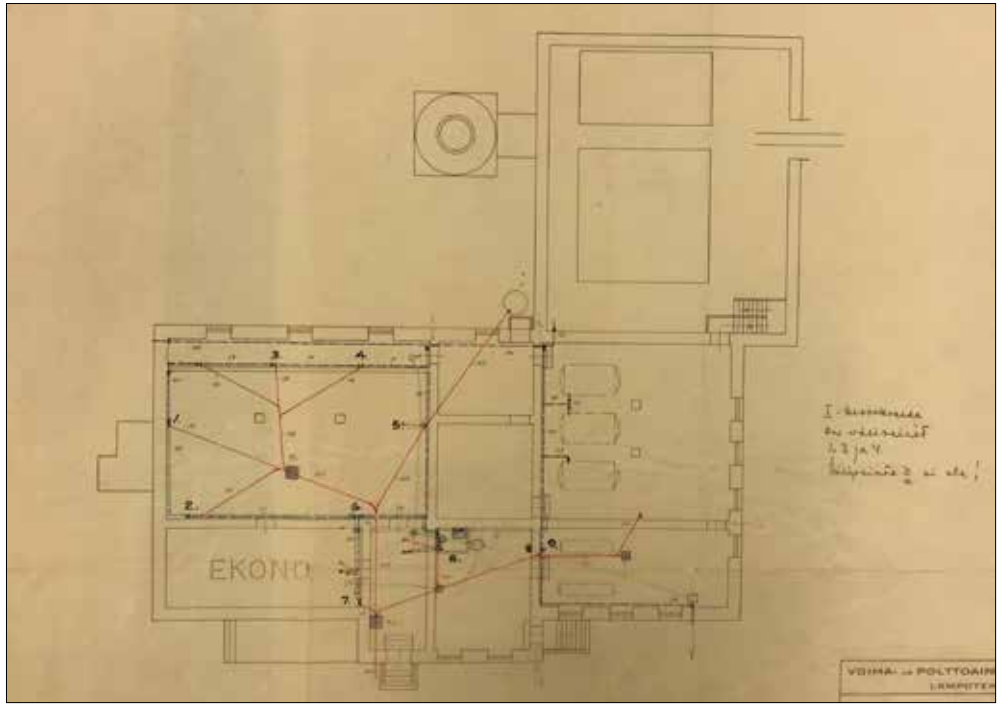

lityöpajassa toimii teatteri Hysteria ja aikaisemmin puutyöverstaana toimineessa, alun perin mankelihuoneena toimineessa tilassa puolestaan tanssistudio. Teatterin yhteydessä aloitti vuonna 2020 toimintansa myös tilausleipomo. Ulkoisena muutoksena rakennuksen ikkunat uusittiin nykyisillä metallipuitteisilla. Myös ulko-ovia on uusittu. Tilajärjestyksessä tapahtui joitakin muutoksia ja muun muassa entinen metallityöpaja jaettiin väliseinällä. Myös pintoja uusittiin.

Ylhäällä uudenkarhea rakennus kuvattuna 1930-luvulla. Oikealla alakuvassa uusi lämpökeskus- ja pesularakennus rakenteilla vuonna 1929. Alakuvassa uudenkarhea rakennus kuvattuna 1930-luvulla. Ylempänä sisäkuva uudesta pesulasta. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

Rakennus on säilynyt ulkoisesti pääosin hyvin. Runkomalli vastaa vuoden 1949 laajennusta. Laajennus on vasemmassa yläkuvassa erottuva poikkipääty, jossa on nykyisin teatterin sisäänkäynti. Ylhäällä keskellä vuonna 1934 toteutettu kellarin erillinen sisäänkäynti saunatiloihin. Oikealla ylhäällä vuonna 1930 valettu lämminvesisäiliö.

Alakerran osalta pinnat ovat suurelta osin uusitut ja myös tilajärjestystä on hieman jouduttu muuttamaan. Yläkerrassa oleva asuintilojen käytävä sekä tilajärjestykseltään säilyneet asuintilat ovat säilyneet hyvin ja esimerkiksi alkuperäiset peiliovet ovat tallella.

Nykytila

Vuonna 1930 valmistunut tiilirakenteinen ja satulakattoinen, rungoltaan vinkkelin mallinen rakennus on säilynyt ulkoisesti pääosin hyvin ja edustaa edelleen selkeää 1920-30-lukujen vaihteen klassismia. Rakennuksessa 1940-50-lukujen vaihteessa toteutettu pohjoispään laajennus on ei erotu tyylillisesti alkuperäisestä runkomallista, vaan esimerkiksi tietyt yksityiskohdat, kuten laajennusosan päätykolmioiden kissanpenkit, ovat toteutettu alkuperäisen mallin mukaan. Rakennuksen perustuksena on betoni, johon on uurrettu koristeaihe jäljittelemään harkotusta. Vuorauksena on sileä rappaus, jollainen se on ollut alusta alkaen. Ikkunat ovat uusittu aivan lähivuosina aikaisemman mallin mukaisesti, mutta metallipuittein. Kivijalassa on savulasi-ikkunat, jotka eivät ole alkuperäiset, mutta jo iäkkäät. Rakennuksen vesikatteena on mahdollisesti 1970-luvulla toteutettu ondulinekate. Eteläpäädyssä oleva kellarin sisäänkäynti rappuineen ja kaarikatoksineen on toteutettu 1930-luvulla.

Rakennuksen itäjulkisivua hallitsee kookas satulakattoinen poikkipääty, jossa on rakennusajankohdalle tyypilliset kissanpenkit sekä ullakolla pyöreä ikkuna. Aukotus on säilynyt pääosin alkuperäisenä. Kivijalassa on poikkipäädyn kohdalla moniruutuiset savulasi-ikkunat. 1940-50-lukujen vaihteessa toteutettu laajennus käsittää pohjoispään viimeisen ikkuna-akselin. Takasivulla vinkkelin kulmauksessa on yhä tallella 1930-luvulla valettu pyöreä lämminvesisäiliö, jossa on ollut alun perin kartion mallinen kate ja erillinen lautavuoraus. Lämminvesisäiliön vierestä on sen sijaan ehkäpä koko rakennusta ajatellen näkyvimpänä muutoksena ilmeisesti 1970-luvulla purettu rakennuksen kookas savupiippu.

Sisätiloissa tilajärjestystä ja pintoja on uusittu vuosikymmenten aikana ja vielä aivan viime vuosina tapahtuneen käyttötarkoituksen muutoksen seurauksena. Yläkerrassa tilajärjestys vastaa edelleen pääosin 1940-50-lukujen vaihteen tilannetta. Koko rakennus on nykyisin käytössä. Alakerrassa toimi inventointihetkellä teatteri, tanssistudio sekä tilausleipomo. Yläkerrassa entisiä henkilökunnan asuinhuoneita on mahdollista vuokrata.

Arviointi

Rakennus on säilynyt sekä runkomalliltaan että tyylillisiltä yksityiskohdiltaan hyvin. 1940-50-lukujen vaihteessa toteutettu laajennus on toteutettu sopimaan rakennuksen alkuperäisilmeeseen, ja sitä ei havaitse rakennuksen ulkoasussa. Rakennuksen ikkunat ja sisäänkäyntejä on uusittu hiljattain. Metallipuitteiset ikkunat vastaavat puitemalliltaan alkuperäistä, mutta materiaali on ristiriidassa rakennuksen alkuperäisilmeen kanssa ja puumateriaalia visuaalisesti huomattavasti ”kylmempi”. Rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet alakerrassa merkittävästi käyttötarkoituksen muutosten yhteydessä. Muutokset vaikuttavat kuitenkin hieman rakennuksen säilyneisyyteen ja siten rakennushistorialliseen arvoon. Hyvin hoidettu rakennus ilmentää entisenä lämpökeskus- ja pesularakennuksena sairaala-alueen alkuvuosikymmenten omavaraisuutta ja se on tärkeä osa sairaala-alueen kokonaisuutta.

ARVOT: Historiallinen, rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen.

3.4.5. Vesitorni

- Valmistumisvuosi 1928
- Suunnittelija Axel Mörne (?), insinööritoimisto P. Kyrenius

Historiaa
Betonista valettu rakennus valmistui vuonna 1928. Urakasta vastasi Oy Constructor Ab. Urakoitsijan kanssa sovittiin rakennusvaiheessa myös vesitornin maaleikkaukseen toteutettavasta perunakellarista. Vesitorniin sijoitettiin myös keskuslämmitys-laitteet.

Nykytila ja arviointi
Suurelta osin alkuperäisessä asussaan säilynyt valkoiseksi maalattu valettu vesitorni-rakennus muodostaa sairaala-alueelle merkittävän ja kaupunkikuvallisesti näkyvän lähes majakkamaisen maamerkin. Rakennus muistuttaa edelleen myös aikanaan sairaala-alueen varsin omavaraisesta toiminnasta omana merkittävänä yhteisönään sekä siihen liittyvistä välttämättömistä teknisistä rakennuksista. Pohjamalliltaan pyöreässä rakennuksessa on kartion mallinen katto, jossa on mahdollisesti uudehko peltikate. Sivuilla kolmessa kerroksessa olevat pienet ikkunat ovat alkuperäiset kuusiruutuiset. Laudoitettu ulko-ovi, johon johtaa alkuperäiset valetut portaat, on uusittu.

ARVOT:
Historiallinen, rakennushistoriallinen ja kaupunkikuvallinen.

Vesitorni ja ruokalarakennus kuvattuna mahdollisesti 1950-luvulla. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

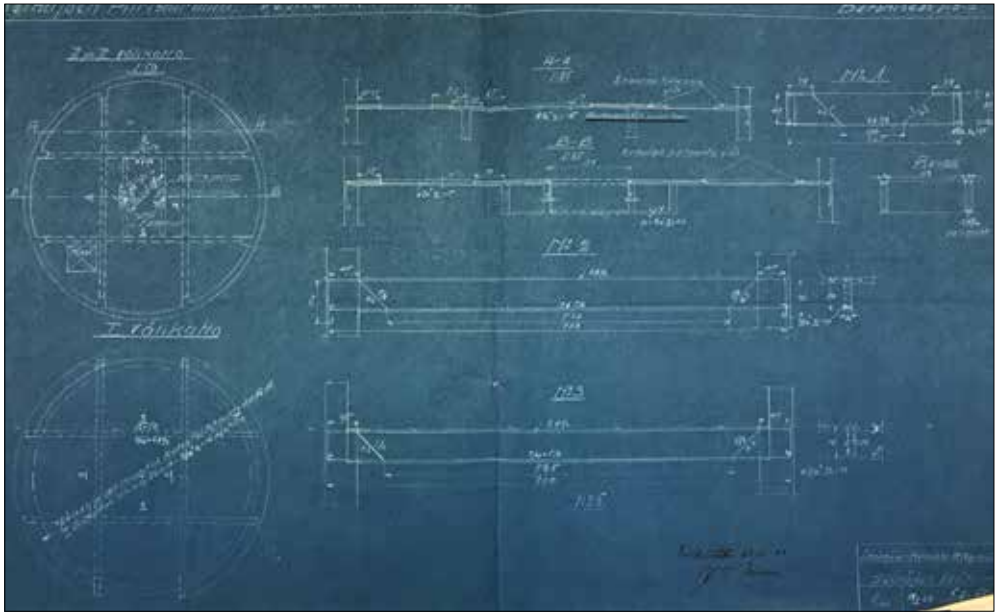

Vesitornin välikattojen piirustukset vuodelta 1928. Suunnittelija insinööritoimisto P. Kyrenius. (Rakennuspiirros Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.)

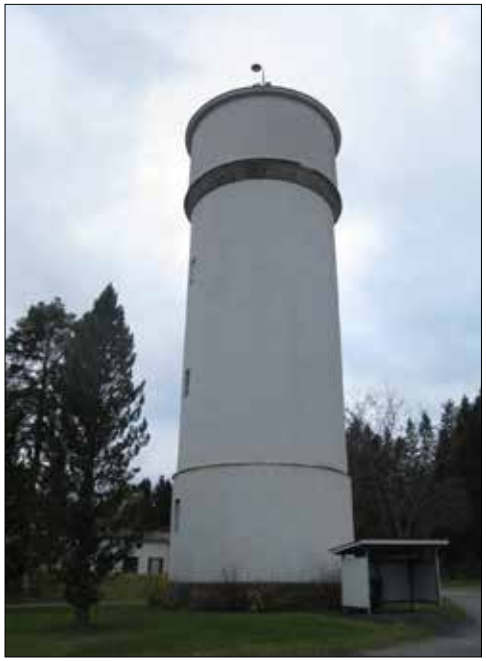

3.4.6. Jääkellari

- Valmistumisvuosi 1926
- Suunnittelija ?

Historia
Jääkellari valmistui vuonna 1926 ja urakoitsijana toimi Oy Contstructor Ab. Valettu rakennus käsitti kaksinkertaiset betoniseinät, joiden välissä oli turpeesta puristetut ja tervapaperista päällystetyt ”selendalevyt”. Kellarissa jäät säilyivät kesän yli peittämättä. Kellariin johti myös kolminkertaiset ovet. Rakennus käsitti myös ruokakellarin, jossa säilytettiin arkoja ruokatavaroita ja johon venttiileillä johdettiin viereisestä jääkellarista kylmää ilmaa. Vuonna 1935 jääkellaria laajennettiin kahdella uudella säilytysosastolla. Osastot tehtiin betonista ja niihin asennettiin lämmönpitävät ovet. Urakasta vastasi Kontusaaren rakennustoimisto. Kaivuutyöt toteutettiin omin voimin.

Nykytila
Valettu, osin maanpäällinen jääkellari sijaitsee entisen vanhemman keittiörakennuksen takana ja on säilynyt 1930-luvun laajennusasussa. Satulakattoisessa rakennuksessa pitkien sivujen seinät nousevat katonharjan yli, jolloin sivut näyttävät suorakaiteen mallisilta. Rakennuksen vesikatteena on iäkäs saumapeltikate. Länsisivulla on kaksi sisäänkäyntiä. Keskellä sivua on satulakattoinen alkuperäinen halssi, jossa on alkuperäiset viistolaudoitetut ja vinoneliöikkunoilla varustetut pariovet. Halssissa on lisäksi alkuperäiselle rakennusajankohdalle tyypilliset kissanpenkit. Lisäksi samalla sivulla pohjoisosassa on toinen, mahdollisesti 1930-luvulla toteutettu sisäänkäynti, jossa on kaarikattoinen metallinen avokatos. Rakennuksen itäsivulla on ilmeisesti 1930-luvun laajennuksen yhteydessä toteutettu pulpettikattoinen matalampi osa, jossa on kaksi pystyjaollista matalaa ikkunaa sekä uusitulla puuovella varustettu sisäänkäynti.

Arviointi
Rakennus liittyy historiallisesti sairaala-alueen varhaisempiin talousrakennuksiin ja ilmentää aikansa omavaraisen sairaalayhteistön toimintaa. Rakennus on säilynyt 1930-luvun muutosasussa ja alkuperäinen rakennusajankohta on edelleen havaittavissa. Myös materiaalit ovat säilyneet lähes täysin 1930-luvulta. Rakennus muodostaa viereisen alkuperäisen keittiörakennuksen ja jauhoaitan kanssa historiallisen toiminnallisen kokonaisuuden ja kuuluu edelleen tärkeänä osana historialliseen sairaalaympäristöön ja sen länsiosan talousrakennuskokonaisuuteen.

ARVOT:
Historiallinen, rakennushistoriallinen, kaupunkikuvallinen.

3.4.7. Jauhoaitta

- Valmistumisvuosi 1931

Rungoltaan valettu ja satulakattoinen rakennus on valmistunut sairaalan jauhoaitaksi vuonna 1931. Rakennus on säilynyt alkuperäisessä asussaan ja siinä on havaittavissa rakennusajankohdale tyypillisiä piirteitä, kuten aikansa klassismia edustavat päätyjen kissanpenkit. Rakennuksen saumapeltivesikate on alkuperäinen. Ulko-ovet ovat uusitut. Myös toisen päädyn sisäänkäynnin päällä oleva pulpettikattoinen lippa on myöhempää perua. Rakennus toimii nykyisin ongelmajätevarastona.

Arviointi

Lähes alkuperäisasussaan säilynyt historiallisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävä rakennus on ulkoisesti hyvässä kunnossa ja ilmentää sairaalan alun perin hyvinkin omavaraista toimintaa. Ulkoisesti rakennus on kuitenkin arkkitehtonisesti vaatimaton ollakseen rakennushistoriallisesti merkittävä. Rakennus liittyy toiminnalliselta historialtaan vieressä sijaitseviin vanhempaan keittiö- ja leipomorakennukseen sekä jääkellariin. Tyylillisesti rakennus istuu hyvin sairaala-alueen 1920-30-lukujen miljööseen ja on tärkeä osa sitä.

ARVOT: Historiallinen, kaupunkikuvallinen.

3.4.8. Kaivo

- Valmistumisvuosi 1924

Sairaala-alueelle valmistui pohjavesikaivo vuonna 1924. Kaivosta saatiin vesi koko silloisen sairaalan käyttöön. Aikaisemmin vesi kannettiin joesta.

Valettu rakennus on säilynyt ulkoisesti ulko-ovea lukuun ottamatta käytännössä alkuperäisessä asussaan. Räystäslinjat ovat klassistiselle tyylille tyypillisesti voimakkaasti profiloidut ja kuvio taittuu päädyissä kissanpenkeiksi. Rakennuksen itäsivulla on iäkäs puupuitteinen ja kaksiruutuinen ikkuna. Nykyinen tiilikate on toteutettu mahdollisesti 1950-luvulla.

Arviointi

Kooltaan vaatimaton, mutta näkyvällä paikalla sijaitseva rakennus on osa historiallista sairaalamiljöötä ja ilmentää aikanaan hyvinkin omavaraisen sairaalan toimintaa. Vaikka rakennuksen käyttötarkoitus onkin ollut varsin arkinen, on sen suunnittelussa nähty siitä huolimatta aikanaan vaivaa, jotta se sopii tyylillisesti vieressä oleviin massiivisiin aikansa klassismia edustaviin sairaalarakennuksiin.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, kaupunkikuvallinen.

3.4.9. Puuvarasto

- Valmistumisvuosi mahdollisesti 1930-luku

Aumakattoinen ja rankorakenteinen melko kookas varastorakennus on valmistunut mahdollisesti 1920-30-luvulla. Rakennus on vuorattu pysty-vaakalaudoituksella ja vesikatteena on huopa kolmiorimoin. Rakennuksen perustuksena on betoniharkot. Rakennuksen aukotus on muutettu vuosien varrella ja esimerkiksi ikkunat on levytetty umpeen. Alun perin kookkaat pitkien sivujen liukuovet on poistettu ja rakennus on nykyisin avoin.

Rakennus on kokonaisuudessaan rapistunut ja esimerkiksi vuoraus on päässyt paikoin melko huonoon kuntoon. Nykyasussaan rakennushistoriallisesti vaatimaton rakennus ei tuo alueelle lisäarvoa ja on hyvin todennäköistä, että se tulee häviämään. Rakennuksella on kuitenkin edelleen arvoa ilmentämässä sairaala-alueen historiallista toimintaa.

ARVOT: Historiallinen

3.4.10. Puutarhurin asunto

- Valmistumisvuosi 1936
- Suunnittelija rakennusmestari F.V. Rekola

Historiaa

Sairaalan kasvihuoneet sekä niiden yhteyteen toteutetun tiilirunkoisen ja aumakattoisen puutarhurin asunnon suunnitteli Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran rakennustoimiston rakennusmestari F.V. Rekola vuonna 1935.

Asuinrakennus sekä kasvihuoneet valmistuivat ns. Kyntsellin vainion laitaan. Perustukset kaivettiin vuonna 1935 ja rakennustyöt toteutettiin seuraavana vuonna. Urakoitsijana toimi Valle Ketonen Ilmajoelta. Kasvihuoneet olivat alun perin kiinni asuinrakennuksessa. Asuinrakennuksessa oli piirustusten mukaan kuusiruutuiset ikkunat. Asuintilat sijaitsivat rakennuksen yläkerrassa ja käsittivät porraseteisen ja keittiön ja huoneet rakennuksen molemmissa päissä. Alkuperäispiirustuksiin on jälkikäteen lyijykynällä piirretty myös wc-tilat eteisen ja olohuoneen muurin viereen. Rakennuksen alla oli myös kellari. Vuonna 1947 puutarhaan toteutettiin uusi 40 metriä pitkä kasvihuone. Kasvihuoneet olivat kiinni rakennuksen eteläsivussa ja ne pystytettiin sairaalan omana työnä.

Rakennukset poistuivat sairaalan käytöstä jo vuosikymmeniä sitten. Rakennus oli vielä 1980-luvulla merkitty asuinkäyttöön, mutta se on ollut jo pitkään tyhjillään. Sairaalan

Puutarha kuvattuna toiminnassa mahdollisesti. Kuva otettu ilmeisesti 1950-luvulla ja vuonna 1947 valmistunut pitkä kasvihuone erottuu selkeästi. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

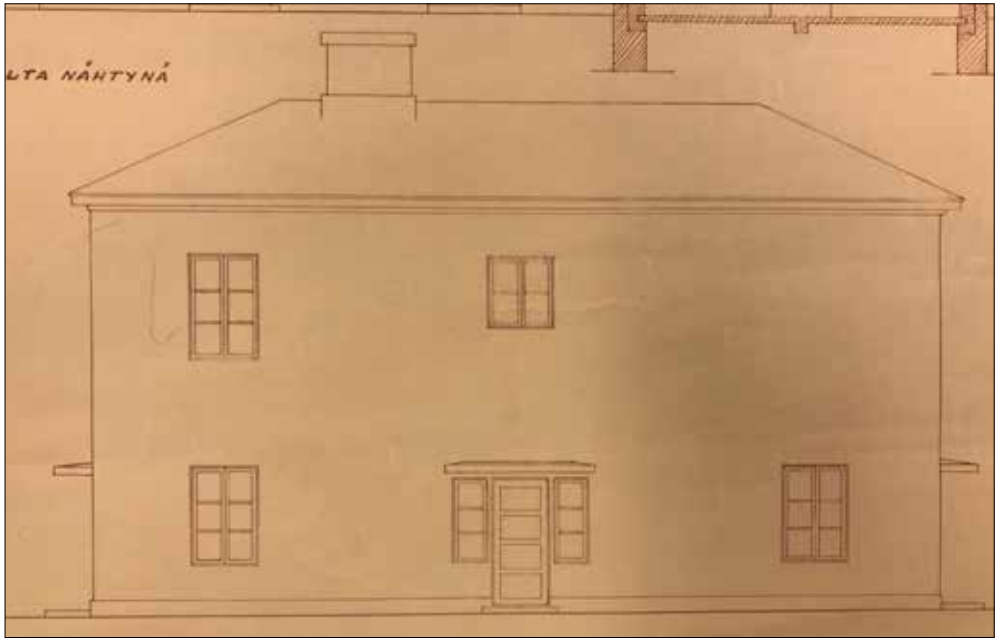

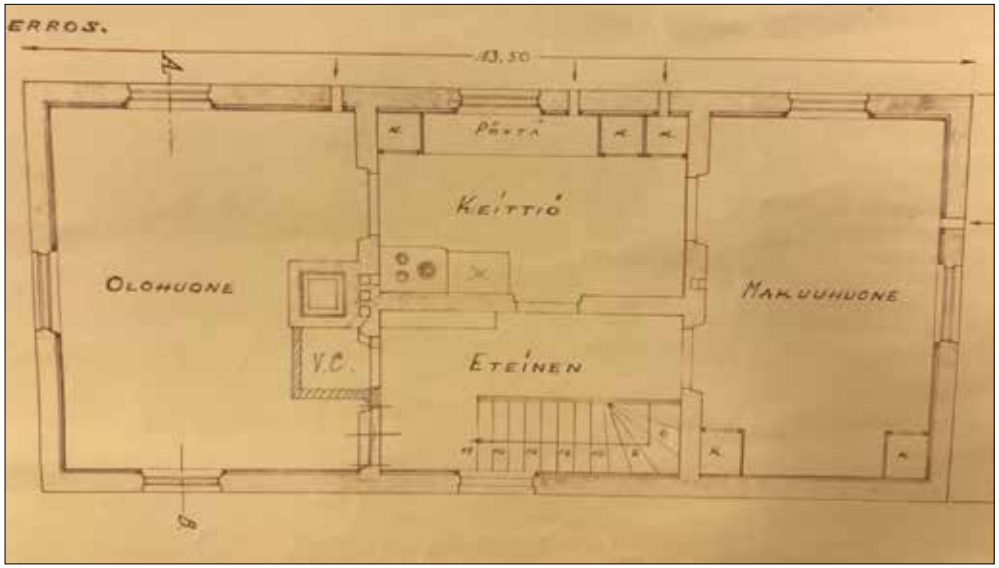

Rakennuksen julkisivu ja asuinkerroksen pohjapiirros vuoden 1935 rakennuspiirustuksissa. Suunnittelija rakennusmestari F.V. Rekola. (Rakennuspiirrokset Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.)

kasvihuoneet sekä läheinen maa-alue oli vuokrattuna Taimitarha Markus Siirilä Oy:lle aina kesään 1988 saakka. Huonokuntoiset kasvihuoneet purettiin vielä saman vuoden aikana. On mahdollista, että kyseessä olivat myös nykyisen kirkon luoteispuolella sijainneet kasvihuoneet.

Nykytila

Vuonna valmistunut 1936 edelleen klassismin piirteitä omaava rakennus sijaitsee varsinaisen sairaala-alueen ulkopuolella Huhtalantien varrella Ruutipuiston luonnonsuojelualueen länsipuolella. Rakennus on säilynyt runkomalliltaan sekä tyylillisiltä yksityiskohdiltaan alkuperäisenä. Tiilirunkoisen rakennuksen vuorauksena on ollut alusta alkaen sileä rappaus, joka on kuitenkin paikoin rapistunut. Rakennuksen pitkään jatkunut käyttämättömyys näkyy ulkoasussa selkeästi. Ikkunat ovat levytetty umpeen ja seinissä on runsaasti graffiteja. Rakennuksen vesikatteena on iäkäs savitiilikate. Ulko-ovet ovat alkuperäiset paripeiliovet. Rakennuksen jokaisella sivulla on sisäänkäynti. Niiden päällä on alkuperäiset pulpettimalliset lipat.

Arviointi

Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti erittäin näkyvällä paikalla. Ulkoisesti hyvin alkuperäisasussaan säilynyt rakennus on päässyt käyttämättömänä hieman rapistumaan ja esimerkiksi ikkunat ovat levytetty umpeen, mutta entisenä sairaalan puutarhurin asuntona historiallisessa mielessä rakennus ilmentää edelleen Törnävä sairaalan omavaraisuutta ja rakennus kuuluu edelleen osaksi sairaalakokonaisuutta, vaikka se sijaitseekin hieman syrjässä muista rakennuksista. Hävitettyjen kasvihuoneiden seurauksena rakennuksen alkuperäiskäyttö ja historiallinen konteksti eivät ole enää selkeästi havaittavissa.

ARVOT: Historiallinen, kaupunkikuvallinen.

4. SODANJÄLKEINEN RAKENNUSKANTA

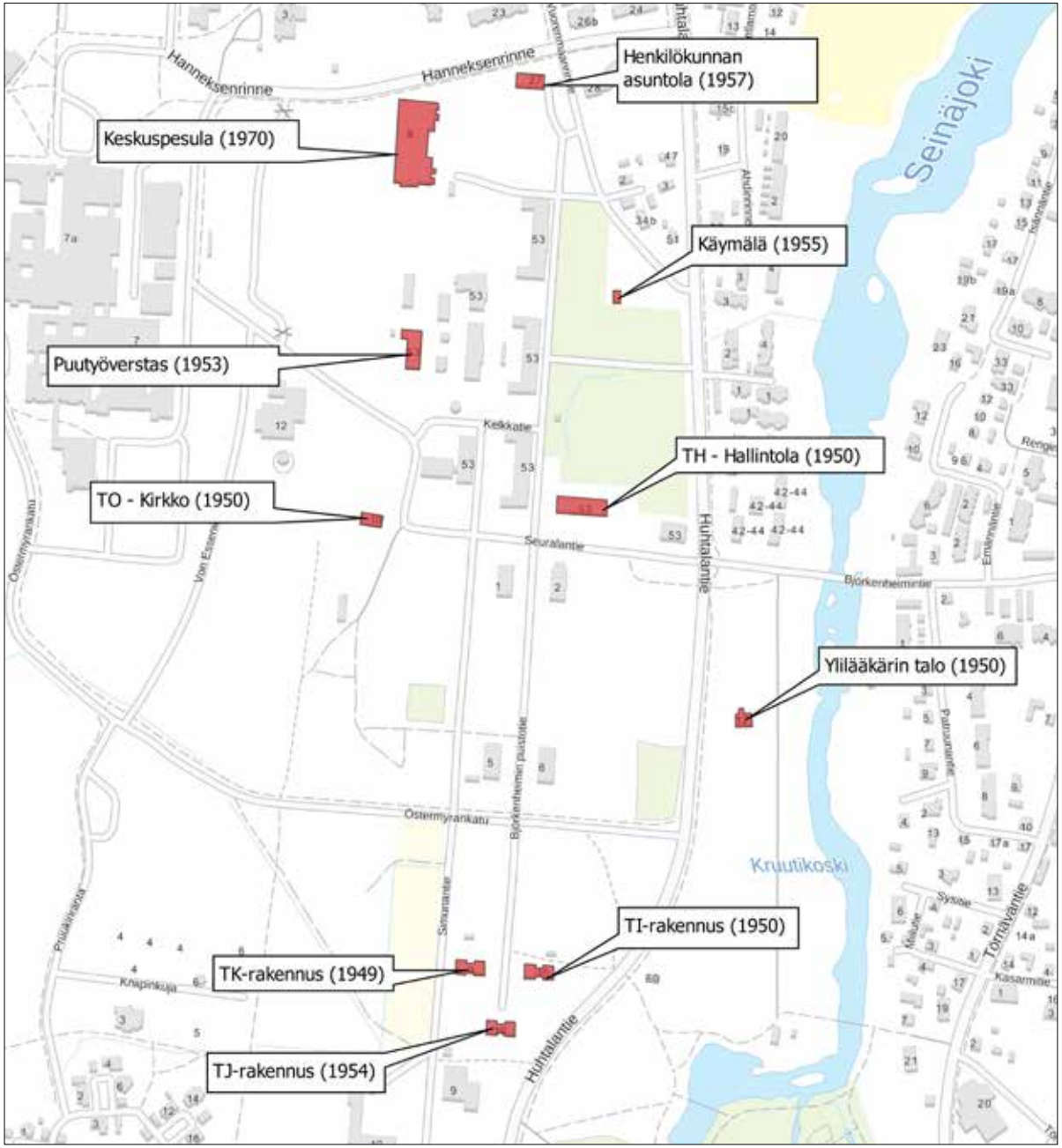

4.1. Henkilökunnan asuinrakennukset

4.1.1. Ylilääkärin asunto

- Valmistumisvuosi 1950
- Suunnittelija arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo

Historiaa
Sodan jälkeen sairaalassa oli puute henkilökunnan asunnoista ja olemassa olleet asunnot olivat ajan mittapuun mukaan jo puutteellisia. Vaikka rakennustarvikkeiden säännöstely jatkui, vuonna 1948 otettiin uudisrakennusohjelmaan uusi hallintorakennus, ylilääkärin asunto sekä toinen alilääkärien asunnoista, jotka myös hyväksyttiin valtionapuohjelmaan. Ylilääkärin asunnon rakentamisen aloittaminen siirtyi kuitenkin vuoteen 1949. Funktionalistisia piirteitä omaavan ylilääkärin asunnon, kuten muutkin lääkärinasunnot, suunnitteli arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Rakennustyöt aloitettiin vuonna 1949 samaan aikaan alilääkärin rakennuksen kanssa ja urakoitsijana toimi helsinkiläinen Pyramid Oy. Rakennus valmistui vuonna 1950. Ensimmäisenä asukkaana oli ylilääkäri Ville Leskinen ja vuosina 1959-1967 rakennuksessa asui ylilääkärinä toiminut Reino Talvenheimo.

Vuosina 1977-2002 rakennuksessa toimi päiväkoti Veitikka. Rakennus saneerattiin tähän käyttöön vuonna 1977. Tilajärjestys ei merkittävästi muuttunut tässä yhteydessä. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsi keittiö, tarjoilutila, ruokailutila sekä kookas toiminta- ja leikkitila. Lisäksi kerrokseen toteutettiin pesu- ja wc-tilat. Entinen autotalli oli merkitty rattaiden säilytystilaksi. Yläkerrassa poistettiin yksi väliseinä ja wc-tiloja laajennettiin. Yläkerrassa oli neljä ryhmähuonetta, porraseteinen sekä henkilökunnan toimistotila. Kellarissa sijaitsi pitkähkö käytävä, jonka varrella oli kylmiö sekä varastotiloja ja päässä sauna- ja pesuhuonetilat sekä rakennuksen eteläsivulla kookas lasten leikkitila sekä kattilahuone ja polttoainevarasto. Muutoksen suunnitteli arkkitehti Juhani Lahti. Rakennuksen ulkoasu säilyi alkuperäisenä.

Vuonna 1989 päiväkodissa toteutettiin keittiöremontti ja pintojen kunnostusta. Seuraavana vuonna rakennus liitettiin kaupungin energialaitoksen verkkoon. Viime aikoina kaupungin omistuksessa oleva rakennus on toiminut muun muassa bändien harjoitustilana.

Ylilääkärin asunto kuvattuna ilmeisesti 1950-luvulla. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

Nykytila

Vuonna 1950 valmistunut tiilirunkoinen ja satulakattoinen, funktionalistisia piirteitä omaava ylilääkärin asunto sijaitsee varsinaisen sairaala-alueen ulkopuolella Huhtalantien varressa Ruutipuiston luonnonsuojelualueen vieressä. Rakennuksen vuorauksena on alkuperäinen roiskerappaus ja vesikatteena melko pahasti sammaloitunut tiilikate.

Arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railon suunnittelema rakennus on säilynyt ulkoisesti käytännössä alkuperäisessä asussaan. Rakennus muistuttaa huomattavasti samojen suunnittelijoiden sairaala-alueen muita lääkärinasuntoja, mutta on hieman kookkaampi ja on käsittänyt ainoastaan yhden asunnon. Rakennuksen yksityiskohdissa on havaittavissa samankaltaisuutta myös sairaalan hallintorakennuksen kanssa, kuten sisäänkäynnin vieressä oleva klinkkerikoristeaihe sekä kahdeksankulmainen pieni ikkuna. Sisäänkäynnit ovat säilyneet alkuperäisinä ja pääsisäänkäynnin tammisen ulko-oven vedin ovat myös vastaavat kuin joissakin sairaalan muissa rakennuksissa, jotka ovat joko valmistuneet tai niihin on toteutettu muutoksia 1940-50-luvuilla. Oven päällä on alkuperäinen yläreunastaan kaareva kamanaikkuna. Vastaava kamanaikkuna on myös rakennuksen länsipäädyn sisäänkäynnissä, mutta vasikallinen pystylaudoitettu ovi on vaatimattomampi. Rakennuksen betoniperustuksen päällä on rakennusajankohdalle tyypillinen liuskekivikoristelu.

Ikkunat on ainakin osittain uusittu jo jonkin aikaa sitten, mutta puitemalli on säilynyt alkuperäisenä pystyjaollisena ja tuuletusikkunallisena. Rakennuksen toisessa päässä on rakennusajankohdalle tyypillisesti yläreunasta kolmekulmainen sisäänvedetty parveke, jossa on alkuperäinen rautakaide. Julkisivulla on puolestaan vastaava klinkkerikoristeinen erkkeri kuin sairaalan muissakin lääkärinasunnoissa. Poikkeuksena muihin lääkärinasuntoihin, ylilääkärin talossa on pihasivulla matalampi satulakattoinen autotallisiipi, jonka toinen sivu on sisäänvedetty ja toimii rakennuksen kuistina. Autotallin pystylaudoitetut ovet ovat alkuperäiset, mutta jälkikäteen maalatut.

Arviointi

Rakennus edustaa rakennusajankohtansa tunnistettavaa ja laadukasta arkkitehtuuria ja on säilynyt ulkoisesti erittäin hyvin ja edustaa edelleen selkeästi asuinrakentamista, vaikka rakennuksen käyttötarkoitus onkin vaihdellut vuosikymmenten aikana. Rakennus edustaa Törnävän sairaala-alueen sodan jälkeistä voimakasta muutosta sekä rakennuskannan laajentumista, mutta myös muutosta aikaisemmin sairaalarakennusten yhteydessä asuneen henkilökunnan asuinolojen vaatimustasossa. Rakennus kuuluu tyylillisesti sekä historiallisesti kiinteästi Huhtalantien länsipuolella sijaitseviin kolmeen samojen arkkitehtien suunnittelemiin osastolääkäriasuntoihin Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti erittäin näkyvällä paikalla ja erottuu esimerkiksi Huhtalantielle erittäin selvästi. Vaikka rakennus sijaitsee nykyisin varsinaisen sairaala-alueen ulkopuolella, kuuluu se silti historialliselta kontekstiltaan sekä tyylillisesti tiiviisti Törnävän sairaala-alueeseen. Rakennus tulisi myös jatkossa huomioida edelleen osana tätä kokonaisuutta. Mahdollinen vajaakäyttö saattaa kuitenkin uhata rakennuksen säilymistä.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen

4.1.2 TI-rakennus - Osastolääkäreiden talo

- Valmistumisvuosi 1950
- Suunnittelija arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo

Historiaa

Kesällä 1949 aloitettiin nykyisen Björkenheimin puistotien itäpuolella toisen osastolääkärien talon rakennustyöt. Tiilirunkoisen funktionalistisia piirteitä omaavan paritalon suunnitteli arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Urakoitsijana toimi helsinkiläinen Pyramid Oy, putkityöt suoritti Putkityö Oy Lahdesta, maalaustyöt Maalausliike A. Kopisto, sähkötyöt Pohjois-Suomen Sähkö Oy ja kiinteän kalustuksen Hangon Teollisuus Oy. Rakennuksesta tuli identtinen viereisen alilääkärien talon kanssa. Ensimmäisen alilääkärien / osastolääkärien asuinrakennus oli valmistunut tien länsipuolelle vuonna 1949 ja tien päähän valmistui kolmas rakennus vuonna 1954.

Paritaloissa asunnot olivat keskenään peilikuvat. Sisätilojen alkuperäisilmettä kuvataan teoksessa ”Piirin lapset kertovat – Elämä Törnävän sairaalan yhteisössä 1930-1970-luvuilla” (2015): *Nuo kolme lääkäreitä varten rakennettua taloa olivat kaksikerroksisia ja paritaloja kaksine sisäänkäynteineen. Keittiön ovesta mentiin pienen eteisen läpi suoraan kellariin ja vasemmalle keittiöön. Keittiön ja ruokasalin väliin jäi apulaisen huone. Paraatiovesta tultiin laajaan eteiseen, heti oikealla oli yksi huone, kirjasto ja vierashuone. Vasemmalla oli naulakot ja sen takana wc. Oikealle avautui olohuone, jonka takassa poltettiin silloin tällöin kylmänä vuodenaikana puita, saatettiinpa paistaa joskus kalaakin hiilloksella. Eteisestä ja olohuoneesta päästiin lasiovien kautta ruokasaliin. Eteisestä ruokasalin vierestä veivät rappuset yläkertaan. Alakerrassa ja yläkerran suuressa hallissa oli parkettilattia. Yläkerran hallissa heti oikealle oli kylpyhuone ja wc, samoin hallista oli sisäänkäynti kolmeen makuuhuoneeseen, joista kahta huonetta yhdisti metsän puolella pitkä parveke. Kellarikerroksessa oli tavaroiden säilytystiloja ja toisen perheen kanssa yhteiset saunatilat.*

Rakennus oli kolmesta osastolääkäritalosta pisimpään asuinkäytössä aina 1980-luvulle saakka. Vuonna 1987 rakennus oli tyhjillään, mutta samana vuonna toteutettiin suunnitelmat rakennuksen muuttamiseksi kuntoutusosaston käyttöön. Asuintilojen pohjakaava jäi pääosin ennalleen, mutta kulkuja rakennettiin umpeen. Kellarissa toteutettiin joitakin väliseinämuutoksia. Yläkerran tilat jäivät ennalleen. Rakennuksen ulkoasu jäi myös ennalleen. Remontti valmistui vuonna 1988. Muutoksen suunnitteli rakennusmestari Seppo Jokipii.

Vuonna 1996 rakennus muutettiin pääosin nykyiseen asuunsa sekä sisätiloiltaan että ulkoasultaan. Muutoksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Jääskeläinen Oy. Ulkoi-

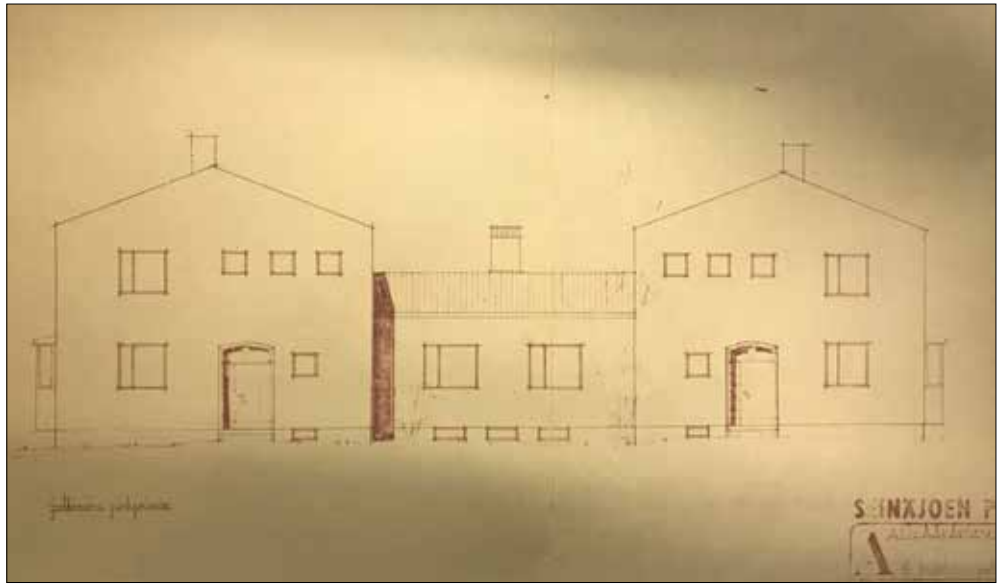

Vasemmalla rakennus kuvattuna 1950-60-luvulla. Vaikka sisätilat ovat sittemmin merkittävästi muuttuneen, ovat alakuvassa näkyvä avotakka sekä parkettilattia on edelleen tallella. Ylhäällä julkisivu kaikissa osastolääkärirakennuksissa käytettyissä piirustuksissa vuosina 1948-1952. Suunnittelija arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Alemmassa piirroksessa julkisivu vuonna 1996 toteutetussa muutoksessa. Näkyvin muutos on keskellä olevan osan yhdyskäytävää varten tehty korotus. Suunnittelija arkkitehtitoimisto Jääskeläinen Ky. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat. Rakennuspiirustukset Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.)

sena muutoksena asuntojen välisen matalampaan osaan toteutettiin toiseen kerrokseen käytävä, jonka vuoksi osaa korotettiin ja laajennettiin. Korotettuun tilaan tuli myös ilmastointikonehuone. Takasivulla yläkerran parvekesyvennyksen kolme pientä yksiruutuista ikkunaa korvattiin nykyisillä kookkaammilla ikkunoilla ja parvekkeiden viereen toteutettiin nykyiset metalliset kierreportaat. On luultavaa, että myös muut rakennuksen ikkunat uusittiin tässä vaiheessa. Sisätiloissa tilajärjestys muuttui melko totaalisesti väliseinämuutoksilla.

Rakennuksessa aloitti syksyllä 2019 toimintansa lastensuojelun yksikkö.

Nykytila

Vuonna 1950 valmistunut selkeälinjaisia funktionalistisia piirteitä omaava tiilirunkoinen ja satulakattoinen paritalo on säilynyt pääosin runkomalliltaan sekä tyylillisiltä yksityiskohdiltaan hyvin. Rakennus sijaitsee Törnävän sairaala-alueen eteläpäässä Björkenheimin puistotien päässä ja kuuluu osana kolmen keskenään identtisen osastolääkärirakennuksen ryhmään.

Rakennus on käsittänyt alun perin kaksi pohjakaavaltaan peilikuvan muodostavaa asuntoa. Kaksikerroksiset satulakattoiset asunnot muodostavat tavallaan paviljongit rakennuskokonaisuuden päissä ja niitä yhdistää ainoastaan keskellä välissä oleva matala yksikerroksinen ja satulakattoinen osa. Näkyvimpänä muutoksena koko rakennuksessa on yksikerroksisen osan päälle 1990-luvulla toteutettu käytävä, joka yhdistää entisten asuntojen yläkerrat keskenään. Käytävä erottuu melko selkeästi julkisivulla. Rakennuksen vuorauksena on roiskerappaus. Ikkunat ovat säilyneet puitemalleiltaan alkuperäisinä lukuun ottamatta takasivulla sijaitsevia sisäänvedettyjä, yläosistaan kolmekulmaisia parvekesyvennyksiä, joissa olevat ikkunat on toteutettu nykyiseen puitemalliinsa 1990-luvulla sekä myös parvekkeiden edessä olevat metalliset kierreportaat. Rakennuksen molemmissa päädyissä on klinkkerikoristeinen erkkeri, jollaiset esiintyvät myös sekä hieman kauempana olevassa ylilääkärin asunnossa kuin muissakin osastolääkäreiden taloissa. Tammiset ulko-ovet ovat säilyneet osittain alkuperäisenä ja sisäänkäyntien päällä on yläosastaan kaarevat kamanaikkunat. Rakennusajankohdalle tyypillisesti sekä rakennuksen kivijalassa että sisäänkäyntien portaissa on liuskekivikoristeaihe. Vesikatteena on tiilikate.

Rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet merkittävästi käyttötarkoituksen muutosten seurauksena. Alkuperäisiä pinnoista on havaittavissa vielä parkettilattiat sekä kiinteästä kalustuksesta hienot avotakat. Inventointihetkellä rakennuksessa toimi lastensuojeluyksikkö.

Arviointi

Vuonna 1950 valmistunut funktionalistinen lääkäriasunto edustaa rakennusajankohtansa tunnistettavaa laadukkaampaa arkkitehtuuria sekä sairaala-alueen sodan jälkeistä voimakasta muutosta. Historiallisessa mielessä rakennus ilmentää myös muutosta henkilökunnan asumisen vaatimustasoissa. Aikaisemmin lääkäreiden asunnot olivat sijainneet sairaalarakennuksissa.

Rakennus muodostaa kiinteän tyylillisesti ja historiallisesti yhtenäisen kokonaisuuden kahden viereisen käytännössä identtisen osastolääkäritalon kanssa, mutta myös Huhtalantien itäpuolella sijaitsevan samojen suunnittelijoiden toteuttaman hieman kookkaamman ylilääkärin talon kanssa.

Rakennuksessa 1990-luvulla toteutetut muutokset ovat melko näkyviä ja ovat vaikuttaneet rakennuksen säilymiseen ja vaikuttavat siten hieman myös rakennushistorialliseen arvoon, mutta toisaalta muilta osin rakennuksen alkuperäiset yksityiskohdat sekä myös materiaalit ovat säilyneet ulkoasussa hyvin. Muutoksista huolimatta rakennus edustaa edelleen rakennustaiteellisesti melko korkeatasoista aikansa suunnittelua ja sillä on tärkeä historiallinen ja kaupunkikuvallinen merkitys osana valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen.

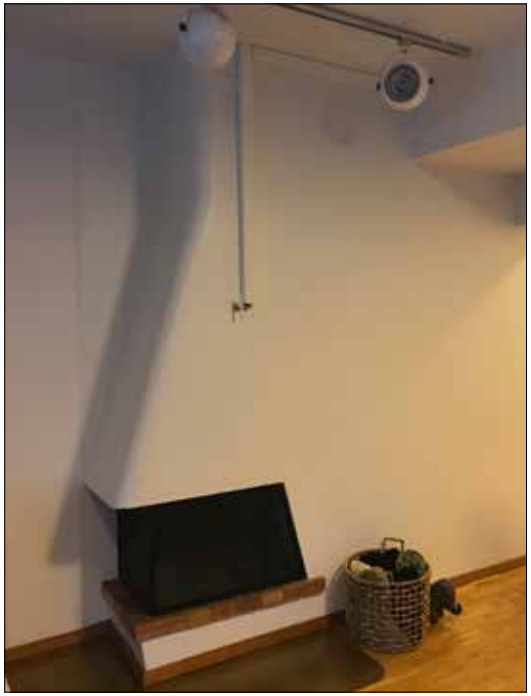

4.1.3. TJ-Rakennus - Osastolääkäreiden talo

- Valmistumisvuosi 1954
- Suunnittelija arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo

Historiaa

Rakennus valmistui lääkärinasunnoista viimeiseksi vuonna 1954. Rakennus toteutettiin vastaavilla arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railon alun perin vuonna 1949 laatimilla piirustuksilla kuin kaksi muutakin osastolääkärirakennusta. Rakennustyöt aloitettiin heinäkuussa 1953. Rakennustyöt suoritti urakkana Rakennustoimisto Vilho Terho. Ovet, ikkunat, kiintosisusteet, maalaus- ym. työt toteutettiin omana työnä.

Rakennuksen pohjakaava vastasi muita lääkärinasuntoja. Kellarissa oli varastotilaa sekä asuntojen yhteinen saunatila. Asuinkerrokset käsittivät kaksi asuntoa, jotka olivat peilikuvia keskenään. Ensimmäinen kerros käsitti eteisaulan, keittiön ruokailuhuoneen, olohuoneen ja huoneen sekä wc-tilat. Toisessa kerroksessa oli porrasaula ja kolme makuuhuonetta.

Vuonna 1979 rakennuksen käyttötarkoitukseen suunniteltiin muutos ja se muutettiin lasten- ja nuorten psykiatriseksi osastoksi. Muutos valmistui vuonna 1980 ja sen ansiosta osastot pääsivät muuttamaan kodinomaisempiin tiloihin. Tilajärjestys säilyi käytännössä alkuperäisenä. Lastenpsykiatrinen osasto toimi rakennuksen länsipäädyssä ja nuortenpsykiatrinen osasto puolestaan itäpäässä. Lastenpsykiatrinen osasto siirtyi vuonna 1985 keskussairaalan alaisuuteen. Vuonna 1986 rakennuksen ikkunat uusittiin kolminkertaiseksi ja ulkoasua kunnostettiin. Vuonna 1989 nuortenpsykiatrian osastolla toteutettiin keittiö- ja wc-remontti. Seuraavana vuonna rakennukseen tehtiin sadevesi- ja salaojatyöt.

Vuonna 1999 rakennuksen sisätiloihin toteutettiin melko mittavia muutoksia. Kellarissa saunatilat purettiin ja tilalle toteutettiin kookkaampi veisto- ja puutyötila. Ensimmäisessä kerroksessa asuntojen alkuperäiset keittiötilat yhdistettiin avonaiseksi tilaksi ja itäpään asunnossa entinen olohuone jaettiin väliseinällä odotustilaksi ja psykoterapian tiloiksi. Olohuoneen ja ruokahuoneen välinen kulku rakennettiin umpeen. Länsipään asunnossa tilajärjestys säilyi keittiötä lukuun ottamatta pääosin ennallaan. Länsipään entisen asunnon yläkerrassa yksi huone jaettiin väliseinällä ja toisesta huoneesta puolestaan purettiin sinne aiemmin toteutettu väliseinä. Myös länsipään yläkerrassa yksi huone jaettiin väliseinällä. Muutoksen suunnitteli Arkkitehti- ja insinööritoimisto Motiivi Oy. Rakennuksen ulkoasu säilyi ennallaan.

Inventointihetkellä rakennuksessa oli meneillään remontti ja siinä oli aloittamassa toimintansa avo- ja perhekuntoutusyksikkö. Rakennuksen vesikate on uusittu hiljattain.

Nykytila

Vuonna 1954 osastolääkäreiden asuinrakennukseksi valmistunut selkeälinjaisia funktionalistisia piirteitä omaava tiilirunkoinen ja satulakattoinen paritalo on säilynyt runkomalliltaan sekä tyylillisiltä yksityiskohdiltaan hyvin. Rakennus sijaitsee Törnävän sairaala-alueen eteläpäässä Björkenheimin puistotien päässä ja kuuluu osana kolmen keskenään identtisen lääkäreiden asuinrakennuksen ryhmään. Rakennus on säilynyt ulkoisesti parhaiten näistä kolmesta rakennuksesta.

Rakennus on käsittänyt alun perin kaksi pohjakaavaltaan peilikuvan muodostavaa asuntoa. Kaksikerroksiset satulakattoiset asunnot muodostavat tavallaan paviljongit rakennuskokonaisuuden päissä ja niitä yhdistää ainoastaan keskellä välissä oleva matala yksikerroksinen ja satulakattoinen osa. Kahdesta muusta osastolääkärirakennuksesta poiketen tähän rakennukseen ei ole 1990-luvulla toteutettu asuinsiipien yläkerrat yhdistävää käytävälaajennusta sekä takasivun parvekkeiden ikkunamuutosta, vaan aukotus on säilynyt alkuperäisenä. Takasivulle on sen sijaan molempiin parvekkeisiin toteutettu hätäkulkua varten metalliset kierreportaat.

Rakennuksen vuorauksena on roiskerappaus. Ikkunat ovat säilyneet puitemalleiltaan alkuperäisinä. Ikkunat ovat joko pienempiä yksiruutuisia tai pystyjaollisia ja tuuletusikkunallisia. Rakennuksen molemmissa päädyissä on klinkkerikoristeinen erkkeri, jollaiset esiintyvät myös sekä hieman kauempana olevassa ylilääkärin asunnossa kuin muissakin osastolääkäreiden taloissa. Tammiset ulko-ovet ovat säilyneet osittain alkuperäisenä ja sisäänkäyntien päällä on yläosastaan kaarevat kamanaikkunat. Rakennusajankohdalle tyypillisesti sekä rakennuksen kivijalassa että sisäänkäyntien portaissa on liuskekivikoristeaihe. Vesikatteena on tiilikate.

Rakennusta oltiin inventointihetkellä remontoimassa avo- ja perhekuntoutusyksikön tiloiksi, joten sisätiloihin ei ollut mahdollista tutustua.

Arviointi

Vuonna 1950 valmistunut funktionalistinen lääkäriasunto edustaa rakennusajankohtansa tunnistettavaa laadukkaampaa arkkitehtuuria sekä sairaala-alueen sodan jälkeistä voimakasta muutosta. Historiallisessa mielessä rakennus ilmentää myös muutosta henkilökunnan asumisen vaatimustasoissa. Aikaisemmin lääkäreiden asunnot olivat sijainneet sairaalarakennuksissa.

Rakennus muodostaa kiinteän tyylillisesti ja historiallisesti yhtenäisen kokonaisuuden kahden viereisen käytännössä identtisen osastolääkäritalon kanssa, mutta myös Huhtalantien itäpuolella sijaitsevan samojen suunnittelijoiden toteuttaman hieman kookkaamman ylilääkärin talon kanssa.

Rakennus on säilynyt kolmesta ali- ja osastolääkärirakennuksesta ulkoisesti parhaiten ja tyylilliset yksityiskohdat ja osin myös materiaalitkin ovat alkuperäisiä. Rakennus edustaa edelleen rakennustaiteellisesti melko korkeatasoista aikansa suunnittelua ja sillä on tärkeä historiallinen ja kaupunkikuvallinen merkitys osana valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen.

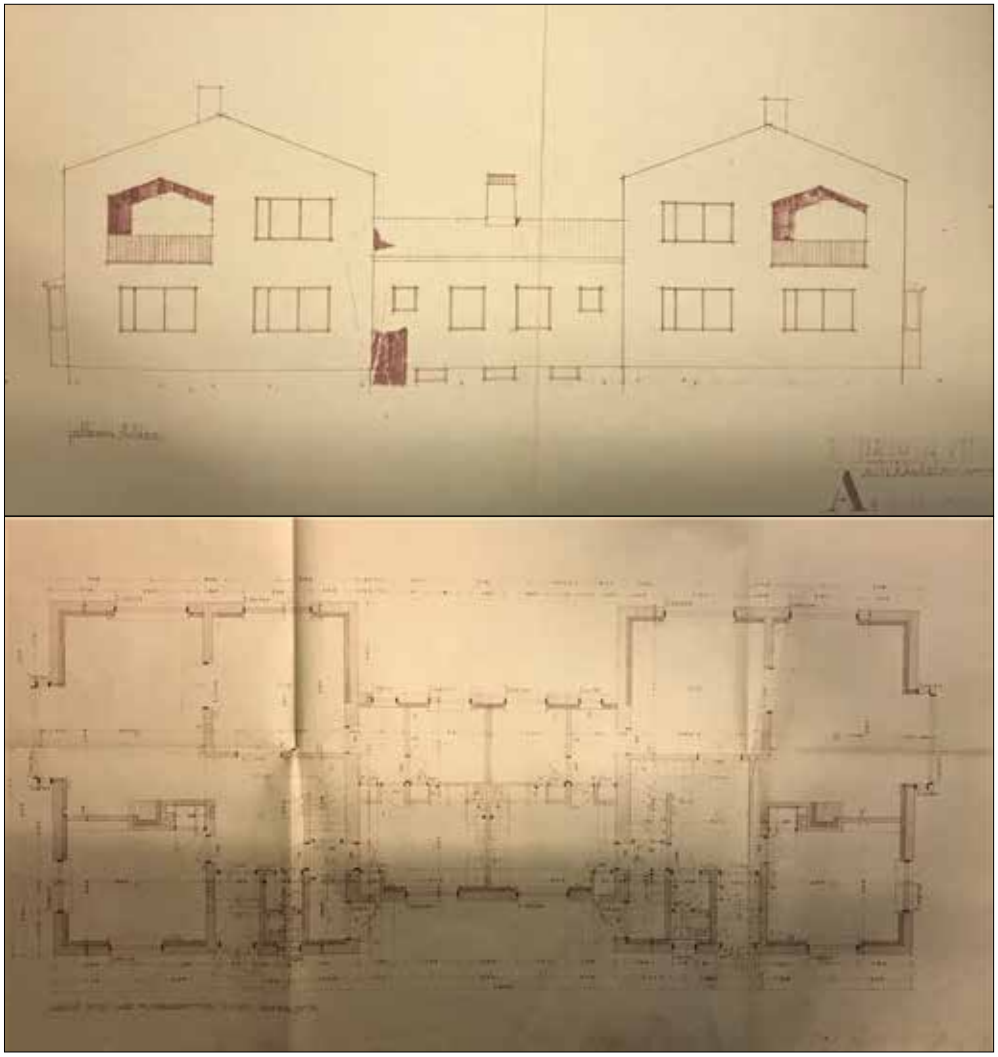

Rakennuksen eteläsivu ja ensimmäisen kerroksen pohjapiirros arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railon vuonna 1949 laatimissa alkuperäispiirustuksissa. (Rakennuspiirros Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.)

SISÄÄNKÄYNTI

4.1.4. TK-Rakennus - Alilääkäreiden talo

- Valmistumisvuosi 1949
- Suunnittelija arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo

Historiaa

Rakennus valmistui vuonna 1949 alilääkärien asuinrakennukseksi ensimmäisenä kolmesta identtisestä lääkärinasunnosta. Suunnittelijana toimi arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Urakoitsijana toimi helsinkiläinen Pyramid Oy, putkityöt suoritti Putkityö Oy Lahdesta, maalaustyöt Maalausliike A. Kopisto, sähkötyöt Pohjois-Suomen Sähkö Oy ja kiinteän kalustuksen Hangon Teollisuus Oy. Vuosina 1950 ja 1954 rakennuksen viereen valmistui kaksi muuta osastolääkäreille tarkoitettua identtistä paritaloa. Ainoana ulkoisena muutoksena ensimmäisessä rakennuksessa päätyjen erkkerit olivat vuorattu pystyponttilaudoituksella, kun taas kahdessa myöhemmässä rakennuksessa erkkereissä oli klinkkeritiili.

Paritaloissa asunnot olivat keskenään peilikuvat. Sisätilojen alkuperäistä ilmettä on kuvattu edellä TI-rakennuksen kohdalla. Rakennus muutettiin 1970-80-lukujen vaihteessa lasten- ja nuortenpsykiatrian käyttöön. Vuonna 1983 rakennuksen itäpää oli vielä asuinkäytössä. Vuonna 1985 lastenpsykiatria siirtyi keskussairaalan alaisuuteen ja rakennus vuokrattiin Etelä-Pohjanmaan keskussairaalan lastenpsykiatriselle osastolle.

Rakennus muutettiin 1990-luvun lopulla pääosin nykyiseen asuunsa sekä sisätiloiltaan että ulkoasultaan. Kuten aiemmin vastaavan muutoksen kokeneessa TI-rakennuksessakin, muutoksen suunnitteli vuonna 1997 arkkitehtitoimisto Jääskeläinen Oy. Ulkoisena muutoksena asuntojen välisen matalampaan osaan toteutettiin toiseen kerrokseen käytävä, jonka vuoksi osaa korotettiin ja laajennettiin. Korotettuun tilaan tuli myös ilmastointikonehuone. Takasivulla yläkerran parvekesyvennyksen kolme pientä yksiruutuista ikkunaa korvattiin nykyisillä kookkaammilla ikkunoilla ja parvekkeiden viereen toteutettiin nykyiset metalliset kierreportaat. On luultavaa, että myös muut rakennuksen ikkunat uusittiin tässä vaiheessa. Sisätiloissa tilajärjestys muuttui melko totaalisesti väliseinämuutoksilla. Rakennuksessa on syksyllä 2019 aloittanut lastensuojelun yksikkö.

Nykytila

Vuonna 1949 alilääkäreiden asuinrakennukseksi valmistunut selkeälinjaisia funktionalistisia piirteitä omaava tiilirunkoinen ja satulakattoinen paritalo on säilynyt runkomalliltaan sekä tyylillisiltä yksityiskohdiltaan hyvin. Rakennus sijaitsee Törnävän sairaala-alueen eteläpäässä Björkenheimin puistotien päässä ja kuuluu osana kolmen keskenään identtisen lääkäreiden asuinrakennuksen ryhmään. Entinen alilääkärei-

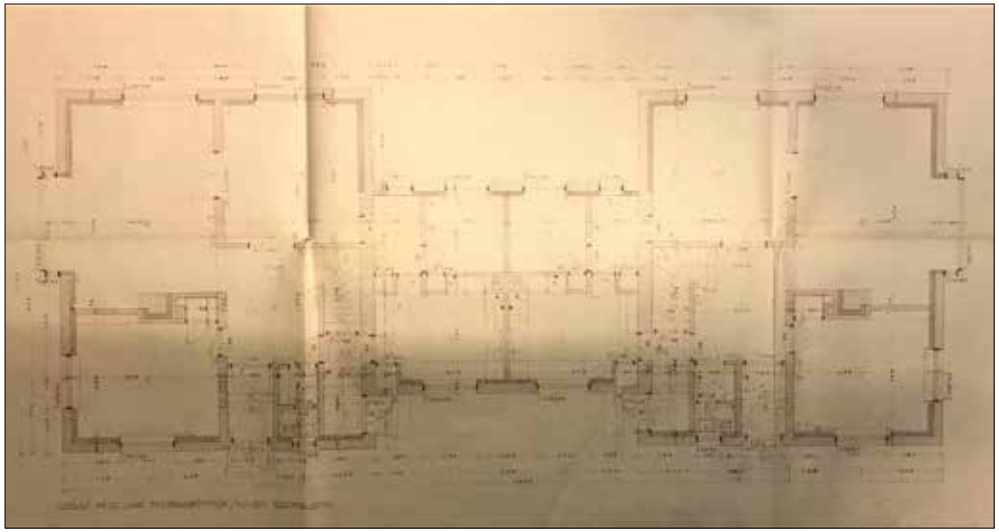

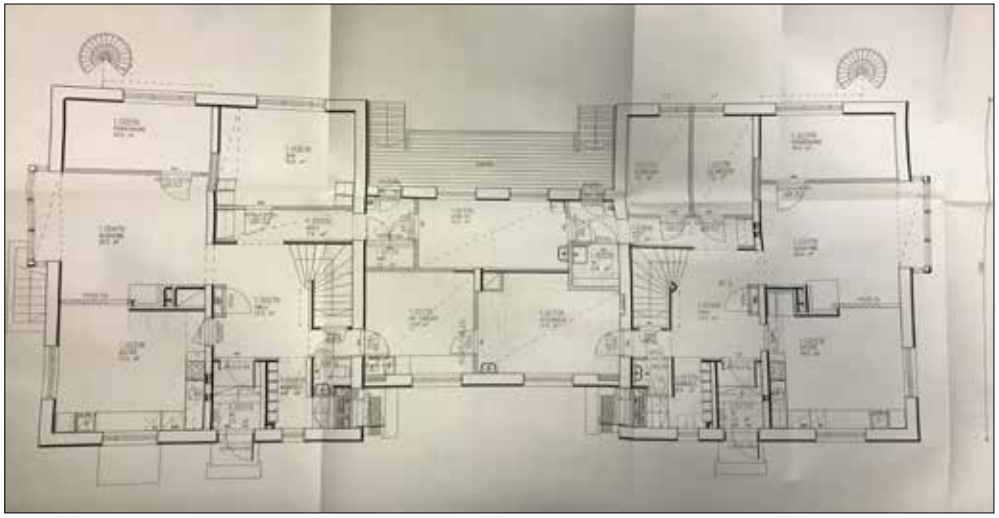

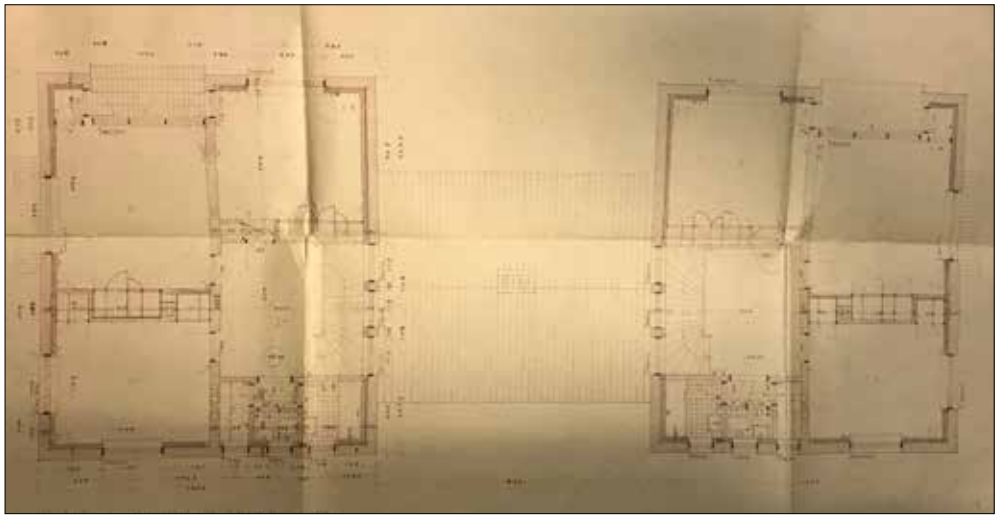

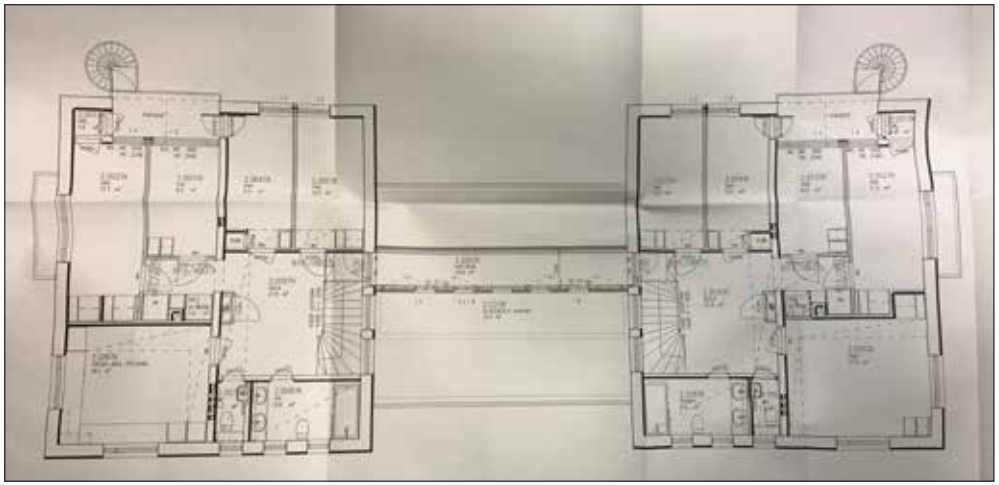

Vasemmalla ensimmäisen ja toisen kerroksen pohjapiirros vuoden 1949 rakennuspiirustuksissa. Suunnittelija arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Sisätiloihin suunniteltiin mittavia muutoksia vuonna 1997 arkkitehtitoimisto Jääskeläinen Ky:n toimesta. Kuvissa ensimmäisen ja toisen kerroksen pohjapiirros vuoden 1997 piirustuksissa. (Rakennuspiirustukset Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonan arkisto.)

den talo kolmesta rakennuksesta iäkkäin.

Rakennus on käsittänyt alun perin kaksi pohjakaavaltaan peilikuvan muodostavaa asuntoa. Kaksikerroksiset satulakattoiset asunnot muodostavat tavallaan paviljongit rakennuskokonaisuuden päissä ja niitä yhdistää ainoastaan keskellä välissä oleva matala yksikerroksinen ja satulakattoinen osa. Rakennuksen merkittävin ulkoinen muutos on ollut vuonna 1997 suunniteltu matalaan osaan toteutettu yhdyskäytävä entisen asuintilojen yläkertojen välille. Korotus erottuu selkeästi rakennuksen julkisivulla. Myös eteläsivulla olevien sisäänvedettyjen yläreunasta kolmekulmaisten parvekkeiden ikkunoiden puitekoko ja -malli on muutettu samassa yhteydessä kuten hätäkulkua varten tarkoitetut metalliset kierreportaat. Parvekkeiden metallikaide on edelleen alkuperäinen.

Rakennuksen vuorauksena on roiskerappaus. Ikkunat ovat säilyneet puitemalleiltaan alkuperäisinä lukuun ottamatta parvekkeita. Ikkunat ovat joko pienempiä yksiruutuisia tai pystyjaollisia ja tuuletusikkunallisia. Rakennuksen molemmissa päädyissä on erkkeri, jollaiset esiintyvät myös sekä hieman kauempana olevassa ylilääkärin asunnossa kuin muissakin osastolääkäreiden taloissa. Poikkeuksena muihin asuinrakennuksiin on entisessä alilääkäreiden talossa erkkereissä pystyponttivuoraus. Sisäänkäynneissä tammiset ulko-ovet ovat säilyneet osittain alkuperäisenä ja sisäänkäyntien päällä on yläosastaan kaarevat kamanaikkunat. Rakennusajankohdalle tyypillisesti sekä rakennuksen kivijalassa että sisäänkäyntien portaissa on liuskekivikoristeaihe. Vesikatteena on tiilikate. Rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet merkittävästi käyttötarkoituksen muutosten seurauksena. Alkuperäisiä pinnoista on havaittavissa vielä parkettilattiat sekä yläkertaan että kellarin saunatiloihin johtavat portaikot. Kiinteästä kalustuksesta ovat tallella hienot avotakat. Inventointihetkellä rakennuksessa toimi lastensuojeluyksikkö.

Arviointi

Vuonna 1949 valmistunut funktionalistinen lääkäriasunto edustaa rakennusajankohtansa tunnistettavaa laadukkaampaa arkkitehtuuria sekä sairaala-alueen sodan jälkeistä voimakasta muutosta. Historiallisessa mielessä rakennus ilmentää myös muutosta henkilökunnan asumisen vaatimustasoissa. Aikaisemmin lääkäreiden asunnot olivat sijainneet sairaalarakennuksissa.

Rakennus muodostaa kiinteän tyylillisesti ja historiallisesti yhtenäisen kokonaisuuden kahden viereisen käytännössä identtisen osastolääkäritalon kanssa, mutta myös Huhtalantien itäpuolella sijaitsevan samojen suunnittelijoiden toteuttaman hieman

Vasemmassa yläkuvassa rakennus kuvattuna ilmeisesti 1950-60-luvulla. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.) Ulkoasu on säilynyt suurelta osin hyvin myös yksityiskohdiltaan.

kookkaamman ylilääkärin talon kanssa.

Rakennuksessa 1990-luvulla toteutetut muutokset ovat melko näkyviä ja ovat vaikuttaneet rakennuksen säilymiseen ja vaikuttavat siten hieman myös rakennushistorialliseen arvoon, mutta toisaalta muilta osin rakennuksen alkuperäiset yksityiskohdat sekä myös materiaalit ovat säilyneet ulkoasussa hyvin. Muutoksista huolimatta rakennus edustaa edelleen rakennustaiteellisesti laadukasta aikansa suunnittelua ja sillä on tärkeä historiallinen ja kaupunkikuvallinen merkitys osana valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen ja kaupunkikuvallinen.

4.1.5. Perheasuntola

- Valmistumisvuosi 1957
- Suunnittelija arkkitehtoimisto Cedercreutz & Railo

Historiaa

1950-luvulle tultaessa sairaalassa oli pulaa henkilökunnan asunnoista. Vuonna 1955 sairaala-alueen pohjoispäähän entisten ulkoilukatosten paikalle kaavailtiin uutta asuntolaa perheellisille työntekijöille. Rakennuksen suunnitteli vuonna 1955 arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Rakennustyöt aloitettiin seuraavana vuonna ja rakennus valmistui vuonna 1957. Rakennus käsitti kaikkiaan 12 kpl kahden huoneen ja keittiön asuntoa. Kellariin tuli talouskellarit, varastot sekä saunatilat. Urakoinnista vastasi lapualainen rakennusmestari Antti Ranta-Lassila. Sairaala huolehti itse ovien, ikkunoiden sekä kiinteän kalustuksen tekemisestä sekä maalaustöistä.

Vuonna 1985 teetettiin ulkopuolisilla urakoitsijoilla rakennuksen ulkopuolisia korjauksia. Ilmeisesti tältä ajalta juontaa juurensa julkisivulla rappukäytävien kohdalla olevat kookkaat ikkunat. Paikalla oli alkuperäispiirustusten mukaan päällekkäin neljä matalaa yksiruutuista ikkunaa. On luultavaa, että muutkin ikkunat uusittiin tässä yhteydessä. Sittemmin myös ulko-ovet ovat uusitut.

Nykytila ja arviointi

Sairaala-alueen pohjoispäässä Vuorenmaanrinteen ja Hanneksenrinteen risteyksen

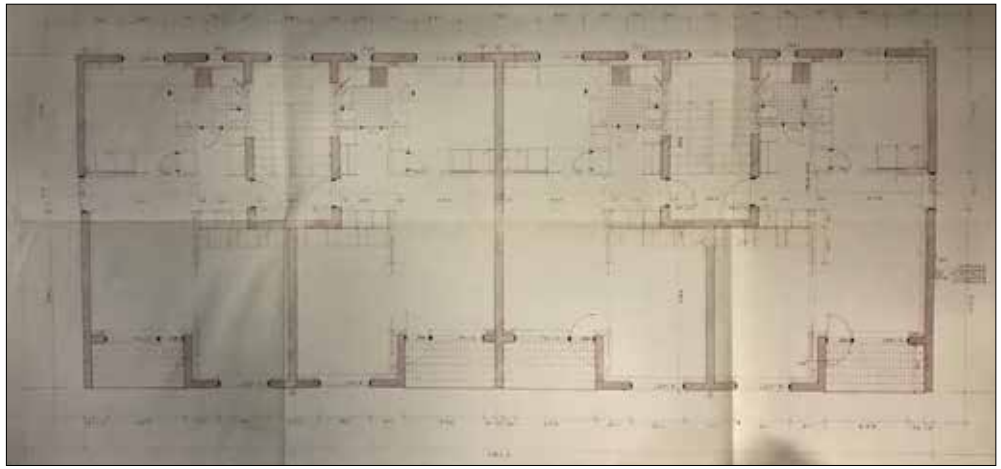

Asuinkerroksen pohjapiirros vuoden 1955 rakennuspiirustuksissa. Suunnittelija arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. (Rakennuspiirustus Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.)

Rakennus kuvattuna ilmeisesti 1950-60-luvulla. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

vieressä kaupunkikuvallisesti näkyvällä paikalla sijaitseva paikalleen rakennettu, kolmikerroksinen sekä kaksiportainen kerrostalo, joka on valmistunut vuonna 1957. Tiilirunkoinen ja roiskerapattu rakennus edustaa rakennusajankohdalleen tyypillistä selkeäpiirteistä kerrostalosuunnittelua. Rakennuksen valetussa kivijalassa on pystyuritus ja vesikatteena peltikate, joka on myöhempää perua. Takasivulla on sisäänvedetyt parvekkeet, joiden metallikaiteet ovat alkuperäiset.

Rakennus on säilynyt ulkoasultaan pääosin hyvin varsinkin eteläsivun puolelta, mutta julkisivulla on toteutettu joitakin rakennuksen alkuperäisilmeeseen sopimattomia muutoksia, kuten rappukäytävien ikkunoiden muuttaminen nykyisiksi kookkaiksi yksiruutuisiksi ikkunoiksi. Rappukäytävien ja ikkunoiden kohdalla on vuorauksena sileä rappaus. Nykyiset ulko-ovet ovat ristiriidassa rakennuksen alkuperäisilmeen kanssa. Ikkunat ovat myös muilta osin uusitut, mutta puitemalli on säilynyt alkuperäisenä. Muutokset vaikuttavat rakennuksen säilyneisyyteen ja siten rakennushistorialliseen arvoon. Muutoksista huolimatta rakennus edustaa kuitenkin edelleen tunnistettavaa ja melko tyypillistä aikansa kerrostalorakentamista ja sillä on historiallista ja kaupunkikuvallista merkitystä osana valtakunnallisesti merkittävää sairaala-aluetta. Rakennus ilmentää myös aikakautta, jolloin Seinäjoki alkoi kaupungistua ja kerrostalokanta hiljalleen kasvaa. Rakennus on ollut jo jonkin aikaa yksityisessä omistuksessa.

ARVOT: Historiallinen, kaupunkikuvallinen.

4.2. Muut rakennukset

4.2.1. TH-rakennus - Hallintola

- Valmistumisvuosi 1950
- Suunnittelija arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo

Historiaa
Vuonna 1948 päätettiin vallitsevasta rakennusaineiden sääntelystä huolimatta rakentaa sairaalalle uusi hallintokeskus, ylilääkärin asunto sekä toinen alilääkärien taloista, jotka myös hyväksyttiin valtionapuohjelmaan. Uuden hallintorakennuksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Urakoitsijana toimi helsinkiläinen Pyramid Oy. Ammattitaitoisen työvoiman puutteen vuoksi rakennuksen valmistuminen viivästyi vuoden 1950 puolelle.

Tätä inventointia tehdessä ei rakennusta koskevia alkuperäispiirustuksia löytynyt. Teoksessa ”Piirin lapset kertovat - Elämää Törnävän sairaalan yhteisössä 1930-70-luvuilla” (2015) luetellaan hallintorakennuksen tilat: ***Ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa aulassa oli puhelinkeskus ja neuvonta, ylilääkärin toimisto, talousjohtajan huone, neuvotteluhuone, taloustoimiston ja kanslian tilat, lääkäreiden toimistot, sairaalapapin kanslia, psykologin kanslia, lääkäreiden päivystyshuone, laboratorio, röntgen, apteekki, tutkimus- ja hoitohuoneet. Toisessa kerroksessa oli kaksi perheasuntoa parvekkeilla ja soluasuntoja. Kolmas kerros oli toisen kerroksen toisinto. Kellarissa Seuralan puoleisessa päässä sijaitsi keskusvarasto.***

Vuosina 1967-68 ensimmäisen kerroksen länsipään toimistoissa sekä kellarikerroksen itäpäässä tehtiin väliseinämuutoksia. Ensimmäiseen kerrokseen jaettiin lisää toimistohuoneita ja kellarikerroksen itäpään kookkaaseen keskusvarastoon toteutettiin väliseinillä arkistohuone sekä wc-tilat. Muutokset suunnitteli A. Liikala Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran rakennustoimistosta. Kellarissa oli näihin aikoihin lisäksi röntgenhuone, EEG-huone, ”entinen” leikkaussali, valotushuone, puhelinkeskus ja varastotilaa.

Vuonna 1974 toisen kerroksen länsipään asuintilat muutettiin toimistokäyttöön, mutta tilajärjestys säilyi pääosin alkuperäisenä.

Vuosina 1987-91 rakennus saneerattiin sisältä ja ulkoa. Ulkopuolisella urakoitsijalla teetettiin rakennuksen lisäeristys, vuoraus sekä sadevesijärjestelmän uusinta. Ulkoasu säilyi tyylillisesti pääasiassa alkuperäisenä. Sisätilat kokivat saneerauksessa mittavia muutoksia. Kellariin toteutettiin kokoustiloja sekä saunatilat. Aikaisemmin kookas ja avoin arkistotila jaettiin välisienillä pienempiin yksiköihin. Ensimmäisessä kerroksessa osassa toimistohuoneita poistettiin väliseiniä ja osassa lisättiin niitä. Sa-

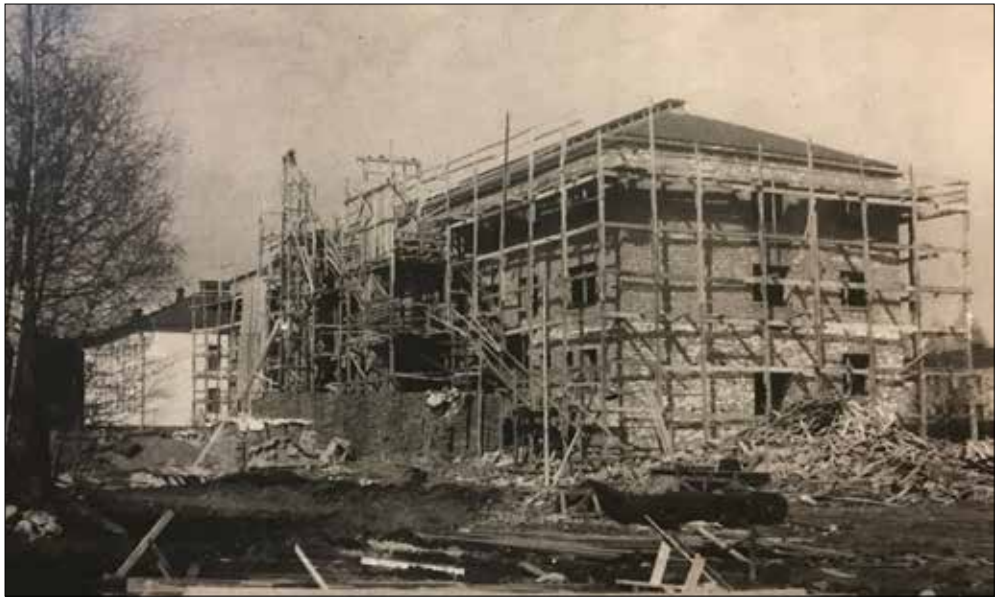

Yläkuvassa uutta hallintorakennusta rakennetaan vuonna 1949. Alakuvassa rakennus kuvattuna 1950-luvulla. (Valokuvat Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

malla käytäviin toteutettiin nykyiset viistoseinät ja uudet palo-ovet. Tilajärjestys säilyi ensimmäisessä kerroksessa paremmin rakennuksen pohjoissivulla. Eteisaula ja portaikot jäivät pääosin entiselleen. Toisessa kerroksessa rakennuksen länsi- ja itäpäässä muutettiin käytävien malli väliseinämuutoksilla. Saneerauksen yhteydessä myös tilojen kattoja laskettiin. Lattioiden ja seinien pintojen muutos teetettiin ulkopuolisella urakoitsijalla. Muutoksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Strahl Ky Seinäjoelta.

Rakennuksessa on toteutettu muutoksia myös 2000-luvulla, viimeksi peruskorjaus vuonna 2019, mutta tästä ei inventointihetkellä ollut saatavilla piirustuksia. Näkyvin ulkoinen muutos on ollut länsipäädyssä alun perin olleiden sisäänvedettyjen pienten parvekkeiden rakentaminen umpeen nykyisillä ilmastointiritilöillä. Myös sisätiloissa on tehty muutoksia, mutta nämä ovat toteutettu jo entisen mittavien muutosten päälle.

Nykytila

Arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railon suunnittelema tiilirunkoinen ja aumakattoinen sairaalan hallintorakennukseksi vuonna 1950 valmistunut ”Hallintola” sijaitsee keskeisellä ja näkyvällä paikalla Seuralantien varressa. Rakennuksen pohjoispuolella sijaitsee puutarha-alue suihkulähteineen.

Kolmikerroksinen rakennus on säilynyt tyylillisesti ja paikoin myös materiaaleiltaan hyvin. Julkisivua hallitsee keskellä oleva kookas sisäänkäynnin sekä toisen ja kolmannen kerroksen parvekkeet käsittävä syvennys, joka on yläoastaan kolmekulmainen. Syvennyksessä on alkuperäinen klinkkeritiilivuoraus. Puiset kahdeksankulmaisilla ikkunoilla varustetut ulko-ovet ovat säilyneet alkuperäisinä rakennuksen jokaisessa sisäänkäynnissä. Pääsisäänkäynnissä on pariovet, joiden päällä on kolmeosainen kamanaikkuna.

Rakennuksen pohjoissivulla on länsi- ja itäosassa kaksi rappua ja rappukäytävän kohdilla on syvennys. Sisäänkäynnit ovat ulkoseinän tasalla ja niissä on pulpettimallinen saumapeltipäällysteinen katos. Rappukäytäväsyvennyksissä on alkuperäisiltä vaikuttavat kookkaat lasiseinät, joissa on puupuitteiset ristikarmi-ikkunat sekä myös parvekkeet, joissa on alkuperäiset metallikaiteet. Parvekkeiden kaiteet ovat säilyneet myös alkuperäisenä. Pohjoissivun keskellä on ensimmäisessä kerroksessa klinkkeritiivuorattu erkkeri, jossa on alkuperäiseltä vaikuttava kookas puupuitteinen kuusiruutuinen ristikarmi-ikkuna. Rakennuksen kivijalkaa kiertää kellarin yksiruutuiset ikkunat.

Rakennus on säilynyt tyylillisiltä yksityiskohdiltaan hyvin. Nykyinen ulkoasu juontaa hiljattain toteutettuun peruskorjaukseen. 2000-luvulla on lisäksi rakennettu umpeen nykyisillä ilmastointiritilöillä paikalla alun perin olleet pienet sisäänvedetyt parvekkeet. Rakennuksen vesikatteena on tiilikate.

Sisätiloissa on toteutettu melko mittavia muutoksia 1960-luvulta lähtien ja tilajär-

Yläkuvassa rakennus 1950-luvulla. Viimeisimmässä 2000-luvulla toteutetussa muutoksessa on hävinnyt päädyissä sijainneet sisäänvedetyt parvekkeet. (Vanha valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

jestys ja pinnat ovat muuttuneet merkittävästi. Sisätiloissa parhaiten säilyneet tilat ovat eteisaula väliovineen sekä rappukäytävät. Rakennus toimii nykyisin toimistotalona, ja on kokonaisuudessaan käytössä. Rakennuksessa toimii mm. henkilöstöpalvelu sekä lukuisia pienyrittäjiä.

Arviointi

Vuonna 1950 valmistunut kookas ja melko näyttävä entinen sairaalan hallintorakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti keskeisellä paikalla Seuralantien varrella sairaala-alueen nykyisen pääkulkureitin varrella. Rakennus edustaa rakennusajankohtansa tunnistettavaa ja arkkitehtonisesti korkealaatuista suunnittelua. Vuosikymmenten aikana toteutetut muutokset tilojen käyttötarkoituksessa eivät ole juurikaan aiheuttaneet muutoksia rakennuksen ulkoasuun ja kunnostukset ovat toteutettu pääasiassa rakennuksen alkuperäisilmettä kunnioittaen, jolloin myös alkuperäiset arkkitehtoniset yksityiskohdat sekä osin myös materiaalit ovat säilyneet.

Rakennus ilmentää Törnävän piirisairaalan kasvua sekä sodan jälkeen tapahtunutta melko voimakasta muutosta. Rakennus edustaa myös arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railon merkittävää panosta sekä näkyvintä suunnittelua sairaala-alueella.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, rakennustaiteellinen, kaupunkikuvallinen.

Rakennuksen ulkoasu on säilynyt tyylillisesti ja yksityiskohdiltaan pääosin hyvin. Sisätiloissa parhaiten säilyneitä tiloja ovat portaikot sekä pääsisäänkäynnin eteisaula. Sen sijaan toimisto-tilojen käytävät ovat täysin muutetut.

4.2.2. TO-rakennus - Kirkko

- Valmistumisvuosi 1950
- Suunnittelija arkkihdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo

Historiaa

Arkkitehti Axel Mörne suunnitteli sairaalalle kappelin jo 1920-luvulla, mutta syystä tai toisesta se jäi toteuttamatta ja rakennusta jouduttiin odottamaan yli 20 vuotta. Kappelin paikka sairaala-alueella oli kuitenkin määritelty jo tuolloin. Vuonna 1949 liittovaltuusto hyväksyi kappelin rakentamisen vuonna 1934 kuolleen Edvard Björkenheimin muistolle ja tätä varten oli kerätty erityisesti kirkon rakentamiseen tarkoitettu rahasto.

Sairaalan kappelin suunnitteli vuonna 1949 arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo ja rakennustyöt aloitettiin vuonna 1949. Rakennustyöt suoritettiin omalla työvoimalla ja rakennus valmistui vuonna 1950. Tiilirunkoiseen ja rapattuun rakennukseen tuli myös tilat ruumiinavausta ja -säilytystä varten, joka oli siihen asti ollut yksi sairaalan suurimmista puutteista. Tiloissa tehtiin myös oikeuslääketieteellisiä ruumiinavauksia aina 1990-luvulle saakka.

Kappeli vihittiin sairaalan kirkoksi vuonna 1964. Samalla arkkitehti Helge Railo

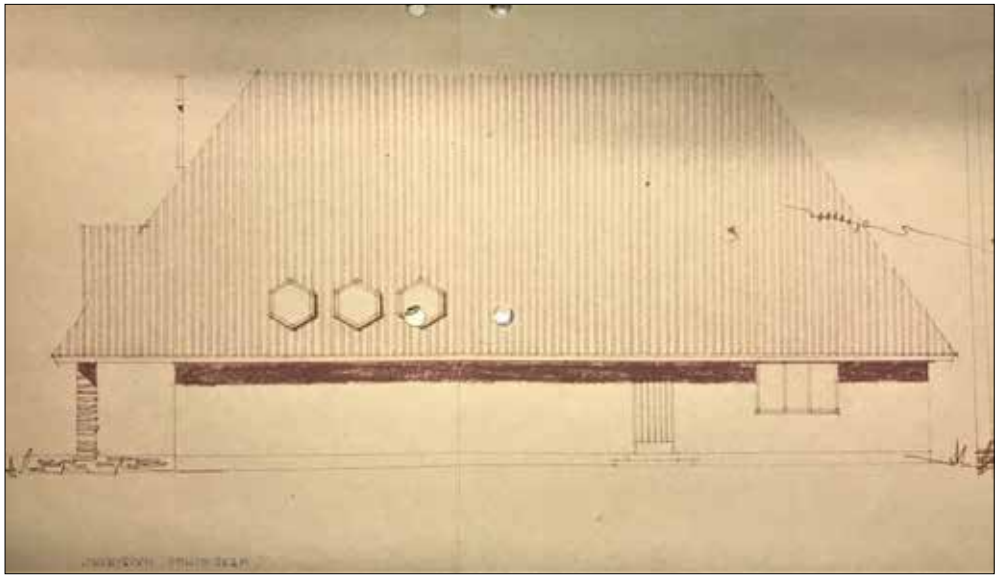

Julksivu pohjoiseen vuoden 1949 rakennuspiirustuksissa. Suunnittelija arkkitehtitoimisto Cedecreutz & Railo. (Rakennuspiirustus Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.)

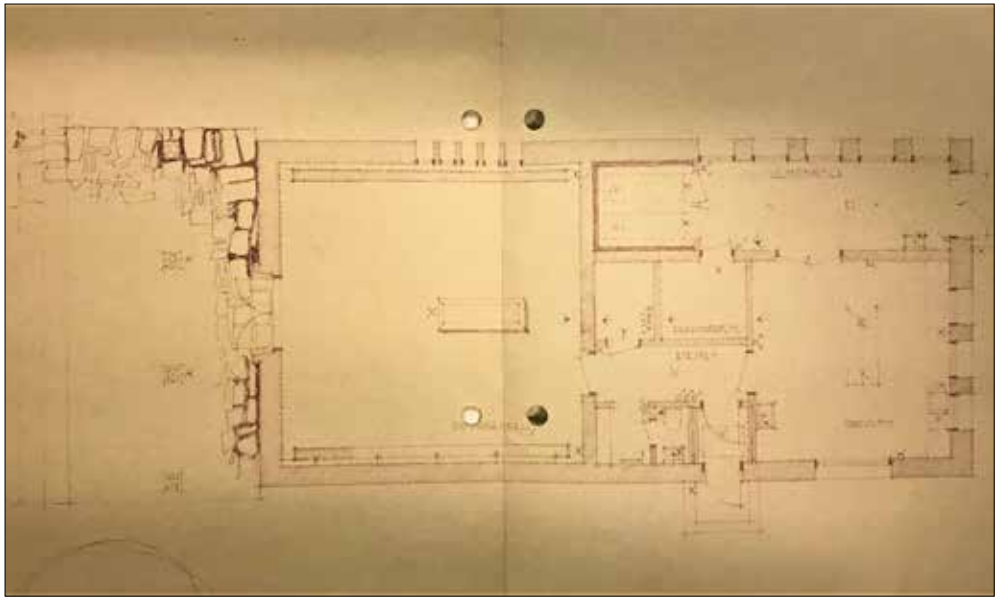

Rakennuksen pohjapiirros vuoden 1949 rakennuspiirustuksissa. Alakuvassa kappeli kuvattuna 1950-luvulla. (Rakennuspiirros Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.).

suunnitteli rakennukselle saneerauksen, joka koski ilmeisesti pääosin rakennuksen kalustusta. Rakennus on säilynyt käytännössä alkuperäisessä asussaan.

Nykytila

Rakennuksessa on kookas jyrkkäprofiilinen ja pitkälappeinen aumakatto, jossa on tiilikate. Rakennuksen itäpäässä sisäänkäynnin vieressä on katonlappeessa satulakattoinen avoin frontoni, jonka sisällä on kirkonkello. Pohjoissivulla katonlappeessa olevat alkuperäiset kolme kuusikulmaista ikkunaa tuovat lisävaloa noin 80 istumapaikkaa sisältävään kirkkosaliin. Rakennuksen eteläsivulla on rinnakkain viisi kapeaa yksiruutuista koko seinän korkuista ikkunaa. Rakennus on vuorattu roiskerappauksella. Sisäänkäynti on sisäänvedetty ja sitä kannattavat tiilivuoratut pilasterit. Kuistiosassa on liuskekivilattia. Kuistin sisäkatoissa sekä katonlappeiden alla on alkuperäinen rimapanelointivuoraus, jollainen toistuu myös rakennuksen kirkkosalin sisäkatossa. Pääsisäänkäynnin kookas vasikallinen tammiovi nelikulmaisine metallivetimineen on alkuperäinen. Rakennuksen länsipäässä toimineen obduktiotilan ja ruumishuoneen ikkuna on savulasilla varustettu ristikarmi-ikkuna. Rakennuksen pohjoissivulla on myös erillinen sisäänkäynti sakastiin, jonka vieressä on kaksi pientä yksiruutuista ikkunaa.

Sekä kirkkosalissa että länsipään obduktiotiloissa on säilynyt alkuperäiset pinnat sekä tilajärjestys. Kirkkosalissa lattiassa on lattiatiilet ja seinissä rappaus. Tiloissa on tallella myös alkuperäinen kalustus. Myös obduktiotilassa oleva kaakelointi vaikuttaa alkuperäiseltä. Myös kalusteet ovat tallella, vaikka tilojen käyttö on jo päättynyt jo jonkin aikaa sitten.

Arviointi

Rakennus edustaa ulkoisesti rakennusajankohtansa laadukasta, yksityiskohdiltaan hienovaraista arkkitehtuuria ja on säilynyt sekä ulkoasultaan että suurelta osin myös sisätiloiltaan autenttisena. Rakennus, jossa historialliset toiminnan jäljet ovat vielä selkeästi havaittavissa, tulisi jatkossa ehdottomasti säilyttää myös sisätiloiltaan. Rakennusajankohdan ihanteet käyvät ilmi myös rakennuksen sijoittumisessa mäntyjen keskelle.

Alun perin kappeliksi valmistunut kirkko on historiallisesti merkittävä myös sairaalan toiminnallisen historian kannalta sekä Jumalanpalveluspaikkana että myös rakennuksen ruumishuoneena ja obduktiotilana. Jälkimmäiset erilliset tilat eivät lähtökohtaisesti erotu rakennuksen ulkoasussa. Kirkko sijaitsee keskeisellä ja näkyvällä paikalla Seuralantien sisäänkäyntiä vastakkaisessa päässä ja rakennus on merkittävä osa historiallista sairaalamiljöötä.

Rakennus on säilynyt ulkoisesti ja suurelta osin myös sisätiloiltaan käytännössä autenttisena. Myös jo jonkin aikaa käytöstä poissa ollut ruumiinavaushuone sekä siihen kuuluva eteinen (oikea kuva) on säilynyt myös kalustukseltaan.

4.2.3. TP-rakennus - Puutyöverstas

- Valmistumisvuosi 1953
- Suunnittelija arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo

Historiaa
Arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railon vuonna 1952 suunnittelema rakennus käsitti valmistuttuaan puu- ja maalaustyöhuoneet, jotka olivat siihen mennessä sijainneet A-rakennuksen kellarissa, ja ne oli paloturvallisuuden vuoksi saatava pois potilasrakennuksista. Kyseiset osastot tulivat rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen. Kookasta puutyöpajaa varten toteutettiin lisäksi rakennuksen takasivulle myös pieni puukuivaamo. Lisäksi ensimmäisessä kerroksessa oli pieni työnjohtajan huone sekä pesu- ja pukutilat. Toinen kerros jäi tässä vaiheessa vielä tyhjilleen. Rakennus suoritettiin osittain sairaalan omana työnä, osittain urakoinnista vastasi Rakennustoimisto Vilho Terho. Myös putkityöt teetettiin ulkopuolisella urakoitsijalla. Yläkerta jäi vielä käyttämättömäksi. Yläkerta kunnostettiin vuonna 1960 väliaikaiseksi tilaksi tylsämielisosaston poikapotilaille siksi aikaa, kun TG-rakennusta kunnostettiin.

Vuonna 1988 työpajan yläkertaan toteutettiin avainhuollon ja rakennusmesterin työtilat sekä sosiaalitilat. Samalla alakerrassa pesu- ja pukuhuoneet saneerattiin. Muutoksen suunnitteli vuotta aiemmin rakennusmestari Seppo Jokipii. Toisessa kerroksessa puutyöpajan yläpuolella oli liikuntasali.

Nykytila
Tiili ja betonirakenteinen, satulakattoinen ja rapattu verstasrakennus on säilynyt ulkoisesti erittäin hyvin ja on edelleen alkuperäisessä käytössään. Alakertaan verstasosassa on puupuitteiset ristikarmi-ikkunat, jotka ovat mitä luultavimmin alkuperäiset. Alakerrassa eteläpäässä sekä yläkerrassa pitkillä sivuilla liikuntasalissa sekä toimistotiloissa on matalat ylänauhaikkunat. Rakennuksen sisäänkäynneissä on myös ainakin osittain alkuperäiset puuovet, jotka ovat osin kookkaammat yläikkunoilla varustetut pariovet ja osin vasikalliset. Pohjoispäässä rakennuksen yläkertaan johtavat erilliset portaat sekä sisäänkäynti ovat myöhempää perua. Rakennuksen päätykolmioissa on matalat savulasi-ikkunat.

Rakennus edustaa rakennusajankohdalleen tyypillistä suunnittelua ulkoasultaan ja siinä on havaittavissa vielä funktionalisia piirteitä. Rakennus sopii hyvin sairaala-alueen miljööseen ja muodostaa varsinkin läheisen 1930-luvun lopulla valmistuneen ruokalarakennuksen kanssa oman tyylillisen kokonaisuuden. Sisätiloissa tilajärjestys on säilynyt pääosin alkuperäisenä ja verstaassa on tallella alkuperäinen verstasrakennuksille tyypillinen pölkkylattia. Pukuhuoneissa on myös alkuperäiset

lattialaatat. Yläkerrassa sijaitsee pienehkö liikuntasali, jonka sivuja hallitsee valetut katon tukikaaret.

Arviointi

Ulkoisesti ja osittain myös sisätiloiltaan erittäin hyvin säilynyt rakennus on edelleen alkuperäisessä käytössään ja edustaa sairaala-alueen hyvin säilynyttä arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railon suunnittelua. Vaikka rakennus jääkin hieman varsinaisten laitosrakennusten varjoon, on sillä tärkeä merkitys osana sairaalamiljöötä sekä sen länsiosan sairaalan toimintoihin liittyvää talousrakennuskokonaisuutta.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen, kaupunkikuvallinen.

Rakennus kuvattuna mahdollisesti 1950-luvulla. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

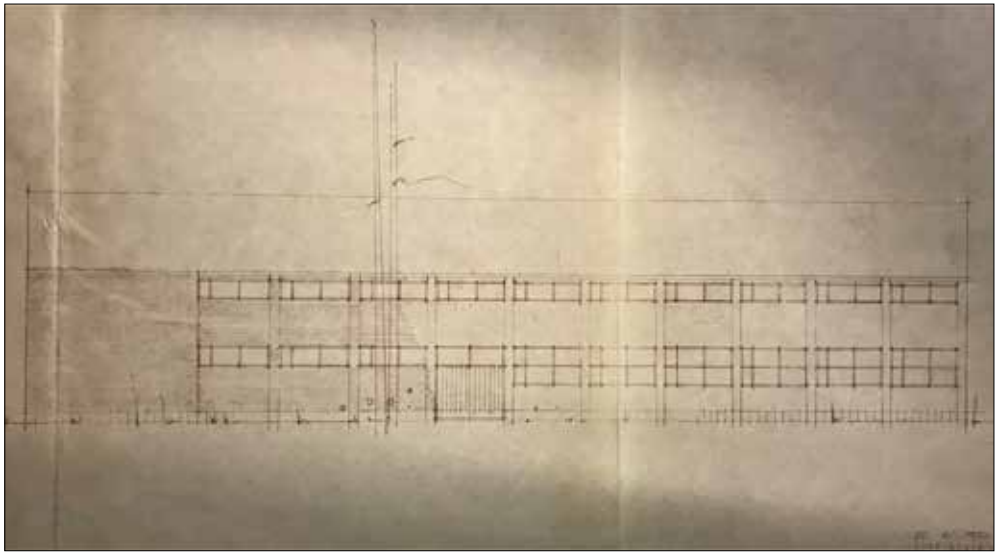

Rakennuksen julkisivu vuoden 1952 rakennuspiirustuksissa. Suunnittelija arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. (Rakennuspiirros Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.)

Verstaan tiloissa on tallella alkuperäinen puupölkkylattia pehmentämässä koneiden aiheuttamaa tärinää.

4.2.4. Käymälä

- Valmistumisvuosi 1955
- Suunnittelija arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo

Historiaa
Nykyisten TA- ja TB-rakennusten potilaille suunniteltiin 1950-luvulla uutta oleskelualuetta sekä siihen liittyvää käymälärakennusta. Näihin oli varattu rahoitus jo vuosien 1953 ja 1954 määrärahoista. Kokonaisuus hyväksyttiin valtionapuohjelmaan ja rakennustyöt aloitettiin vuoden 1954 aikana. Suunnitelman laati arkkitehtitoimisto Cedercreutz & Railo. Nykyisen Huhtalantien ja sairaalarakennusten väliset avoimet alueet olivat alun perin sairaalalla viljelykäytössä. Rakennus liittyy myös maisema-arkkitehti Katri Luostarisen vuoden 1954 sairaalan piha-alueita ja puutarhoja koskeviin muutossuunnitelmiin, joissa käymälä sekä ulkoilualue sijaitsivat puistomaisessa ympäristössä. Rakennus on myös merkitty Luostarisen suunnitelmaan. Inventointihetkellä rakennuksesta ei ollut saatavilla alkuperäisiä rakennuspiirustuksia. Rakennus tunnettiin ilmeisesti aikanaan ”miljoonavessana”, koska kertoman mukaan sen kustannukset nousivat huomattavasti alkuperäistä suuremmiksi. Käymälärakennus ei ollut inventointihetkellä käytössä, mutta ulkoilualuetta oltiin kunnostamassa.

Nykytila
Tiilirunkoinen rakennus on säilynyt ulkoisesti alkuperäisessä asussaan. Rakennus edustaa rakennusajankohdalleen tyypillistä matalaa ja melko riisuttua modernismia. Rakennuksessa on käännetty satulakatto, jonka lappeet jatkuvat varsinaisen käymäläosan pitkillä sivuilla katokseksi. Rakennuksen seinän yläreunan ja katolappeen väliin jää sivuilla ja päädyissä avoimet tilat valoaukoiksi. Rakennuksesta seinät jatkuvat molemmissa päädyissä sekä länsisivulla suojaavaksi tiiliaidaksi, joka antaa rakennukselle samalla mielenkiintoisen ulkoilmeen. Betoniperustassa on suunnittelijoille tyypillisesti pystyuritus.

Arviointi
1950-luvun selkeäpiirteistä suunnittelua edustava käymälärakennus on säilynyt ulkoisesti alkuperäisessä asussaan ja sijaitsee melko näkyvällä paikalla aukean puiston laidalla kookkaiden sairaalarakennusten edessä. Rakennus liittyy historiallisesti 1950-luvulla alkaneeseen sairaalan piha-alueiden muutokseen sekä ilmentää yhdessä vieressä olevan ulkoilualueen kanssa aikansa sairaanhoidossa sekä potilaiden oloissa tapahtunutta muutosta.

ARVOT: Historiallinen, rakennushistoriallinen ja kaupunkikuvallinen.

Rakennus kuvattuna 1950-luvulla. (Valokuva Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat.)

4.2.5. Keskuspesula

- Valmistumisvuosi 1970
- Suunnittelija arkkitehti Helge Railo

Historiaa
1950-luvun alussa Törnävän sairaala, lääninsairaalalla ja Härmän parantola kärsivät pienistä ja vanhanaikaisista pesuloista, jolloin ryhdyttiin suunnittelemaan yhteisen keskuspesulan perustamista. Uutta keskuspesulaa saatiin kuitenkin odottaa vielä jonkin aikaa ja vasta vuonna 1969 päästiin rakentamaan Törnävän sairaalan tontille uutta keskuspesularakennusta arkkitehti Helge Railon suunnitelmien pohjalta. Rakennus valmistui vuonna 1970. Seinäjoen keskuspesula Oy:ssä oli osakkaina Törnävän, Härmän parantola, Eskoon keskuslaitos, Koskenalan sairaala, Seinäjoen kaupunki, Seinäjoen keskussairaala ja Seinäjoen ammattikoulu.

Nykytila
Rakennus oli inventointihetkellä tyhjillään Keskuspesula Oy:n muutettua uusiin tiloihin joitakin vuosia sitten. Rakennus on säilynyt osittain hyvin ja alkuperäinen rakennusajankohta on edelleen selkeästi havaittavissa. Rakennusta on myöhemmin korotettu ja laajennettu etelään satulakattoisella osalla. Materiaalit ovat osin säilyneet alkuperäisessä osassa. Vuorauksena on alkuperäiset siporex-elementit. Julkisivuilla nauhaikkunat ja osin myös sisäänkäynnit ovat säilyneet. Korotetut osat on vuorattu profiilipeltilevyin. Rakennus edustaa edelleen tunnistettavaa aikansa teollisuusrakentamista, mutta rakennuksessa toteutetut muutokset laskevat rakennushistoriallista arvoa ja alkuperäinen rakennusajankohdalle tyypillinen massoittelun selkeä horisontaalisuus on hävinnyt korostuksen seurauksena.

Arviointi
Vuonna 1970 valmistunut keskuspesularakennus liittyy historiallisesti Törnävän sairaalan toimintaan sekä myös alueen sairaaloiden ja hoitolaitosten sekä kaupungin yhteistoimintaan. Rakennus edustaa rakennusajankohdalleen tyypillistä teollisuusrakentamista ja alkuperäisiä materiaaleja on säilynyt, mutta alkuperäiset piirteet ovat osittain hävinneet laajennusten ja kattomallin muutoksen seurauksena. Ympäristössään yksinäisenä teollisuusrakennuksena kaupunkikuvallisesti ja rakennushistoriallisesti vaatimaton eikä siten liity muuhun sairaala-alueeseen kuin historiallisen toiminnan kannalta. Nykyisin käyttämättömänä oleva rakennus tulee hyvin suurella todennäköisyydellä häviämään lähituleivaisuudessa.

ARVOT: Historiallinen

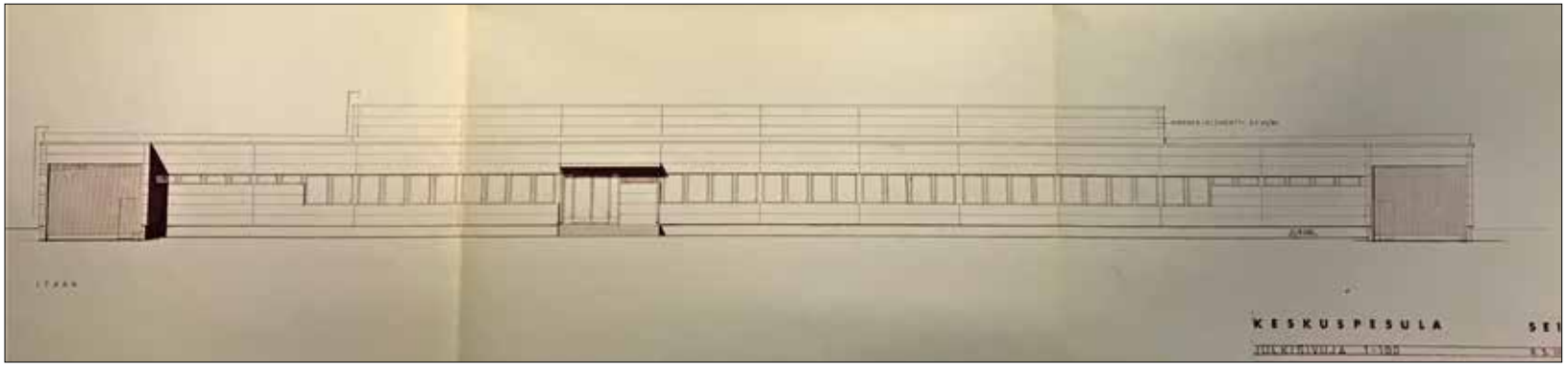

Julkisivu itään vuoden 1969 rakennuspiirustuksissa. (Rakennuspiirros Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.)

Lähdeluettelo

Kirjallisuus:

Aho-Matilainen, Katariina: Törnävän sairaala 1974-1990. Jyväskylä 2000.

Etelä-Pohjanmaan mielisairaanhuoltopiirin kuntainliiton vuosikertomukset 1923-30, 1932-1938, 1943-1962, 1972, 1980-1990.

Kaila, Martti: *Mielisairaat ja vajaamieliset*. Edwin Linkomies (toim.): *Oma maa 5*. 22-31. Helsinki 1959.

Kivimäki, Ville: *Murtuneet mielet – Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939-1945*. Helsinki 2013.

Laakkonen, Ilmo & al. (toim.): *Piirin lapset kertovat – Elämä Törnävän sairaalan yhteisössä 1930-1970-luvulla*. Etelä-Pohjanmaan terveydenhuollon perinneyhdistys ry. 2015.

Lahti, Tellervo (toim.): *Seinäjoen rakennuskulttuuria – Asutus, kulttuurimaisema ja vanha rakennuskanta*. Seinäjoen Historiallinen Yhdistys ry 2006.

Muoniovaara, M.: *Osakeyhtiö Constructor Aktiebolag 1917-1927*. Helsinki 1927.

Näytä lamppumme, loista yöhön - Sairaanhoitajan työkuvan muutokset erikoistuvassa sairaanhoidossa Etelä-Pohjanmaalla 1930-1980. Etelä-Pohjanmaan Sairaanhoitopiiri 2005.

Piha, Olavi & Venho, Soili: *Terveydenhuollon vaiheita Etelä-Pohjanmaalla*. Etelä-Pohjanmaan keskussairaalan kuntainliitto 1985.

Rantoja, Waldemar (toim.): *Seinäjoen piirisairaala 1923-1948*. Seinäjoki 1948.

Rapila, Alpo K.: *Törnävän sairaala 1923-1973 – Viisi vuosikymmentä järjestelmällistä mielisairaanhoitoa Vaasan läänissä*. Törnävän sairaalan kuntainliitto 1973.

Teräksinen, August: *Seinäjoen piirisairaalat 1923-1932*. Kymmenvuotiskertomus. Helsinki 1933.

Sähköiset lähteet:

Ahola, Teija: *Terveyttä kaikille – B-mielisairaalat 1950-luvulta 1970-luvulle*. Museovirasto 2015. https://docplayer.fi/2448809-Terveytta-kaikille-terveystalot-ja-kunnanlaakarintalot-1940-luvulta-1960-luvulle-teija-ahola-selvitystyo-ahola-2014.html

Hautamäki, Iikka: *Mielisairaala avohoidon kehityksen perustana Suomessa - Perhehoito 1900-luvun alkupuoliskolla ja Erik Anttisen johtama sairaalareformi Pitkäniemessä 1960- ja 1970-luvuilla*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 2013. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/84743/gradu06848.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ihatsu, Sanna: *Meilahden sairaala-alue. Rakennushistoriaselvitys*. CasaCo Oy 2014. https://www.hus.fi/hus-tietoa/rakennushankkeet/Documents/Meilahti_HRS_small_17mg.pdf

Lehtisaari, Tiina: Törnävän sairaala-aluetta koskeva rakennusinventointi 2006. Kioski-sovellus. www.kulttuuriymparisto.fi/netsovellus/login.aspx

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx

Rakennuspiirustukset:

Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin arkisto.

Seinäjoen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Vanhat kartat:

Maanmittauslaitos. https://www.maanmittauslaitos.fi/asioi-verkossa/vanhat-painetut-kartat

Vanhat valokuvat:

Etelä-Pohjanmaan terveydenhuollon perinneyhdistys ry:n kokoelmat / Sairaalamuseo.

Porstua-verkkopalvelu. http://www.porstuakirjastot.fi/